

U n i v e r z i t a K a r l o v a v P r a z e

Filozofická fakulta
Ústav světových dějin

Bakalářská práce

Petr Bečán

Urban II. a církevní reforma

Urban II. and the church reform

Praha 2009

Vedoucí: PhDr. et ThLic. Drahomír Suchánek, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 15. 6. 2009

Petr Bečán

Anotace a klíčová slova

Hlavním tématem bakalářské práce je rozbor vztahu papeže Urbana II. k církevní reformě 11. a 12. století.

První část obecně nastiňuje politicko-církevní situaci západní Evropy od 10. století, přes počátky papežské reformy až po pontifikát Řehoře VII. Druhá kapitola popisuje vliv dvou významných reformních center, Remeše a Cluny, na vývoj a formování osobnosti Oda de Lagery, budoucího papeže Urbana II. Závěrečná třetí kapitola je věnována rozboru významu Urbanových reformních koncilů, reorganizaci papežské správy a dalším zásahům do vývoje církevní reformy.

Klíčová slova : Urban II., papež, církev, Odo de Lagery, papežská/církevní/Gregoriánská reforma, Remeš, Cluny, Řehoř VII., Řím, regulovaní/řeholní kanovníci, papežská kurie

Synopsis and Keywords

The main theme of this bachelors work is an analysis Pope Urban II.'s relation to church reform in the 11th and 12th centuries.

The first part outlines the religious-political situation in Western Europe from the 10th century, through beginnings of papal reform to pontificate of Gregory VII. The second chapter describes how two significant reform centres, Reims and Cluny, influenced the development and formation of future pope Urban II.'s character. The third and final chapter is devoted to analysing the importance of Urban's reform councils, the reorganisation of papal administration and other circumstances surrounding the development of church reform.

Keywords : Urban II., pope, Church, Odo de Lagery, papal/church/Gregorian reform, Reims, Cluny, Gregory VII., Rome, regular canons, papal curia

OBSAH

Úvod	5
1. Charakteristika doby	7
1.1 Kořeny církevní reformy	8
1.2 Počátky reformního papežství	13
1.3 Pontifikát Řehoře VII.	19
2. Osobnost Urbana II.	23
2.1 Působení v Cluny	27
2.2 Služba Řehoři VII.	36
3. Pontifikát Urbana II.	39
3.1 Reformní koncily Urbana II.	42
3.2 Kanovníká reforma	49
3.3 Reforma kurie	52
Závěr	56
Použité prameny a literatura	58
Přílohy	62

Ú V O D

Období konce 10. a celého 11. století bylo dramatickým časem v dějinách středověké církve. Papežství se během necelých sto let dokázalo vymanit z područí císařství, postavit se do čela reformního hnutí zasahujícího celou křesťanskou společnost a zároveň roznítit a řídit mezinárodní křížácké hnutí směřující k opětovnému ovládnutí Svaté země. Gregoriánská reforma, spor o investituru a křížové výpravy byly obrovskými počiny, které se ukázaly daleko přesahovat jakoukoliv dosavadní aktivitu svatopetrského stolce a měly hluboký dopad na následující vývoj církve.

Papež Urban II. byl jednou z největších osobností této doby sedících na stolci svatého Petra. Jako následník Řehoře VII., vzdělaný v Remeši a téměř deset let žijící v Cluny, se plně zapojil do probíhající církevní reformy a během svého působení zde zanechal hluboké stopy. Paradoxně Urban II. stojí, i přes nesporné úspěchy a význam jeho pontifikátu, téměř po celou dobu výzkumu tématu papežské reformy ve stínu svého předchůdce, ačkoliv význam obou papežů bych označil za téměř srovnatelný. Právě díky tomu, je téma „Urban II. a církevní reforma“ velmi zajímavé a přitažlivé pro další výzkum.

V dnešní době je problematika života a působení papeže Urbana II. prozkoumána ze tří základních směrů. Na prvním místě stojí monumentální dvoudílná práce německého historika Alfonse Beckera, *Papst Urban II (1088-1099)*, jejíž hlavní devizou je pokrytí a kompilace pravděpodobně všech dostupných pramenů, se zaměřením zejména na dobu pontifikátu tohoto papeže. Beckerovo po heuristické a kritické stránce nesporně mistrovské dílo ovšem poněkud ztrácí v otázce interpretace pramenů v něm nashromážděných, a tak se nám právě zde naskytá možnost, až přímo nutnost další práce.

Druhý směr je reprezentován většinou americkými historiky mezi něž patří např. Francis Gossman, Stephen Kuttner nebo Robert Somerville a je zaměřen na výzkum působení papeže Urbana II. v rámci transformace středověkého kanonického práva a význam jeho reformních koncilů. Zde vznikly významné práce jako např. Gossmanova disertační práce *Pope Urban II. And canon law*, nebo Somervillovy studie *Pope Urban II, the Collectio Britannica, and the Council of Melfi (1089)* a *The Councils of Urban II. : Decreta Claromontensia*.

Třetí rovinou je pak analýza vztahu Urbana II. a křížových výprav. Právě tento „vztah“, ačkoliv nebyl nikdy celkově zpracován a je tedy zastoupen pouze roztříštěně v různých dílech zabývajících se křížovými výpravami, se dočkal nejčastějšího zpracovávání a nejvíce proslavil Urbana II.

Z předchozí části je jasné patrné, že nejvíce prostoru pro další výzkum se nachází ve studiu vývoje osobnosti Urbana II., před jeho nástupem na stolec svatého Petra, tedy v době mezi lety 1035 - 1088, v rozboru vztahu a vzájemných vlivů Řehoře VII. a Urbana II., nebo v komplexní analýze Urbanova vlivu na církevní reformu. Ovšem naše snaha zde naráží na několik základních problémů. Asi nejzásadnějším je absence pramenné základy pro dobu studia Oda de Lagery v katedrální škole v Remeši i jeho pobyt v burgundském klášteře v Cluny. Na problém s prameny pak navazuje i celkový nedostatek literatury, blíže či jen vzdáleně se vztahující k dané problematice a to jak zahraniční, tak zejména jazykově české provenience.

Cílem mé práce by tedy mělo být prozkoumání vlivu remešské katedrální školy, působení svatého Bruna, opata Huga a kláštera v Cluny na vývoj osobnosti Oda de Lagery a poté by měly být popsány základní aspekty pontifikátu papeže Urbana II. s ohledem na prosazování myšlenek gregoriánského hnutí v evropské společnosti. Mojí hlavní snahou tak je prozkoumat význam Urbana II. pro vývoj papežství na konci 11. století a zároveň jestli je právoplatné vyzdvihování významu Řehoře VII. na úkor jeho „přímého“ nástupce. Předpokládaný základní přínos pak spočívá zejména v elementárním popsání daného tématu, které je v českém prostředí, dle mého názoru, do dnešní doby nedostatečné.

Svou bakalářskou práci jsem rozdělil do tří hlavních kapitol s osmi podkapitolami, ve kterých se snažím pouze základně, ale na druhou stranu se snahou o co nejkomplexnější pohled popsat „život a dílo“ papeže Urbana II. První kapitola je věnována velice stručnému nástinu období 10. a první poloviny 11. století, tedy době, kdy se papežství poprvé začalo pod patronátem římských císařů vzmáhat z moci lokální římské šlechty až nakonec pod vedením Řehoře VII. začalo prosazovat nárok na vedoucí úlohu v rámci latinského křesťanstva.

Druhá a třetí kapitola, stěžejní části práce, se poté již přímo věnují osobnosti Oda de Lagery, respektive Urbana II. Druhá kapitola se pak zabývá „mládím“ Oda de Lagery, tedy době od jeho narození, přes studium v remešské katedrální škole a pobyt v clunyjském klášteře, až po působení ve službách Řehoře VII. Hlavní výzkumnou linií této části pak je snaha popsat vliv jaký měla tato reformní centra na formování charakteru a myšlení budoucího nejvyššího představitele církevní moci.

Tématem poslední třetí kapitoly je pontifikát Urbana II., papežova reformní činnost, vliv Urbana II. na rozvoj fenoménu řeholních kanovníků a základní transformaci papežské správy.

1. K A P I T O L A - C H A R A K T E R I S T I K A D O B Y

Druhá polovina 11. století byla velmi významným a důležitým obdobím v dějinách středověké církve. Právě v této době došlo k výraznému náboženskému obrození Evropy vycházejícímu z center monastické reformy klášterů clunyjské nebo gorziánské obediencie. Zároveň si papežové, počínaje Lvem IX., dokázali postupně vybojovat pozici vůdců reformního hnutí zasahujícího celý Západ a v boji s císařem nebyvale posílit pozici a autoritu stolce svatého Petra.

Jedním ze základních principů fungování středověké křesťanské společnosti byla existence dualismu moci světské (*regnum*) a moci církevní (*sacerdotium*), které měly existovat odděleně, ale zároveň vzájemně kooperovat ve prospěch blahobytu křesťanské společnosti. Základy této středověké „státoprávní teorie“ sahají až k prvopočátkům křesťanské církve, kdy Kristus podle evangelia svatého Marka v diskuzi s farizeji a služebníky krále Heroda řekl: „Co je císařovo, odevzdejte císaři, a co je Boží, Bohu.“¹ Poprvé tuto tezi a z ní vyplývající důsledky zásadně rozpracoval ve svém díle *De civitate Dei* Aurelius Augustinus (354 - 430). Na Augustinovo učení navázal o šedesát let později papež Gelasius I. (492 - 496), jehož úprava tohoto zřízení je obecně označována jako tzv. Gelasianský princip. V dopise byzantskému císaři Anastasiovi asi poprvé veřejně a plně rozvinul nárok na nezávislou a svrchovanou moc římského biskupa nad celou křesťanskou církví. Císař i papež by měli mít ve společnosti různá od sebe oddělená práva a povinnosti, avšak důstojnost stolce svatého Petra musí být vyšší, neboť je to právě papež, kdo zodpovídá za duchovní spásu nejvyššího představitele světské moci.² Zde, v nejistých dobách přelomu 5. a 6. století, tak dochází k prvnímu posunu významu této „teorie“ ve prospěch papeže a ke zformování pevného podkladu pro nároky budoucích papežů na světovládu, které ale zůstaly pro další téměř pětistiletí pro Řím pouze vzdáleným snem.

¹ Marek 12:17.

² Tuto tezi lze doložit částí výše zmíněného papežského listu: „*Duo quippe sunt, imperator Auguste, quibus principaliter mundus hic regitur: auctoritas sacra [al. sacrata] pontificum, et regalis potestas. In quibus tanto gravius est pondus sacerdotum, quanto etiam pro ipsis regibus. Domino in divino reddituri sunt examine rationem. Nosti etenim, fili clementissime, quod licet praesideas humano generi dignitate, rerum tamen praesulibus divinarum devotus colla submittis, atque ab eis causas tuae salutis expetis [al. expectas], ...*” Epistola VIII. ad Anastasium imperatorem, in: *Patrologia latina* (PL) 59, sl. 42A - 42B.

1.1 KOŘENY CÍRKEVNÍ REFORMY

Období mezi léty 880 a 1046, tzv. *saeculum obscurum*,³ bylo dobou asi největšího historického úpadku papežství. Celkem se na stolci svatého Petra vystřídal téměř padesát papežů, kteří až na výjimky přivedli autoritu papežství na nejnižší možný bod. Řím kompletně pozbyl svých univerzalistických nároků a jeho význam poklesl na pouhou regionální úroveň jednoho z italských biskupství.⁴ V těchto časech, zbavený ochranného dohledu císaře, se tak stal předmětem lokálních politických bojů římské šlechty.⁵ Během vlády dynastie Otonů se sice situace zásahy Oty I. (936 - 973) a jeho následovníků částečně normalizovala, ovšem se smrtí Oty III. (983 - 1002) a nástupem Jindřicha II. (1002 - 1024) končí doby císařské patronace nad svatopetrským stolcem a ten opět velmi rychle upadá do závislosti na římských šlechtických rodech.

Vláda Otonů se ovšem do církevní historie nezapsala pouze císařským zásahem v Římě ve druhé polovině 10. století, ale mnohem větší dopad na budoucí vývoj měla „nová“ otonská koncepce uspořádání říše. Po špatných zkušenostech se světskými správci říšských teritorií, včetně několika svých blízkých příbuzných, se Ota I. obrátil zcela jiným směrem a začal budovat oporu královské a císařské moci z říšského episkopátu. Zde navazoval na tradice známé již z dob karolinské říše, kde se církev projevovala jako výrazný zastánce ideji říšské jednoty a zároveň se Ota u biskupů a opatů nemusel obávat dynastických ambicí a tvoření základny rodové moci jako u světských knížat. Většina církevního majetku v říši navíc pocházela z panovnických darů, nebo byla panovníkem propůjčena a nebylo tedy daleko k pohledu na biskupství a opatství jako na vlastnické kostely a na jejich državy jako na říšská území a podle těchto měřítek s nimi také jednat. Na základě výše zmíněných důvodů pokračoval Ota I. v posilování moci a postavení „svých“ biskupů a opatů⁶ dalším rozmnožováním církevního majetku a přidělováním královských regálií, různých práv a pravomocí.⁷ Činy Oty I. a jeho následovníků tak položily základ tzv. říšské církve,⁸ která

³ Termín „*saeculum obscurum*“, neboli temné staletí poprvé použil r. 1588 historik a vrchní vatikánský knihovník Caesar Baronius ve svém díle *Annales ecclesiastici*. FRANZEN, August. *Malé dějiny církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. s. 130.

⁴ Nejhorší situace nastala pro „Věčné město“ v letech 932 - 954. V této době pokleslo papežství, plně pod vlivem místního vládce Albericha, hraběte z Tuskula, na pouhou městskou instituci plně pod vlivem světského vládce.

⁵ Blíže k otázce Temného století viz ZIMMERMANN, Harald. *Das Dunkle Jahrhundert. Ein historisches Porträt*. Graz: Styria, 1971.

⁶ Rozsah královské podpory říšským arcibiskupům a biskupům si plně uvědomíme, když vezmeme v potaz, že ve 13. století, tedy na vrcholu moci německé církve byli vysocí církevní hodnostáři, díky rozsahu svých dominií často označováni spíše jako „králové a kněží“, než pouze jako duchovní správci. MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. Oxford: Clarendon press, 1989. s. 2.

⁷ Zásadní práci pro pohled na říšskou církev jako na cíleně budovaný systém podpory vlády otonských a sálských králů je pro nás SANTIFALLER, Leo. *Zur Geschichte des ottonisch-salischen Reichskirchensystem*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1954.

v jistém smyslu určovala charakter německých zemí po celý středověk. Avšak právě Otova církevní politika v sobě nesla zárodky problémů, které plně vystoupily na povrch ve druhé polovině 11. století a staly se základem asi největšího středověkého sporu – boje o investituru. Svobodná kanonická volba totiž v této době neměla prakticky možnost existovat. Císař ovlivňoval volby biskupů, opatů i jiných církevních hodnostářů a sám je uváděl do úřadu, kdy na znamení předání práv nad diecézemi byla novým biskupům předávána berla. Od doby Jindřicha III. (1039 - 1056) pak přibýlo k ceremonii ještě předávání prstenu a lenní přísaha nově zvoleného kandidáta. Koncem 10. století byla tato praxe pro drtivou většinu křesťanů naprosto normální, avšak když se na západě rozšířily myšlenky obrozeného monastického hnutí a v Římě začali úřadovat proreformní papežové, byly již císařské činy považovány za nepřipustné zásahy do svobody církve a jejích pravomocí.

Reformní duch církve vyšel z ozdravného monastického hnutí 10. a 11. století, přičemž jako jeho nejvýznamnější centra se v Evropě etablovaly kláštery v Cluny v Burgundsku a Gorze v Lotrinsku. Koncem 11. století, kdy Cluny dosáhlo vrcholu svého rozmachu, bylo metropolí rozsáhlého „impéria“ sdružujícího tisíce podřízených klášterů rozestých po celé západní Evropě. Dokonce i poté, co období největšího rozkvětu pominulo a opatství se ocitlo v postupném úpadku, bylo stále impozantní silou schopnou ovlivňovat vysoké církevní i světské představitele až hluboko do pozdního středověku.⁹

Opatství v Cluny¹⁰ založili na počátku 10. století vévoda Vilém Akvitánský v kooperaci s prvním opatem Bernem (910 - 927). Tito muži také společně vytvořili charakteristickou konstituci umožňující klášteru zachovat si jistou míru autonomie a vlastní identity, nutnou pro vybudování pevných základů budoucího vzestupu opatství.¹¹ Aby udělená privilegia mohl

⁸ Na rozdíl od politiky Karlovců o sto let dříve však Otoni nepodřídili církev státu, kdy by bezohledně zneužívali moci nad církevním majetkem i jmenováním duchovních a snažili se tak církev silně připoutat ke koruně. Naopak spíše přizpůsobili organizaci státu církvi s touhou vytvořit z říšských prelátů druhou paralelní mocenskou strukturu sloužící jako „hráz proti rozpínavosti a nespolehlivosti světské šlechty“. Pro říšské krále a císaře, neexistovala až do poloviny 12. století hranice mezi duchovní a světskou rovinou vlády a tak činy panovníků směřující ve prospěch státu zároveň „prospívaly církvi a měly na mysli její prospěch.“ FRANZEN, August. *Malé dějiny církve*. s. 132., SUCHÁNEK, Drahomír. *Církevní politika říšského císaře Jindřicha II. (1002 - 1024)*. In DOBOSZ, Jozef, KUJAWIŃSKI, Jakub, MATLA-KOZŁOWSKA, Marzena. *Pierwsze polsko-czeskie forum młodych mediewistów*. Poznań : Instytut Historii UAM, 2007. s. 69, 74.

⁹ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*. Praha, Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, Vyšehrad, 2001. s. 85.

¹⁰ Více k tématu vývoje v Cluny WOLLASCH, Joachim. *Cluny - „Licht der Welt“*. *Aufstieg und Niedergang der klösterlichen Gemeinschaft*. Zürich: Artemis & Winkler, 1996. Případně informace ke vztahu Opatství a Gregoriánské reformy viz COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. Oxford : Clarendon Press, 1970.

¹¹ Výňatek ze zakládací listiny opatství v Cluny nám částečně přibližuje postoje a smýšlení vévody Viléma a jeho snahu o poskytnutí co největší možné ochrany a svobody své fundaci před zlovůli světské moci „*Placuit etiam huic testamento inseri ut ab hac die nec nostro, nec parentum nostrorum, nec fastibus regie magnitudinis, nec cuiuslibet terrene potestatis iugo, subiciantur idem manachi ibi congregati; neque aliquis principum*

zaručit, svěřil Vilém opatství pod přímou ochranu apoštolského stolce, což implicitně znamenalo nezávislost na lokálních světských pánech a přímý dohled apoštolů svatého Petra a Pavla. Ovšem nemůžeme se domnívat, že v podmínkách 10. století, kdy se papežství zmítalo v lokálních římských bojích, měla tato dedikace kláštera Římu význam větší než pouze symbolický. Papežové totiž postrádali jak prostředky, tak i ochotu se v těchto dobách aktivně angažovat na ochranu vzdálených, i když podřízených opatství. Naštěstí pro Cluny se během prvních zhruba 150 let stali opaty velmi významní muži, jejichž nadání a výjimečné charakterové vlastnosti dále pomáhaly zajistit pozici a ochranu domovského kláštera a jimž se podařilo dosáhnout vydání papežských privilegií zaručujících klášteru právo svobodné volby opata kapitulou bez jakýchkoliv zásahů zvenčí,¹² výhradní a nedělitelné právo dispozice s majetkem a možnost „volného vývoje“ bez nežádoucích zásahů světské moci i nadřízených duchovních. Z tohoto pohledu se jeví krok vévody Viléma a předávní opatství výjimečným osobnostem opatů jako mimořádná shoda okolností, bez kterých by se Cluny patrně nikdy nestalo tím, čím ve vrcholné fázi papežské reformy bylo.

Pro chod opatství bylo typické přísné dodržování řehole svatého Benedikta, ovšem v karolinské podobě obediencie upravené během 9. století Benediktem z Aniane.¹³ Ustanovení řehole zdůrazňovala naprostou poslušnost opatovi, tvrdou askezi, mlčenlivost s nepřetržitým setrváváním v motlitbách¹⁴ a velký rozvoj liturgické bohoslužby. Cluny se ovšem nestalo, možná i díky vlivům z vnějšku, izolovaným centrem, které by pouze pesimisticky přežívalo

secularium, non comes quisquam, nec episcopus quilibet, non pontifex supradicte sedis Romanae, per Deum et in Deum omnibusque sanctis ejus, et tremendi iudicii diem contestor, deprecor invadat res ipsorum servorum Dei, non distrahat, non minuat, non procamiet, non beneficiet alicui, non aliquem prelatum super eos contra eorum voluntatem constituat. Et ut hoc nefas omnibus temerariis ac improhis arcus inibeatur, adhuc idem inculcans subjungo. Et obsecro vos, o sancti apostoli et gloriosi principes terre, Petre et Paule, et te, pontifex pontificum apostolice sedis, ut per auctoritatem cononicam et apostolicam, quam a Deo accepistis, alienetis a consortio sanctae Dei ecclesie et sempiternae vite predones et invasores atque distractatores harum rerum quas vobis hilari mente promtaque voluntate dono;...“ 112. Charta qua Vuillelmus, dones et dux, fundat monasterium Cluniacense, in: *Recueil des chartes de l'abbaye de Cluny* 1, s. 126 - 127. Fundovaný rozbor zakládací listiny opatství v Cluny viz COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 8 - 15.

¹² Právo svobodné volby bylo sice clunyjskému opatství listině zaručeno, avšak nikdy nebylo zcela dodržováno. První čtyři opaté (Berno, Odo, Majolus, Odilo) totiž vždy před svou smrtí designovali budoucího nástupce, který byl po jejich smrti „pouze schválen“. LAWRENCE, Hugo. *Dějiny středověkého mnišství*. s. 87.

¹³ Další informace k osobě Benedikta z Aniane viz *New Catholic encyclopedia*. sv. 2, s. 251 - 252.

¹⁴ Jako důkaz dodržování naprosté mlčenlivosti a setrvávání v motlitbách nám můžou posloužit dochovaná soudobá svědectví o vystupování clunyjských mnichů. Například bratr Jan, Odův životopisec nám referuje, že opat díky prakticky dokonalému zachovávání klášterních nařízení dostal přezdívku „kopáč“, neboť se neustále pohyboval v lehkém předklonu s hlavou skloněnou a očima upřenými na zem, bez jakéhokoliv zájmu o své okolí. Dále bratr Jan vzpomíná na událost, která se mnichům přihodila při jedné cestě přes alpské průsmyky. Na poutníky číhala připravená skupina lupičů, když však její vůdce uviděl zvláštní zástup lidí pohybujících se sklopenými hlavami a neustále si prozpěvující žalmy, byl tak uveden v úžas, že svým lidem nedovolil na karavanu zaútočit. Jak velký vliv měl opatův příklad na běžné mnichy nám zase dokazuje příhoda o bratru Godfreyovi. Ten si osvojil příkázání o mlčenlivosti tak dokonale, že když měl nakázáno v noci hlídat koně, tak než aby v hodinách velkého ticha křičel na přítomné spící strážné nechal zloděje s jedním koněm uprchnout. LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*. s. 87 - 88.

v opovrzení okolním světem. Naopak. Řeholníci se při dodržování všech stanovených pravidel dokázali částečně otevřít světu a významně tak ovlivňovat vývoj západní křesťanské společnosti po téměř dvě století. Západní mnišství se, oproti více mystickému východnímu monasticismu, silně angažovalo ve spoluzodpovědnosti za osud a vývoj celé západní společnosti a tak se z kláštera během celého 11. století šířila řeholní reforma do různých míst po celé Evropě¹⁵ a zároveň jeho představení se stali aktivními činiteli evropské politické scény. Ota I. si velmi vážil rad a služeb svatého Majola (954 - 994), jeho vnuk Jindřich II. udržoval přátelský vztah s svatým Odilem (994 - 1048) a nakonec svatý Hugo (1049 - 1109) byl blízkým přítelem Jindřicha III., kmotrem jeho syna, budoucího Jindřicha IV., a v pozdějších dobách i prostředníkem v jeho sporu s gregoriánskými papeži. Vedle široké kooperace se světskými vládci však clunyjsí opati nezapomínali ani na úzké vazby k římským biskupům. Není totiž pochyb o tom, že clunyjské klášterní impérium by nemohlo být vybudováno bez několika významných papežských privilegií vydaných mezi léty 931-1027. Šlo o listiny všemožně podporující šíření monastické reformy,¹⁶ a zároveň omezující pravomoci biskupů nad samotným opatstvím.¹⁷

Opatství v Cluny ovšem nebylo jediným centrem rozvíjející se monastické obrody. Lotrinská fundace v Gorze u Met zasahovala zejména oblasti středověké říše, kam vliv Cluny pronikal pouze sporadicky a obtížně. Klášter byl založen v polovině 40. let 8. století biskupem Chrodegangem z Met a v době jeho největší slávy sdružoval okolo sebe „kongregaci“ čítající okolo 150 podobných zařízení. Říšské kláštery se oproti clunyjským

¹⁵ Clunyjská reforma se šířila do ostatních evropských klášterů různými cestami. Jako první lze uvést aktivity clunyjských opatů, když zasahovali v kláštorech na žádost zdejšího představeného, nadřízeného diecézního biskupa, či světského pána. Jako příklad lze uvést zásah Oda ve starobylém opatství Fleury, kde bylo uloženo tělo svatého Benedikta. Zpočátku se Odovy snahy nesetkaly s vřelým přijetím místní komunity, ale díky opatově vytrvalosti a výmluvnosti nakonec mniši podlehli a připojili se ke clunyjské kongregaci. Druhou cestou šíření clunyjského stylu života bylo připojení kláštera ke kongregaci a následný nástup clunyjského mnicha jako zdejšího převora. Jako příklad nám zde může sloužit opatství Sahagún ve Španělsku. Další cestou bylo založení nového kláštera a jeho osídlení clunyjskými mnichy, kteří poté působili na zdejší okolí. Zde můžeme uvést příklad opatství Lewes v Anglii. Existovala ještě jedna možnost rozšiřování reformy do okolních krajů a zemí. A to sice výchova cizích mnichů přicestujících do Cluny, jejich následný návrat a vnitřní reforma domovského kláštera, který ale poté zůstal na Cluny fakticky nezávislý. Tuto možnost uvádím až jako poslední, protože nebyla příliš častá, a proto není jisté, zdali ji lze mezi výše uvedené právoplatně počítat. LAWRENCE, Hugo. *Dějiny středověkého mnišství*. s. 95 - 97.

¹⁶ Zde hovoříme o privilegiu vydanému roku 931 papežem Janem XI., opravňující Cluny přijímat uprchlíky z jiných klášterů hledající život pod přísnější observancí. Význam tohoto privilegia tkví v popření ustanovení Benediktovy řehole, zavazující mnichy po složení řádového slibu k doživotnímu pobytu v dané komunitě. Tímto ustanovení tak papežská bula fakticky oficiálně uznala clunyjskou reformu a implicitně tak souhlasila s jejím šířením. Joannis XI Privilegium pro monasterio Cluniacensi, in: *PL* 132, sl. 1055C - 1055D.

¹⁷ Jde o listiny papežů Řehoře V. z roku 999 a Jana XIX. vydanou roku 1027. Privilegium Řehoře V. zakazovalo všem biskupům celebrat v Cluny mši nebo kteréhokoliv člena kongregace vysvětit na kněze bez souhlasu zdejšího opata. Jana XIX. pak svou listinou dovršil vyčleňování Cluny z pravomoci diecézního biskupa tím, že klášter plně světil pod svrchovanost Říma. Listina Řehoře V. Privilegium pro monasterio Gregorii papae V Cluniacensi, in: *PL* 137, sl. 932B - 935D. Privilegium Jana XIX. viz Privilegium Joannis papae XIX pro monasterio Cluniacensi, in: *PL* 141, sl. 1135D - 1137C.

fundacím chovaly o mnoho loajálněji k centrální císařské vládě, která si ale oproti situaci ve Francii dokázala uchovat autoritu a zajistit tak místním opatstvím ochranu. Tímto postupem silněji navazovaly na karolinské tradice a dílo svatého Benedikta z Aninane. Takto se říšské kláštery dostávaly v otázkách pojetí říšské církve a laické investitury se svými bratry z Cluny nutně do sporu a také v bojích o investituru se cítily být více zavázány otonsko-sálskému zřízení a loajálně podporovaly císařskou stranu.¹⁸ Se smrtí Oty III. roku 1002 ustoupila do pozadí otonská snaha o „renovatio imperii Romanorum“. Již vláda Jindřicha II.,¹⁹ ačkoliv to byl velmi vzdělaný a schopný muž, znamenala ústup od italských záležitostí, neboť Jindřich musel vynaložit obrovské úsilí, aby udržel říši po nečekaně brzké smrti svého mladého příbuzného pohromadě. Papežství se tak po smrti Silvestra II.²⁰ opět ocitlo v područí římské šlechty a znovu začalo, s výjimkou některých období, upadat na provinciální úroveň. Kritického bodu dosáhla situace v Římě mezi léty 1044 až 1046, kdy byl obsazen svatopetrský stolec dvěma, a poté i třemi papeži najedno,²¹ jejichž legitimita navíc byla více než sporná. Pro nového krále Jindřicha III. znamenal tento stav vážný problém. Tento hluboce věřící muž bral své Bohem dané povinnosti zavazující ho k dohledu nad správným chodem křesťanské společnosti velmi vážně²² a stav tehdejší církve ho tak silně trápil. Zároveň otonsko-sálské teokratické pojetí královské moci, které přenesl z německého prostředí na celou církev, nepřímou opravňovalo krále k provedení opravného zákroku. A nakonec Jindřich jistě toužil po císařské korunovaci a potřeboval situaci v Římě jasně vyřešit, aby na jeho titulu nemohl ulpět ani stín pochybnosti.²³ Roku 1046 se král vydal na cestu do Itálie s cílem obnovit královská práva v této oblasti a dosáhnout císařského důstojenství. Pro vyřešení

¹⁸ Cluny, Gorze a jejich dceřiné kláštery nebyly jedinými centry monistické reformy, ačkoliv patřily mezi nejvýznamnější a zároveň se staly asi nejznámější. Existovala i další střediska, která stojí za zmínku jako například kláštery Einsiedeln v dnešním Švýcarsku, Řezno zaštitěné autoritou svatého Jirama, Westminster a Canterbury v Anglii, fundace Brogne v Lotrinsku, nebo opatství Farfa v římském okrsku.

¹⁹ K otázce vlády a církevní politiky Jindřicha II. blíže SUCHÁNEK, Drahomír. Církevní politika říšského císaře Jindřicha II. (1002 - 1024). s. 67 - 80.

²⁰ Silvestr II., vlastním jménem Gerbert z Aurillacu, byl vychovatel Oty III. a budoucí papež. Jeho pontifikát trval v letech 999 - 1003 a s Otou III. usilovali o obnovu křesťanského univerzálního římského impéria, kdy by papež i císař vládli pospolu z Věčného města. Více k osobě Silvestra II. viz RENDINA, Claudio. *Příběhy papežů. Dějiny a tajemství*. s. 260 - 264. nebo *New Catholic encyclopedia*. sv. 13, s. 657 - 659.

²¹ Šlo o papeže Benedikta IX., bývalého hraběte tuskulského, vzdoropapeže Silvestra III. dosazeného stranou Crescentiů a Řehoře VI., který nastoupil po odkoupení úřadu od Benedikta IX. a kterého od počátku kladně přijímali i reformátoři (např. Petr Damiani), ale který byl nakonec také sesazen Jindřichem III. pro simonii. Dále k otázce zásahu Jindřicha III. a sesazování papežů viz ZIMMERMANN, Harald. *Papstabsetzungen im Mittelalters. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*. 1961, N. 69.

²² Hloubku Jindřichovi zbožnosti a zainteresovanosti v sakrálních věcech nám dokazují svědectví o králově každodenním počínání. Nejčastěji bývá popisován Jindřichův zvyk kdykoliv před nošením královských insignií vykonat zpověď. Zároveň byl Jindřich díky svým postojům velmi oceňován i zanícenými reformátory jako byli Petr Damiani nebo kardinál Humbert. V jejich popisech je Jindřich líčen jako „zbožný král, velmi duchovní a zanícený v otázkách víry“, což mu později vyneslo přezdívku „Linea Iusticiae“. MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. s. 83.

²³ DRŠKA, Václav, PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. Praha : Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2004. s. 103.

otázky „legitimity korunovace“ byly v prosinci 1046 svolány synody v Sutri a Římě, kde Jindřich prosadil odvolání všech tří schizmatických papežů a zvolení nového pontifika, který přijal jméno Klement II. (1046 - 1047).²⁴ Tento zásah do vnitřního života církve, vrcholící naprostým vlivem na papežskou volbu, jasně demonstroval dominantní postavení Jindřicha III. Nový císař se stal pánem západní církve.

Hnutí pro reformu církve mající za cíl dosažení „*libertas ecclesiae*“ vyšlo z temného století papežských dějin, pod vlivem klášterního obrodného procesu, a nutně se tak muselo vyvíjet v opozici k postavení římského císaře, jenž se právě jako papežský patron ocitl na vrcholu své moci. V otázkách politiky, ale hlavně ve vztahu k církvi a spirituálním záležitostem, se soudobý pohled na osobu a poslání krále silně lišil od dnešního. Král byl nedotknutelnou postavou, nositelem svatosti a pomazaným Páně.²⁵ Tento „posvátný“ pohled vycházel z tradiční germánské panovnické sakrality, kdy byli králové přímými potomky kmenových bohů. Přejít ke křesťanství tuto pozici posunul a král se tak stává sakrální osobou svým pomazáním při korunovaci, ačkoliv jeho rodový původ ho sám o sobě vyčleňuje ze zbytku společnosti. Lidé tak nepohlíželi na nositele královské důstojnosti jako na nejvyššího představitele státní administrativní moci, ale jako na prostředníka ve styku s nebeskou spravedlností a řádem. Mezi vládci západu nejvyšší autoritu požíval právě císař Svaté říše římské, jehož dominia zahrnovala území dnešního Německa, severní a centrální Itálie a království Burgundského. Císař si zároveň nárokoval vládu nad městem Římem, místem své korunovace, a zastával tak pozici ochránce apoštolského stolce. Právě z této pozice vystupoval Jindřich III. při svém zásahu ve Svatém městě ve 2. polovině 40. let 11. století.²⁶

1.2 POČÁTKY REFORMNÍHO PAPEŽSTVÍ

Synody v Sutri a Římě sice znamenaly zásadní přelom ve vývoji církve, avšak reformní hnutí usilující o plnou církevní samostatnost a obnovu univerzálního papežského primátu se

²⁴ Klement si pravděpodobně vybral své jméno cíleně, protože Klement I. byl obecně považován za přímého nástupce svatého Petra. Klement II. tak chtěl poukázat na nový začátek církevního vývoje. Více o působení Klementa II. viz *New Catholic encyclopedia*. sv. 3, s. 775 - 776.

²⁵ Vzhledem k posvátnosti královského úřadu a autoritě z něj vycházející se nelze divit soudobým svědectvím, která popisují jak například jeden z přihlížejících při průvodu anglického krále Viléma, ozdobeného odznaky královské moci, padl na zem a křičel: „Hle, vidím Boha!“ MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. s. 20.

²⁶ Blíže k vývoji královské autority a sakrality viz SUCHÁNEK, Drahomír, DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců : Příspěvek k problému legitimacy výkonu vlády. In BUDIL, Ivo, ZÍKOVÁ, Tereza. *Totalitarismus 3 : Totalita, autorita a moc v proměnách času a prostoru*. Praha : Dryada, 2007. s. 20 - 31.

v Římě plně ujal až v únoru roku 1049 s nástupem papeže Lva IX., přezdívaného papa mirabilis.²⁷

Lev IX. (1049 - 1054), vlastním jménem Bruno, biskup v Toulou a příbuzný císaře Jindřicha III., byl typickým produktem říšské církve. Aristokrat, vzdělaný v předních katedrálních školách, nastoupil po ukončení svého studia církevní kariéru a dosáhl až biskupské hodnosti. Během svého působení v Toulou se setkal s počínající církevní reformou, jejíž požadavky ho ihned uchvátily natolik, že jim zůstal věrný po celý zbytek života. Po svém zvolení se sám vydal na cestu do Říma, kde byl přijat až s nebývalou vřelostí a jeho prosté vystupování mu ihned získalo sympatie městských obyvatel. Bruno zcela otevřeně navazoval na odkaz Lva Velikého, papeže poloviny 5. století, jenž jako jeden z prvních formuloval právo římského biskupa na vládu nad celou církví a jeho pontifikát tak vytyčil základy hlavních vývojových směrů papežské reformy, na které později navazovali všichni jeho následovníci. V několika otázkách měly papežovy kroky dalekosáhlé následky.²⁸

Negativně se projevila snaha papeže uspořádat vztahy Říma a Konstantinopole. Lev usiloval díky normanské hrozbě na jihu Apeninského poloostrova o spojení s byzantským císařem, které by zaručilo společný postup proti útočníkům a tak vyslal roku 1054 do Konstantinopole poselstvo s cílem urovnat vzájemné rozpory a celkově zlepšit vztahy s Byzancí. Vedoucími členy legace byli jmenováni biskup Humbert ze Silva Candida a papežský kancléř Fridrich Lotrinský. Postup vyjednávačů, kteří již od počátku postupovali velmi sebevědomě až arogantně, nebyl úspěšný a během jednání se projevilo, jak hluboce zakořenily reformní ideály v myslích spolupracovníků Lva IX.²⁹ Pobyt papežských legátů v byzantském hlavním městě nakonec skončil vzájemnou exkomunikací patriarchy a papežských legátů. Dodnes není jisté, zda byli římsí vyslanci k takto razantnímu jednání vůbec oprávněni. Shodou okolností papež Lev IX. zemřel několik měsíců před těmito událostmi a jeho nástupce Viktor II. (1055 - 1057) byl zvolen až téměř o rok později, takže roztržka zasáhla papežství v období sadisvakance na trůnu svatého Petra. To možná způsobilo, že schizma nemohlo být ihned urovnáno nejvyšší autoritou západní církve a tak i přes četné pokusy o jeho urovnání přetrvalo prakticky dodnes.³⁰

Pozitivněji se projevilo působení Lva IX. a okruhu jeho spolupracovníků v samotné správě papežské kanceláře. Byl to právě on, kdo zahájil vzestup římského stolce na instituci

²⁷ Více ke Lvově přezdívkě MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. s. 86.

²⁸ Více k osobě Lva IX. viz *New Catholic encyclopedia*. sv. 8, s. 485. nebo *The Oxford Dictionary of the Christian Church*. s. 812 - 813.

²⁸ BROOKE, Christopher. *Evropa středověku v letech 962 - 1154*. Praha : Vyšehrad, 2006. s. 336 - 337.

²⁹ Pro srov. FRANZEN, August. *Malé dějiny církve*. s. 146 - 147.

³⁰ Podrobnější informace ke konstantinopolské misi viz *The Oxford Dictionary of the Christian Church*. s. 591.

evropského významu a centrum křesťanské církve a papežův úspěch úzce souvisel s lidmi, kterými se na počátku svého pontifikátu Lev IX. obklopil. Šlo o skupinu duchovních, pocházejících převážně z Lotrinska, hluboce zainteresovaných v počínající církevní reformě. Jak napsal Christopher Brooke: „Samotní reformátoři tvořili prapodivně různorodou skupinu lidí s odlišnými představami a často i odlišnými motivy. Ale jejich působení na tehdejší svět bylo působení skupiny proroků, kteří přišli naučit Evropu žít v souladu s jejím duchovním posláním.“³¹ Zejména čtveřice výrazných osobností z této „skupiny“, která zanechala nesmazatelné stopy v církevním vývoji 11. století, si zde zaslouží rozsáhlejší prostor. Prvním z kruhu papežových důvěrníků byl Hubert z Moyennoutier (1010 - 1061), pozdější kardinál biskup ze Silva Candida, který byl již zmíněn výše. Kromě svého nepříliš úspěšného konstantinopolského poselství proslul zejména jako význačný teolog a „specialista“ na otázku simonie, proti které napsal silně útočné a skvěle stylizované dílo *Adversus Simoniacos*.³² Dalším Lvovým spolupracovníkem, o kterém jsme se již zmínili, byl Fridrich Lotrinský (okolo 1020 - 1058), papežův kancléř, poté opat v klášteře Monte Cassino a nakonec od roku 1057 papež pod jménem Štěpán IX. Třetí význačnou osobností pohybující se v okruhu římské kurie byl poustevník Petr Damiani (okolo 1007 - 1072), všestranně vzdělaná osobnost zasahující do téměř všech sfér církevní reformy.³³ Posledním a asi nejvýznačnějším členem kolektivu papežových rádců byl jáhen Hildebrand ze Soany (1020/1025 - 1085), bývalý kaplan Jindřichem III. sesazeného Řehoře VI. a budoucí papež Řehoř VII., jedna z nejdůležitějších postav gregoriánské reformy, která po něm zároveň převzala své jméno.

Nyní je příhodný čas podívat se hlouběji na základní reformní požadavky papežství, jak je prosazovali Lev IX. a okruh jeho nejbližších přívrženců, rádců a spolupracovníků. Nejpalčivějšími problémy, se kterými se reformátoři 10. a 11. století setkávali, byly simonie, nezdrženlivost kněží společně s nikolaismem, laická investitura církevních hodnostářů a nutnost prosadit všeobecnou platnost papežského primátu nad západní církví. Lvovy reformní dekrety a synody tak zdůrazňovaly stále stejné požadavky, které formulovali již Lvovi předchůdci, ale velmi se změnil styl i aktivita s jakými byla reforma prosazována. Lev IX. sice stále vystupoval při práci na církevní obnově v kooperaci s císařem, avšak sám začal přebírat vedoucí aktivitu v celoevropském měřítku. Papež začal pořádat sérii mimořádných a

³¹ BROOKE, Christopher. *Evropa středověku v letech 962 - 1154*. s. 336 - 337.

³² *Adversus Simoniacos*, ed. Fridericus Thaner, in: *Monumenta Germaniae Historica* (MGH) (LdL, 1), s. 95 - 263. nebo *Adversus Simoniacos*, in: *PL* 143, sl. 1005 - 1212B.

³³ BROOKE, Christopher. *Evropa středověku v letech 962 - 1154*. s. 344. pro srovnání viz MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. s. 91, 103.

mimoitalských koncilů, díky kterým „se stával všudypřítomnou autoritou“, ³⁴ schopnou aktivně rozhodovat v zásadních církevních otázkách.

Simonie znamenala pro drtivou většinu reformátorů jeden ze zásadních problémů církve 11. století. Simonie, neboli svatokupectví, bývá často charakterizována jako církevní zlořád, spočívající v prodávání nebo kupování církevních úřadů, svátostí, nebo jurisdikčních aktů především za peníze, ale také i za jiné služby nebo protekci. ³⁵ Termín simonie se odvozuje od Šimona Mága (Kouzelníka), který vystupuje jako jedna z postav ve Skutcích apoštolských. Šimon byl pokřtěn apoštolem Filipem a vida, že skrze apoštoly vystupuje Duch svatý, nabízel apoštolům peníze, aby tuto vlastnost také obdržel. ³⁶

V otázce manželství duchovních nepanovala již mezi reformátory tak konzistentní shoda jako při odsouzení simonie. Tradice, zejména list papeže Lva I. (440 - 461), a další teoretická pojednání, která byla nyní inkorporována do nově vznikajícího církevního práva, příkazovala celibát všem s kněžským nebo vyšším svěcením. ³⁷ V praxi ale byla kněžská manželství ještě dlouho společensky přijatelná a v prvních generacích proreformních kleriků měla několik významných obhájců. Teologický vývoj však dále směřoval ke zdůraznění stále se zvyšující hodnoty svátostí a posvátnosti osoby která je udělovala. Díky tomu se církev stále silněji obracela proti necelibátním kněžím a do obecného povědomí se dostávala teze svatého Jeronýma, že žena je vrcholem nástrah světa. ³⁸

K prosazení reformních požadavků zvolil Lev do té doby nevídanou, avšak velmi úspěšnou cestu. Papež začal cestovat v reprezentativním doprovodu několika arcibiskupů, biskupů, kardinálů a knížat po německých zemích, Itálii i Francii, kde uspořádal více než desítku církevních koncilů, ³⁹ na kterých, za svého předsednictví, dohlížel na veškeré detaily

³⁴ DRŠKA, Václav, PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. s. 104.

³⁵ Širší definice pojmu simonie viz *New Catholic encyclopedia*. sv. 13, s. 135 - 136. pro srovnání viz MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. s. 101.

³⁶ Skutky Apoštolské 8 : 9 - 24.

³⁷ DENZLER, Georg. *Dějiny celibátu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. s. 22 - 23, s. 26 - 28.

³⁸ BROOKE, Christopher. *Evropa středověku v letech 962 - 1154*. s. 339.

³⁹ Jedním z koncilů Lva IX., kterému se dostalo v literatuře asi nejpůsobivějšího zpracování byla synoda v Remeši uspořádaná roku 1049. Papež přijel do města s plánem na svolání reformního koncilu pro francouzskou církev a vysvěcení nového kostela sv. Remigia s nutností přenesení kostí tohoto svatého do nového svatostánku. Francouzský král ovšem spolu s většinou svého episkopátu synodu bojkotoval a tak se na koncil dostavilo pouze několik významnějších biskupů, jejichž pověst však byla silně ohrožována obviněními ze simonie. Tyto okolnosti tak netvořily zrovna příhodnou konstelaci pro zahájení velkého obrodného koncilu. Papež ale využil translace ostatků sv. Remigia, jejichž přenášení se stalo společenskou událostí, kterou si mnoho vysokých francouzských kleriků nemohlo nechat ujít. Lev vědom si síly „přítomnosti svatého“ nenechal Remigiovy pozůstatky ihned uložit do nové hrobky pod katedrálou, ale naopak je umístil na hlavní oltář a zahájil jednání koncilu. Doslova „v přítomnosti sv. Remigia“ neposkytli papežovi spolupracovníci žádný prostor rozměňování synodální agendy a tak došlo na projednávání všech důležitých reformních otázek. Jednání tak byla po několika dnech úspěšně zakončena řadou významných dekretů, které oznámily křesťanské společnosti nástup nové doby. SOUTHERN, Richard W. *The making of Middle Ages*. s.125 - 127.

projednávané problematiky. Tímto zajistil, že se papežství dostalo do zorného pole všech významných činitelů evropského politického a společenského dění, a zároveň postup reformy zvyšoval i prestiž celého úřadu. Právě tento rys Lvova pontifikátu je pro nás důležitý, neboť dalším papežem, který na něj navázal, byl námi zkoumaný Urban II. Lev IX. tak reformní činností během svého pontifikátu navrátil stolci svatého Petra důsledným hájením papežských práv jeho univerzální platnost a neúnavnou aktivitou položil základy budoucího vývoje, na něž navazovali všichni další reformní papežové.

Nedlouho po smrti Lva IX. odešel na onen svět i císař Jindřich III. Jeho nástupci, budoucímu Jindřichu IV., bylo v době otcovi smrti pouhých šest let, a tak byl jako nezletilý k vládě nezpůsobilý. V říši tím pádem nastoupila regentská vláda pod vedením císařovny-vdovy Agnes.⁴⁰ S postupným úpadkem císařské autority a ústupem říšského vlivu z italských území se zvyšovala autorita i vliv papeže, ale zároveň i opět se vzrůstající moc římských šlechtických frakcí. Papeži Štěpánu IX. (1057 - 1058), bývalému montecassinskému opatovi a papežskému kancléři Fridrichovi Lotrinskému, se tak asi poprvé podařilo plně vymanit papežský úřad z bezprostřední kontroly císaře a zároveň udržet jeho nezávislé postavení na místní šlechtě. Ovšem po Štěpánově brzké smrti, která hlavní aktéry reformního hnutí doslova zaskočila, se naposledy ujaly iniciativy nejsilnější římské šlechtické rodiny. Na jejich nátlak byl tak na stolec svatého Petra dosazen Benedikt X. a zdálo se, že do Říma se opět vrací praktiky známé z doby „temného století“. Reformátoři, zděšení takovým vzrůstem moci místní nobility, se obrátili s žádostí o pomoc na císařovnu. Díky její pomoci i brzké smrti Benedikta se jim podařilo znovu obnovit kontrolu nad Římem a novým papežem zvolit florentského biskupa Gerharda, který se ujal úřadu pod jménem Mikuláš II. (1058/1059 - 1061).

Ihned po svém nástupu pokračoval Mikuláš II. v započaté reformní linii svých předchůdců, ovšem do historie bylo jeho jméno nesmazatelně zapsáno svoláním koncilu v dubnu 1059, na kterém byl za velkého přispění kardinála Humberta, vydán dekret *In nomine Domini* nově upravující podmínky papežské volby.⁴¹ Edikt ustanovoval, že hlavní iniciativu při volbě

Dekrety koncilu v Remeši viz Concilium Remense, in: MANSI, Joannes Dominicus. *Sacrorum conciliorum*. t. XIX, sl. 717 - 746.

⁴⁰ Více k otázce regentství za Jindřicha IV. a událostem té doby např. WEINFURTER, Stefan. *Das Jahrhundert der Salier (1024-1125)*. Ostfildern : J. Thorbecke, 2004.

⁴¹ Další informace k dekretu *In nomine Domini* viz KRAUSE, Hans G. Das Papstwahldekret von 1059 und seine Rolle im Investiturstreit. *Studi Gregoriani per la storia di Gregorio VII (Gregorius Papa 7) e della riforma Gregoriana*. 1960, Bd. 1-3, Teil 7, s. 277 - 278.

nového papeže mají kardinálové-biskupové,⁴² ale volbu mají stále schvalovat všichni kardinálové i další kněží a lid.⁴³ Kompletně tak byl z volebního aktu vyloučen přímý vliv římské nobility a císaři bylo přiznáno jen právo být informován o výsledku volby. Pouze pocházel-li by kandidát z řad říšského kléru, směl panovník nějakým, velmi vágně formulovaným, způsobem zasáhnout.⁴⁴ Předcházející řádky nám demonstrují, jak rychle a silně se změnila během velmi krátké doby situace v Evropě ve prospěch reformátorů, uvážíme-li, že od synody v Sutri, kde Jindřich III. musel autoritativně zasáhnout, aby vůbec zajistil přetrvání papežství jako univerzální instituce, uplynulo pouze 13 let.

Nyní je vhodné říci pár slov o vzniku a vývoji kardinálského kolegia, které tímto dekretem obdrželo hlavní slovo při volbě nejvyššího představeného katolické církve. Kardinálové⁴⁵ se dělí do třech základních skupin na kardinály-biskupy, kardinály-kněží a kardinály-jáhny. Nejvyšší důstojnosti požívali kardinálové-biskupové, představení diecézí obklopujících Řím.⁴⁶ Jsou to právě oni, jimž od roku 1059 příslušela iniciativa při volbě nového pontifika, kteří se účastnili porad o nejdůležitějších církevních rozhodnutích a zároveň mohli papeže zastupovat při pontifikálních úkonech. Za nimi stála skupina kardinálů-kněží, farářů papežských římských kostelů a výčet uzavírali kardinálové-jáhni, papežovi přímí služebníci a vrchní osoby církevní charity ve Věčném městě.⁴⁷ Dubnová synoda roku 1059 ale nebyla jediným úspěchem pontifikátu Mikuláše II. Tomuto papeži se totiž podařilo zároveň „vyřešit“ normanskou otázku, která způsobila tolik problémů jeho předchůdci Lvu IX. Pomocí opata z Monte Cassina Desideria se podařilo dosáhnout oboustranně přijatelného kompromisu, kdy

⁴² „... , nařizujeme a ustanovujeme, že když zemřel biskup Církve římské, kardinálové-biskupové nejprve mají jednat s největší rozvahou o volbě, ...“ DRŠKA, Václav, PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. s. 150.

⁴³ „... kardinálové-biskupové nejprve mají jednat s největší rozvahou o volbě, aby se co možná nejdříve směli připojit kardinálové kněží, a aby potom i ostatní kněží a lid povolali k souhlasu s novou volbou.“ Od těchto účastníků volebního procesu se spíše očekávalo, že vyjádří s kandidátem navrženým kardinály-biskupy pouze souhlas, ale jinak že nebudou sami do procesu volby aktivněji zasahovat. DRŠKA, Václav, PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. s. 150.

⁴⁴ MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. s. 92.

⁴⁵ Titul kardinál úzce souvisel s nutností zajistit dostatečný počet obslužného personálu pro papežské římské baziliky v době papežova zaneprázdnění nebo nepřítomnosti. Rané církevní právo dodržovalo princip, že každý člověk mohl sloužit pouze v jednom kostele a pro biskupy byl v rámci diecézí režim ještě přísnější. Aby tak mohl papež povolát na pomoc do bazilik kněze z ostatních titulárních kostelů a nebo biskupy z okolních diecézí, byl zaveden takzvaný princip inkardinace, což znamenalo, že církevní hodnostář dočasně příslušel ke dvěma diecézím, nebo dvěma kostelům. A právě inkardinací kněží či biskupů do římských bazilik se tyto hodnostáři stávali cardinales. Po dlouhou dobu byla jejich funkce výhradně liturgické povahy, avšak s rozvojem církevní reformy byly jejich původní funkce opouštěny a kardinálské tituly začaly být přidělovány čelným papežovým spolupracovníkům, aby jim tak byl zajištěn, zejména po existenční stránce, jejich pobyt v Římě. Další informace o kardinálech viz *New Catholic encyclopedia*. sv. 3, s. 103 - 108.

⁴⁶ Počet kardinálů-biskupů se pohyboval mezi 6 až 7 a šlo o biskupy diecézí Ostie, Silva Candida, Porto, Albano, Sabina, Tusculum, Palestrina nebo Santa Rufina. Od pontifikátu Lva IX. byly tyto diecéze svěřovány nejvýznačnějším představitelům církevní reformy. ROBINSON, Ian. *The Papacy 1073 - 1198: Continuity and Innovation*. Cambridge : Cambridge university press, 1993. s. 62.

⁴⁷ Více o vzniku a vývoji kardinálského kolegia viz ROBINSON, Ian. *The Papacy 1073 - 1198: Continuity and Innovation*. s. 33 - 120.

Normané za přísahu věrnosti papeži obdrželi svá území jako svatopetrská léna. Tímto krokem byly normanské výboje de iure legitimizovány a papežství naopak získalo potenciální silné ochránce v nadcházejících bojích s císařstvím.

Pontifikát papeže Alexandra II. (1061 - 1073), Mikulášova nástupce, vstoupil do historie zejména díky převratným politickým událostem odehrávajícím se v 60. a 70. letech po celé Evropě. Předcházejícím vývojem posílená pozice papežství se projevila zejména ve vývoji na Pyrenejském poloostrově, kde se právě začínalo nabírat na síle hnutí reconquisty. Papež ve snaze podpořit rozbíhající se protiislámské nálady vyhlásil roku 1064 odpustky pro všechny, kdo se zapojí do boje proti muslimům. Nárůst věhlasu papežského postavení vedl dokonce aragonského krále Sancha, aby v roce 1068 svěřil svou zemi pod přímou ochranu svatých apoštolů Petra a Pavla. Akceptováním tohoto kroku se tak rozšířilo území přímého vlivu svatopetrského stolce, které poprvé expandovalo mimo území vlastní Itálie.⁴⁸ Zároveň svou participací na těchto událostech posiloval Řím svou mezinárodní autoritu a stavěl se do pozice vrcholného představitele a vůdce západního křesťanstva.

Roku 1066 nastoupil samostatnou vládu v říši Jindřich IV. (1054/1066 - 1108). Z počátku se zdálo, že mladý panovník se pod vlivem svých rádčů postaví pozitivně k dosavadnímu vývoji papežské reformy, avšak Jindřich brzy prokázal, že je silnou a samostatnou osobností plně toužící jít v intencích dosavadní otosko-sálské politiky. K prvnímu střetu mezi královskou a papežskou mocí došlo již na počátku 70. let, kdy se v severní Itálii uprázdnil důležitý post milánského arcibiskupa, tradičně spadající do říšského vlivu. Král věrný tradici dosadil do úřadu svého kandidáta, ale u papeže narazil nyní tento postup na značný odpor. Alexandr posílen myšlenkami reformního papežství zareagoval na královo počínání vynesemím klatby nad královými rádci a jako arcibiskupa investoval svého vlastního kandidáta. Měsíc po těchto událostech ale papež umírá, což nebezpečně vzrůstající napětí mezi oběma stranami na čas uklidnilo.⁴⁹

1.3 PONTIFIKÁT ŘEHOŘE VII.

Nástup Řehoře VII. (1073 - 1085)⁵⁰ neznamenal v žádném směru počátek nové papežské politiky. Naopak reformní program zůstával prakticky stále stejný, s důrazem na vymýcení simonie, nezdrženlivosti duchovních a posílení papežské autority a moci. Jediné, co se

⁴⁸ DRŠKA, Václav, PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. s. 153.

⁴⁹ DRŠKA, Václav, PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. s. 154.

⁵⁰ Více k osobě Řehoře VII. viz BLUMENTHAL, Uta-Renate. *Gregor VII. : Papst zwischen Canossa und Kirchenreform*. Darmstadt : Primus Verlag, 2001. nebo *Druhé milénium : Významné osobnosti Západu XI. – XX. století*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001.

diametrálně změnilo a vtisklo tak pontifikátu tohoto papeže nezaměnitelný rys, byla aktivita kurie i samotného Řehoře VII.⁵¹ Řehoř býval současníky srovnáván se starozákonními proroky, kteří byli často oceňováni viditelnými důkazy Boží přízně a kteří dokázali otevřeně kárat krále i další velké postavy světského života. Naopak nám se dnes jeví jako velmi rozporuplná postava. Jako papež byl stoprocentně přesvědčen, že skrze apoštoly má božské právo prosazovat autoritu stolce svatého Petra za každou cenu a že jeho zodpovědnost za chod světa nemá žádné limity. Postupoval tak často velmi pánovitě, nevybíravě a nehleděl ani na kompromisní rady svých spolupracovníků, či na strašné oběti a utrpení,⁵² které tento jeho bezohledný postup vytvářel. Tímto přístupem nakonec dovedl drtivou většinu svých původních přívrženců do opozice, která vyvrcholila otevřenou vzpourou roku 1084. Jeho pontifikát uzavřela série nešťastných událostí včetně vyplenění Říma normanskými vojsky, která povolal na pomoc v boji proti císaři. Na druhé straně ovšem existuje velké množství svědectví o jeho lidskosti, vřelých mezilidských vztazích s přáteli a přívrženci i o zoufalých citových výlevech v těžkých chvílích, kdy se cítil opuštěn a zneuznán.⁵³

Hlavní otázkou pontifikátu Řehoře VII., obecně zastíňující vše ostatní, se stal spor papežství a císařství, který později dostal název „boj o investituru“. Až do roku 1075, který znamenal zásadní zlom ve vývoji vztahu nového papeže s Jindřichem, zůstávala situace díky královým domácím problémům poměrně klidnou.⁵⁴ Ovšem v tomto roce vydal Řehoř svůj slavný *Dictatus papae*,⁵⁵ v němž zformuloval dvacet sedm tezí objasňujících jeho pohled na poslání církve a papeže v rámci křesťanské společnosti a zde tak „Řím přešel od gelasiánského učení o ospravedlnění světské moci k právu světskou moc ustanovovat i

⁵¹ Částečnou charakteristiku Řehořovy osobnosti a míry jeho reformních aktivit nám může poskytnout papežova přezdívka, kterou formuloval kardinál Petr Damiani. Damiani, vycházející z pamfletů Řehořových nepřátel tvrdících, že „papež je v područí démona“ sám formuloval pojmenování Řehoře jako „mého svatého Satana“. BROOKE, Christopher. *Evropa středověku 962 - 1154*. s. 348.

Zároveň další současníci popisovaly vztah papeže a společnosti takto: „Křesťané jsou rozděleni do dvou skupin. První tvrdí, že on (Řehoř) je dobrý a ostatní ho přezdívali podvodník a falešný mnich a antikrist“ MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. s. 109.

⁵² Právě Řehoř VII. je první papež, který přikročil k aktivnímu implantování ideje svaté války do praxe, a to bez jakýchkoliv zábran, či ohledů na působené hrůzy a utrpení. MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. s. 109 - 110.

⁵³ Typickým příkladem Řehořova „zoufalství“ je slavná replika pronesená na smrtelném loži: „Vždycky jsem miloval spravedlnost a nenáviděl nepravost, a proto umírám ve vyhnanství.“ BLUMENTHAL, Uta-Renate. *Gregor VII.* s. 330.

⁵⁴ Král se prozatím podrobil papežské autoritě, protože se neodvažoval zahájit boj na dvou frontách proti velmi silným soupeřům. Nechal Řehoře dočasně snít o spojení s podobným těm, jaká spolu uzavřeli Ota III. se Silvestrem II. nebo Lev IX. s Jindřichem III. Dále Řehoř uvažoval, v ovzduší smíření, o plánu velkého tažení na Východ k osvobození svatých míst (existují doklady, že Řehořův optimismus docházel až tak daleko, že Jindřichovi navrhoval, aby se během papežova pobytu na Východě ujal řízení veškerých záležitostí západního křesťanstva), ale této otázce se budeme věnovat až později ve třetí kapitole. BROOKE, Christopher. *Evropa středověku v letech 962 - 1154*. s. 356.

⁵⁵ Text *Dictatus papae* viz HRDINA, Antonín. *Texty ke studiu kanonického práva*. s. 96.

odvolávat“.⁵⁶ Na druhé straně se Jindřichovi konečně podařilo zpacifikovat saské vzbouření, a tak se opět cítil dosti silný na obnovení tradiční italské politiky sálských vládců.

Rozbuškou další, nyní ovšem již dlouhodobé, fáze boje o investituru se opět stala severní Itálie, kde král přímo intervenoval do zdejších záležitostí jmenováním nového milánského arcibiskupa a dalších tří nových biskupů, čímž důrazně ukázal, že bude v určování církevních hodnostářů následovat tradiční praktiky svých předků. Papež Jindřichovu iniciativu okamžitě ostře odsoudil a pohrozil králi exkomunikací s následným zbavením trůnu, pokud se nepodrobí papežské vůli a své akce nevezme zpět.⁵⁷ Následný vývoj vedl k další eskalaci napětí mezi oběma stranami, seslání klatby na krále, exkomunikaci a pozdějšímu slavnému setkání a pokoření Jindřicha IV. v Canosse.⁵⁸ Tento postup musel zajisté hluboce zapůsobit na vnímání autority u soudobých lidí, když kompletně převrátil vrchol středověké společenské hierarchie. „Král, jehož otec sesazoval a dosazoval papeže, se sám dostal do papežské klatby a přísahal, že přijme papežův rozsudek.“⁵⁹

Papežskou absolucí ovšem Jindřich dosáhl opětovné legalizace své osoby v královském úřadu a nyní se mohl opět pustit do boje za obnovení svého postavení v říši. Královi se podařilo poměrně rychle porazit říšskou opozici a již na počátku 80. let byl v říši znovu pánem situace. Mezitím se však znovu rozhořel jeho spor s papežem, což nakonec vedlo až ke zvolení vzdoropapeže Klementa III.⁶⁰ v červnu 1080 a k tažení do Říma, na kterém, jak král doufal, mělo dojít ke konečnému zúčtování s Řehořem. Věčné město padlo do rukou německých vojsk roku 1084 a Jindřich se tak mohl konečně nechat korunovat císařským diadémem. V tomto okamžiku se, dle mého názoru, ocitl říšský panovník na vrcholu moci.

Řehoř VII. se naopak nacházel ve stále svízelnější situaci. Po německém útoku zůstal uvězněn v Andělském hradě a díky jeho nesmiřitelnému postupu vůči Jindřichovi ho většina kardinálů, spolupracovníků i přívrženců do této doby již opustila. Na obou stranách sporu totiž stále více sílilo volání po obnovení tradičního spojení papežství se sálskými císaři a odstupu od konfrontačního kurzu nastoleného právě Řehořem. Papež se sice nakonec dočkal svého vysvobození ze zajetí Andělského hradu normanskými vojsky, avšak během jejich

⁵⁶ DRŠKA, Václav, PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy*. s. 155.

⁵⁷ BROOKE, Christopher. *Evropa středověku v letech 962 - 1154*. s. 357.

⁵⁸ Více o vývoji „cesty do Canossy“ viz BLUMENTHAL, Uta-Renate. *Gregor VII. : Papst zwischen Canossa und Kirchenreform*. Darmstadt : Primus Verlag, 2001. nebo RAPP, Francis. *Svatá říše římská národa německého: Od Oty Velikého po Karla V.* Praha, Litomyšl: Paseka, 2007.

⁵⁹ BROOKE, Christopher. *Evropa středověku v letech 962 - 1154*. s. 362.

⁶⁰ Jméno Klement III. přijal císařský vzdoropapež z naprosto zjištěných důvodů. Cílem krále a vzdoropapeže totiž bylo vyvolat reminiscence na pontifikát Klementa II., papeže k jehož zvolení došlo na popud Jindřicha III. po sesazení Řehoře VI. a dalších dvou papežů na konci „temného století“. Více k osobě Klementa III. viz *New Catholic encyclopedia*. sv. 3, s. 777 - 778.

pobytu v Římě bylo město tak strašně vypleněno, že se Řehořova pozice stala neudržitelnou a on musel, i se svými zachránci, uprchnout na jih, kde v Salernu v květnu roku 1085 zemřel.⁶¹

Během celého tohoto dlouhotrvajícího souboje s Jindřichem ovšem nespouštěl Řehoř ze zřetele započatou církevní reformu a neúnavně pracoval na opětovném zdůraznění reformních požadavků a jejich zavedení do praxe. Hlavní aktivitou nového papeže v tomto směru se stala římská synoda svolaná roku 1078⁶² a následné regionální koncily, kde se projednávaly kroky nutné k důslednému očištění kleriků od světských zlořádů.

Při tvorbě konciliárních dekretů Řehoř sice pouze obnovoval práci svých předchůdců, kteří již od doby Lva IX. vydávali obdobná nařízení, ovšem silný a dlouhotrvající odpor většiny kleriků způsobil, že nařízení musela být stále znovu ožívována. Zejména osoba Řehoře VII., známá svou vytrvalostí a energií, vyvolávala u nezdrženlivých kleriků či provinilců simonií velký odpor.⁶³ Boj mezi vysokými církevními hodnostáři, usilujícími o prosazení ustanovení reformních synod, a běžnými kleriky v tomto duchu pokračoval dále a silně přesáhl období pontifikátu Řehoře VII. Právě v otázce reformy světského kléru, kromě jiného, pak nejvíce navázal na Řehořovo počínání Urban II., který „pokládal reformu kleriků za důležitější a naléhavější než reformu řádů“.⁶⁴

⁶¹ BLUMENTHAL, Uta-Renate. *Gregor VII.* s. 327.

⁶² Na římské synodě byl formulován „nejinovativnější dekret“ Řehoře VII., dekret proti laické investituře. ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 – 1198: Continuity and Innovation.* s. 409.; Dekrety římského koncilu viz Concilium Romanum I., in: MANSI, Joannes Dominicus. *Sacrorum conciliorum* t. XX, sl. 401 - 434.

⁶³ DENZLER, Georg. *Dějiny celibátu.* s. 5, 27, 98.

⁶⁴ FRANZEN, August. *Malé dějiny církve.* s. 151.

2. K A P I T O L A - O S O B N O S T U R B A N A I I.

Budoucí papež Urban II. se narodil jako Odo de Lagery⁶⁵ pravděpodobně v malém městě Châtillon-sur-Marne⁶⁶ ležícím asi 100 km na východ od Paříže a přibližně 40 km západně od Remeše, v provincii Champagne. Samotný původ rodu a jeho celá jeho historie byly úzce provázány s nedalekým remešským arcibiskupstvím. Rodové sídlo, hrad v Châtillon-sur-Marne, bylo založeno okolo roku 920 Hervém, synovcem remešského arcibiskupa Hervého (900 - 922),⁶⁷ právě na pozemcích darovaných mu jeho strýcem.⁶⁸ Budoucí papež pocházel ze šlechtické rodiny pánů Châtillonu a mezi jeho příbuznými bylo několik společensky významných osobností.⁶⁹ Například Odův strýc Guy (1032/33 - 1055) a syn Odova bratrance Manasses (II., 1095 - 1115) se stali remešskými arcibiskupy a další příbuzní působili například jako remešští kanovníci, „místo-páni“ dané diecéze nebo správci různých dalších

⁶⁵ Mnou uváděná podoba jména budoucího papeže Urbana II. je nejčastěji používanou transkripcí a je zastoupena zejména v anglické literatuře. Ovšem v různých dalších zdrojích (např. francouzské nebo německé provenience) můžeme objevit další verze jako Odon, Otho, Otto nebo například Eudes. Možnost výskytu různých forem papežova jména zmiňuje ve své práci i autor životopisu papeže Urbana II. Theodor Ruinart: „*Nemo est qui ambigat Urbanum papam, humus nominis secundum, ante pontificatum Odonem, seu, ut alii scribere solent, Oddonem, sive Ottonem aut Othonem, appellatum, ...*“ RUINART, Theodorico. Beati Urbani II papae vita, in: *PL* 151, sl. 9A.

⁶⁶ Městečko Châtillon jako Odovo rodné místo je uváděno jak v Liber Pontificalis „*URBANUS, natione Gallus, ex oppido Castellionis quod est super Marnam fluvium in archiepiscopatu Remensi...*“ CLX. URBANUS II. (1088 - 1099), in: *Liber Pontificalis* 2, s. 293. tak i v Ruinartově životopisu, jež kromě Liber Pontificalis cituje i další zdroje: „*... ex oppido Castellionis super Marnam natum...*“ RUINART, Theodorico. Beati Urbani II papae vita, sl. 11A. Také většina encyklopedií i obecně středověké literatury uvádí právě Châtillon jako Urbanovo rodiště. Alfons Becker ale uvádí jako další pravděpodobná místa Odova narození ještě městečka Lagery (přibližně 15 km na sever od Châtillonu) a Binson (asi 2 km jižně od Châtillonu). Město Binson je zároveň Beckerem uváděno jako pravděpodobné sídlo rodu de Lagery. BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit*. Stuttgart: Anton Hiersemann, 1964. Schriften der Monumenta Germaniae historica; Bd. 19. s. 29 - 30.

⁶⁷ Remešský arcibiskup Hervé, vzdálený předek Urbana II., se dokázal několikrát nesmazatelně zapsat do historie raněstředověké Francie. Nejprve svou neúnavnou snahou o konverzi severofrancouzských Normanů ke křesťanství a jejich podrobení autoritě francouzských králů. GOYAU, Georges. Reims, in: *The Catholic Encyclopedia* [online]. 1997 [cit. 2009-02-23]. Dostupný z WWW: <<http://www.newadvent.org/cathen/12725a.htm>>. Podruhé r. 909, kdy na jím pořádaném koncilu v Trosly došlo k prosazení „reformních“ ustanovení, které měly za následek rozsáhlý útok na světské velmože užívající zcizený církevní majetek. Concilium Troslejanum. in: MANSI, Joannes Dominicus. *Sacrorum conciliorum*. t. XVIII, sl. 263 - 308. Pro srov. také *The New Cambridge medieval history*. sv. 3, s. 146 - 147. A nakonec ve 20. letech 10. století, kdy ve Francii probíhaly boje o moc mezi Karlem III. Prostřáčkem a Robertem I. Francouzským (922 - 923) předkem Kapetovců. Hervé stál, až do své smrti, neústupně po boku Karla III. a hájil jeho pozici proti rivalům. *The Cambridge medieval history*. sv. 3, s. 74. pro srovnání viz Robert I., in: *The Encyclopaedia Britannica*. sv. 23. s. 399.

⁶⁸ Foundation for Medieval Genealogy. *CHAMPAGNE NOBILITY* [online]. 2000, v 1.3 Updated 13.March 2008 [cit. 2008-11-19]. Dostupný z WWW: <http://fmg.ac/Projects/MedLands/CHAMPAGNE%20NOBILITY.htm#_Toc193102508>. Chapter 7, SEIGNEURS de CHÂTILLON-sur-MARNE.

⁶⁹ Z rodiny pánů z Châtillonu pocházel i proslulý Renaud de Châtillon, kníže antiochijský. Renaud byl vnukem Odova synovce Gauchera de Châtillon, který dorazil do Palestiny jako účastník II. křížové výpravy a člen armády francouzského krále Ludvíka VII. Po jeho králově odchodu zde zůstal do roku 1151 ve službách jeruzalémského krále Balduina III. a poté se přesunul na sever do Antiochie. O dva roky později se díky sňatku stal skrze právo své ženy knížetem antiochijským a tím zůstal až do své smrti roku 1187, kdy zemřel v bitvě u Hattinu. Bliže viz Foundation for Medieval Genealogy. Chapter 7, SEIGNEURS de CHÂTILLON-sur-MARNE.

měst ležících na území pod pravomocí remešské metropole.⁷⁰ Rok Odova narození je dodnes poměrně spornou záležitostí a jeho stanovení není ani zdaleka uspokojivě prokázáno a doloženo. V dostupné literatuře a pramenech kolísá mezi roky 1035 až 1050, přičemž za nejpravděpodobnější bývá považován právě rok 1035.⁷¹ Odo byl posledním ze čtyř mužských potomků Milona de Châtillon, pána Châtillon a de Bazoches a jeho ženy Isabelly. Právě pozice nejmladšího ze čtyř synů, která kompletně zbavovala Oda nadějí na dědictví po otci a světské kariéře, předurčovala budoucího papeže pro církevní dráhu, kterou zahájil nástupem do remešské katedrální školy.⁷²

Je a asi navždy zůstane otázkou, proč Odo nastoupil do katedrální školy právě v Remeši.⁷³ Možná díky silným rodinným vazbám na zdejší arcibiskupský stolec⁷⁴ a blízkosti metropole svému rodišti. Možná díky proslulosti remešského ústavu a personálnímu obsazení kateder budící respekt po celé křesťanské Evropě.⁷⁵ A nakonec je možné, že právě kombinace obou

⁷⁰ Kanovníkem byl např. Cyr de Châtillon, vnuk Urbanova bratrance, jako místopředseda Remeše působili zejména členové druhé větve rodiny odvozujiící se od Odova strýce Gervaise de Châtillon. Foundation for Medieval Genealogy. Chapter 7, SEIGNEURS de CHÂTILLON-sur-MARNE.

⁷¹ V pramenech se nám neobjevují ani přesná data Urbanova života, ani jeho věk při jednotlivých zaznamenaných datech či událostech, což silně stěžuje jakoukoliv orientaci. Rok 1035 jako základní bere například německý historik Alfons Becker. Ten se od roku 1035 snaží dovodit jednotlivé události Urbanova života (rok narození 1035, kanovníkem roku 1060 v 25 letech, ve 44 kardinálem, v 53 letech roku 1088 zvolen papežem a v 64 letech umírá) a prokázat tak pravděpodobnost správnosti této volby. Becker ovšem sám říká, že: „životní dráha Oda ze Châtillonu leží celá v temnotách.“ BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit.* s. 31. Beckerem nastíněný průběh ovšem nevylučuje žádné další možné datum a tedy ani rok 1042 udávaný mnoha dalšími autory. Např. RENDINA, Claudio. *Příběhy papežů. Dějiny a tajemství.* s. 295.

⁷² Katedrální školy se vyvinuly v průběhu času z podobných episkopálních ústavů sloužících ke vzdělávání kleriků i laiků již od počátků křesťanství a mezi 8. a 10. stoletím byly nejdůležitější částí vzdělávacího systému křesťanské společnosti *The Cambridge medieval history.* sv. 3, s. 773. Hlavním organizátorem a reformátorem středověkých katedrálních škol bývá označován biskup Chrodegang z Met (742 - 766), kterému se podařilo reorganizovat komunitu kleriků při své katedrále a jako jednu z povinností jim nařídil vést katedrální školu. Právě jeho model byl poté převzat jako vzor karolinskými vládci, kteří se ho snažili prosadit po celé říši. Mezi nejvýznamnější školy 11. století patřily ústavy v Toursu, Orleans, Utrechtu, Charters, Paříži a samozřejmě v Remeši. Jako ředitel školy působil v této době tzv. *magister scholae*, nebo jak býval od konce 9. století obvykle označován, *scholasticus*. Ten sám podléhal dohledu diecézního biskupa, který tak přímo zodpovídal za úroveň vzdělání své diecéze. Studovalo se podle klasického vzoru sedmi svobodných umění rozvinutého již v antice a opět obnoveného v období raného středověku Boethiem. Základní výuka zahrnovala tzv. trivium s výukou gramatiky, rétoriky a dialektiky (k výuce sloužila díla antických autorů např. Priscian, Cicero, Juvenal (Decimus Iunius Iuvenalis), nebo Quintilián i raně středověkých autorů jako byli Aurelius Augustinus, Boethius nebo Isidor ze Sevilly). Vyšší poté zaručovala výuku quadrivia (v této době ještě ve velmi omezené podobě), a také teologie, což znamenalo zejména studium Bible (s koncentrací na Žalmy a Epištoly sv. Pavla) a děl církevních otců. *New Catholic encyclopedia.* sv. 3, s. 262 - 264.

⁷³ Další možností pro Odova studia byla například obec Binson ležící v těsné blízkosti Châtillonu, v níž se nacházelo jedno z clunijských převorství. WOLLASCH, Joachim. *Cluny - „Licht der Welt“.* s. 185. Je silně pravděpodobné, že tento ústav fungoval pod patronací pánů ze Châtillonu a nebyl by tak problém zde vzdělat jednoho z jejich synů. BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit.* s. 25.

⁷⁴ Na přelomu 40. a 50. let 11. století, tedy v době pravděpodobného nástupu Oda do remešské školy, působil jako zdejší arcibiskup Odův strýc Guy. Viz str. 23.

⁷⁵ Remešská katedrální škola, pyšící se tradicí existence již z karolinských dob, byla v 10. století nejvíce vzkvétajícím centrem intelektuálního života v severní Evropě. Díky osobnosti Gerberta z Aurillacu, pozdějšího arcibiskupa remešského, ravenského a papeže Silvestra II., zdejší ústav přitahoval žáky ze širého okolí. Po Gerbertově odchodu ale začala prestiž školy pomalu upadat, a tak se nám na několik desetiletí ztrácí ze zřetele.

výše jmenovaných faktorů byla tím pravým důvodem Odova začátku právě v Remeši. V každém případě Odo nastoupil do zdejší katedrální školy pravděpodobně na přelomu 40. a 50. let 11. století a někdy kolem roku 1060 svá studia zde ukončil.

Hlavním mentorem při studiích v Remeši byl Odovi svatý Bruno (okolo 1030 - 1101),⁷⁶ budoucí zakladatel řádu kartuziánů.⁷⁷ Bruno se narodil v jedné z nejvýše postavených rodin města Kolína přibližně roku 1030. V místě svého rodiště pravděpodobně nastoupil první studia v místní katedrální škole. Během několika let se však přemístil do Remeše,⁷⁸ kam ho lákal věhlas zdejšího vzdělávacího ústavu, přítomného učitelského sboru a zejména ředitele Herimanna. Kolem roku 1055 Bruno ukončil svá studia vzdělán ve „svatých vědách“, což v této době zahrnovalo převážně studium svatého Písma a děl církevních otců, a vrátil se zpět do Kolína, kde se stal kanovníkem u kostela svatého Kuniberta. Zdá se, že ve svém rodném městě Bruno dosáhl také kněžského svěcení.⁷⁹ Jeho kolínský pobyt ale neměl dlouhého trvání, neboť již následujícího roku se vrací zpět do Remeše, aby nastoupil na žádost tamějšího biskupa Gervasia do učitelského sboru k pomoci řediteli školy Herimanovi.⁸⁰ Je pravděpodobné, že podobně jako Herimann, byl i Bruno převážně mistrem gramatiky a rétoriky.⁸¹ Ovšem jeho zájem a schopnosti šly dále ke studiu Písma svatého, zejména žalmů,⁸² a tak okamžitě po jeho příjezdu začal Brunův nesporný exegetický a teologický talent lákat pro studium velké množství žáků.⁸³ Můžeme se pouze dohadovat, na kolik byla

Obnova výsostného postavení remešské školy od 40. let 11. století úzce souvisí s rodinou budoucího Urbana II., neboť právě v době episkopátu Urbanova strýce Guye de Châtillon, arcibiskupa v letech 1032/33 - 1055, započal opětovný nárůst prestiže díky působení Hermianna, nového ředitele ústavu. Herimann bývá popisován jako „zářivé světlo ve světě studií“ a proslul zejména jako mistr gramatiky a rétoriky. Pravděpodobně však je, že jeho talent se nevyhýbal ani výuce teologie. Vzestup prestiže pokračoval i přes „funkční období“ arcibiskupa Gervasia (1055 - 1067), během kterého započal své působení ve zdejším sboru Bruno z Kolína, budoucí učitel Oda de Lagery, a vrcholu dosáhl za episkopátu jeho nástupce Manasse I. (1068 - 1080). WILLIAMS, John R. The cathedral school of Rheims in the eleventh century. *SPECULUM: A journal of medieval studies*. 1954, vol. XXIX, no. 4, s. 661 - 677.

⁷⁶ Více k osobě sv. Bruna z Kolína viz RAVIER, Andre. *Saint Bruno, The Carthusian*. San Francisco : Ignatius Press, 1995. nebo St. Bruno of Cologne, in: *New Catholic encyclopedia*. sv. 2, s. 649 - 650.

⁷⁷ „*Odonem in Remensi Ecclesia, quae tunc erat magnorum virorum in Galliis seminarium, educatum fuisse omnes uno ore fatentur; et quidem sub Brunone magistro, cujus fama illis temporibus per totam Europam celebris erat, postea tamen multo illustrior futura, cum primus ordinis Carthusianorum institutor et parens factus est.*“ RUINART, Theodorico. Beati Urbani II papae vita, sl. 12D.

⁷⁸ V potaz musíme brát také možnost, že Bruno studoval i na školách v Paříži (*New Catholic encyclopedia*. s. 649.) a Toursu (WILLIAMS, John R. The cathedral school of Rheims in the eleventh century. s. 666.). Pro tato tvrzení ale nemáme žádné jasné a přesvědčivé důkazy ani svědectví.

⁷⁹ MOUGEL, Ambrose. *St. Bruno* [online]. 1997 [cit. 2009-03-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.newadvent.org/cathen/03014b.htm>>.

⁸⁰ Bruno působil v Remeši mezi lety 1057 - 1077, a to nejdříve jako řadový učitel a později i jako ředitel celého ústavu a kancléř arcibiskupa. *New Catholic encyclopedia*. sv. 2, s. 649.

⁸¹ WILLIAMS, John R. The cathedral school of Rheims in the eleventh century. s. 667.

⁸² Důkazem Brunova zájmu a studia žalmů je například práce *Expositio in Psalmos*, in: *PL* 152, sl. 637 - 1419.

⁸³ Za důkazem Brunova talentu i schopností můžeme pokládat, že Anselm z Laonu, jedna z nejvýznačnějších osobností té doby, převzal do výuky ve své škole Brunovy teorie „o eucharistii, nebo o moci ďábla nad lidstvem.“ Vliv Brunových teorií je také patrný například v pracích Petra Lombardského. WILLIAMS, John R. The cathedral school of Rheims in the eleventh century. s. 669.

osobnost budoucího Urbana II. ovlivněna touto jistě významnou postavou 11. století. Bruno byl popisován jako „ztělesnění spravedlnosti, učenosti a filozofie“, nebo jako „učitel mnoha gramatiků“ a věhlas jeho osobnosti byl znám po celé Evropě.⁸⁴ Byl prodchnut ideálem chudoby, představou života podle příkladu prvotní církve, touhou napodobit slavné poustevníky a žít umírněně v odloučení a právě proto se velmi silně zasloužil o šíření reformních myšlenek reformujícího se papežství.⁸⁵

V desetiletí následujícím po ukončení studií na remešské katedrální škole působil Odo jako kanovník zdejší kapituly a arcijáhen ve službách arcibiskupa Gervasia (1055 - 1067). Remešský metropolita měl na konci 10. a na počátku 11. století k dispozici dva různé úřady arcijáhnu s dosti odlišnými povinnostmi i pravomocemi. Prvním a významnějším byl úřad „*arcidiaconus Remensis*“, někdy označován také jako „*arcidiaconus maior*“, který působil jako arcibiskupův přímý spolupracovník („pravá ruka“) při správě celé remešské arcidiecéze jako církevní provincie.⁸⁶ Druhým úřadem byl tzv. „*arcidiaconus Campaniae*“, který pak spravoval samotné území remešské diecéze a zařizoval funkci katedrální kapituly. Námi sledovaný Odo de Lagery působil pravděpodobně až do roku 1067 v prvně jmenovaném úřadu arcidiakona maior,⁸⁷ kde se podílel např. na založení kanovnické komunity u kostela svatého Timoteje v Remeši roku 1064.⁸⁸ Tímto se dostal do prostředí, které do jisté míry ovlivňovalo pozdější reformní činnost během papežského pontifikátu.⁸⁹ Připočteme-li k tomu

⁸⁴ Constable, G.: Saint Bruno of Cologne and solitude. s. 34. pro srovnání viz WILLIAMS, John R. The cathedral school of Rheims in the eleventh century. s. 667.

⁸⁵ Díky svému silnému proreformnímu založení se v Remeši často dostával do střetů s nezdrcitelnými i „příliš světskými“ kněžími. Tyto spory vyvrcholily 70. letech, kdy Bruno udeřil na samotného arcibiskupa Manasse I., kterého obviňoval z laxnosti a neschopnosti výkonu svěceného úřadu i simonistického jednání. Celý konflikt vyvrcholil roku 1080 a skončil sesazením arcibiskupa, jak bylo zmíněno výše. O kvalitách Brunova charakteru hovoří to, že když mu po sesazení Manasse I. byl nabídnut úřad arcibiskupa, Bruno odmítl a raději se odebral do pustiny v okolí Grenoblu, kde započal s budováním kláštera Grande Chartreuse. *New Catholic encyclopedia*. sv. 2, s. 649.

⁸⁶ Úzkou spoluprací Oda jako arcidiakona maior s arcibiskupem a zároveň významnost tohoto úřadu nám dokládá například listina Gervasia I. (1055 - 1067), která je pod podpisem arcibiskupa signována i arcijáhmem Odem. Charta foundationis seu restitutionis duodecim canonicorum in ecclesia SS. Timothei et Apolaris, in: *PL* 143, sl. 1402B. srov. WOLLASCH, Joachim. *Cluny - „Licht der Welt“*. s. 185.

⁸⁷ BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit*. s. 37.

⁸⁸ BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit*. s. 38.

⁸⁹ Úřad arcijáhna byl v Remeši velmi významným postem s rozsahem vlivu silně přesahujícím území dané arcidiecéze. Právě remešský arcibiskup, z pozice francouzského primase, oplýval mnoha povinnostmi i právy vztahujícími se na celé francouzské království. Právě jemu příslušelo právo korunovat francouzské krále, zastával prestižní funkci jejich rádce, skrze kterou mohl silně ovlivňovat královskou církevní politiku a zároveň působit jako prostředník ve styku krále s papežem v dobách církevní reformy. A vzhledem k tomu, že Odo byl v rámci remešské arcidiecézní hierarchie „přímým zástupcem“ arcibiskupa, tak měl částečný vliv a podíl na jeho činnosti. BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit*. s. 37, 39.

vliv Bruna z Kolína během studií a intelektuálně proreformní atmosféru Remeše,⁹⁰ je Urbanův budoucí výjimečný zájem o reformu kanovníků, snahu uspořádat, více zregulovat a očistit jejich komunitní život velmi pochopitelný a zřejmý.

2.1 PŮSOBENÍ V CLUNY

Je až zarážející, jak málo jistých informací se nám odchovalo o původu a rodině Oda de Lagery, o jeho dětství, i o pozdějším pobytu a působení v Remeši. Celé toto období je zahaleno nejasnostmi a zkresleno nepřesným a často i protiřečícím si tvrzením pramenů, a není tak jisté, zdali se nám někdy podaří dopátrat se skutečnosti a plně popsat první tři desetiletí života této zajisté výjimečné osobnosti 11. století. Situace však vypadá poněkud odlišně pokud se zaměříme na jeho více než desetiletí trvající pobyt v burgundském opatství Cluny. Částečná svědectví o svém pobytu v opatství nám poskytl sám Urban II. ve svých dopisech opatu Hugovi a privilegiích pro jeho klášter.⁹¹ Druhým vhodným jsou různé dobové narativní prameny⁹² a pak další listiny vztahující se ke clunyjskému klášteru.⁹³ Při bádání musíme ovšem vzít v potaz zásadní problém výše zmíněných narativních pramenů, a to sice skutečnost, že Oduv pobyt v Cluny je často „pouze zmíněn v řadě mezi dalším biografickými údaji“⁹⁴ a nejsou zde tak uváděna přesná data nebo doplňující informace.

Odo de Lagery se tedy po téměř dvou desetiletích strávených v Remeši přesunul do opatství v Cluny. Jeho příchod do zdejšího kláštera je pravděpodobný již roku 1067. Podle tvrzení Joachima Wollasche byl Odovým mistrem v období noviciátu Petr Pappacarbhone, pozdější biskup z Policastra a opat kláštera La Cava.⁹⁵ Ten působil v Cluny mezi léty 1062 -

⁹⁰ Remeš se stala místem prvního styku budoucího Urbana II. s reformními požadavky církevního obrození 11. století. Doba působení Oda jako arcijáhna ve službách arcibiskupa Gervasia znamenala, dle mého názoru, získání rozhledu v základních požadavcích a cílech reformátorů. Zároveň si díky postavení a vlivu remešského metropolity (arcibiskup Gervasius působil 1060 - 1066 spolu s flanderským hrabětem Balduinem V. jako regent Filipa I. Francouzského) mohl Odo vytvořit pohled na pomalu se měnící vztah královské a církevní moci z pozice zástupce nejdůležitějšího představitele církve ve Francii. Své zkušenosti pak mohl bezezbytku zužitkovat později v papežském úřadu, kdy musel sám usměrňovat tento vztah do správných intencí a dále určovat směr budoucího vývoje.

⁹¹ Jde například o listiny č. 5349, 5364, 5371, 5372, 5379, 5384, 5551, 5583, 5602, 5603, 5604, 5645, 5647, 5648 (v edici nesprávně označeno 4648, což je listina Alexandra II.), 5652, 5676, 5682, 5725 in: JAFFÉ, Phillipp. *Regesta Pontificum: Editionem secundam*.

⁹² Například kroniky Orderica Vitalise, Williama z Malmesbury nebo Guiberta z Nogentu.

⁹³ Papežské listiny Urbana II., jeho předchůdců i následovníků, vztahující se ke Cluny obsahují např. edice *Recueil des chartes de l'abbaye de Cluny*, ed. BERNARD, Auguste, BRUEL, Alexandre. Paris: 1876-1903, 6 vol., MARRIER, Martin, DUCHESNE, André. *Bibliotheca Cluniacensis*. Matiscone: Fratrurn Protat, 1915., nebo JAFFÉ, Phillipp. *Regesta Pontificum Romanorum: Editionem secundam*. ed. WATTENBACH, G., et al. Lipsiae: 1888 - 1895.

⁹⁴ BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit*. s. 42.

⁹⁵ WOLLASCH, Joachim. *Cluny - „Licht der Welt“*. s. 185. Toto tvrzení podporuje i Alfons Becker ve své biografii Urbana II. BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit*. s. 48. Petr, poté co se roku 1079 stal opatem v klášteře La Cava, zavedl

1068,⁹⁶ a jelikož noviciát nově příchozích ne-mnichů v opatství trval v 11. století přibližně jeden rok,⁹⁷ tak se zdá pravděpodobné, že Odo ho absolvoval právě v letech 1067 - 1068 pod Petrovým vedením.

Nyní vyvstává otázka, co mohlo vést Oda de Lagery k přesunu z Remeše do kláštera v Cluny. Dnes dostupné listinné prameny i Urbanův životopis v této záležitosti naprosto mlčí, a proto se musíme pokusit pomocí nepřímé, retrogresivní a progresivní metody osvětlit pohnutky a motivy, které mohly vést budoucího papeže k odchodu do burgundského opatství.

Nepodařilo se mi prokázat žádné speciální vazby mezi arcibiskupem Gervasiem a opatem Hugem, které by zajistily Odovu známost s clunyjským opatem či přímo pozvání do clunyjského kláštera. Hugo navštívil ve 2. polovině 11. století Remeš pouze dvakrát. Nejprve roku 1049, kdy se zúčastnil koncilu Lva IX.⁹⁸ Zde se sice s Odem mohli potkat, ovšem on byl v této době maximální čtrnáctiletým studentem zdejší katedrální školy, což značí, že nebyl zrovna významnou osobou vhodnou povšimnutí či zapamatování. Tím ovšem není vyloučena možnost, že naopak Odo mohl být zaujat a uchvácen osobností právě ustanoveného clunyjského opata při jeho kázáních koncilu,⁹⁹ a že díky tomu se o několik let později vydal právě do burgundského kláštera. Podruhé zkřížila Remeš Hugovy cesty až roku 1073, kdy byl spolu s Hugem z Die pověřen Řehořem VII. vyšetřením stížností a pomluv šířících se okolo nového arcibiskupa Manasse I. (1069 - 1080).¹⁰⁰ Tento pobyt je pro nás již naprosto irelevantní, protože v této době byl Odo již několik let clunyjským mnichem, ne-li přímo velkopřevorem. Nejpravděpodobnějším důvodem se tak zdá být, vezmeme-li v potaz časovou souslednost Odova života domněnka, že se smrtí arcibiskupa Gervasia roku 1067 ztratil Odo jako arcijáhen v Remeši vedení a podporu, a proto odsud odešel.¹⁰¹

ve zdejším opatství clunyjský model observance, což bývá považováno za počátek monastické reformy ve střední Itálii. Peter Pappacarbone, st., in: *New Catholic encyclopedia*. sv. 11, s. 205.

⁹⁶ *Saint Peter of Pappacarbone : Saints.SQPN.com* [online]. 2009 [cit. 2009-03-15]. Dostupný z WWW: <<http://saints.sqpn.com/saint-peter-of-pappacarbone/>>. pro srovnání viz *Butler's Lives of the saints*. sv. 1, s. 38 - 39.

⁹⁷ HUNT, Noreen. *Cluny under Saint Hugh, 1049 - 1109*. Chatham, Kent : W.& J. Mackay & Co. Ltd., 1967. s. 92. Benediktinská řehole předepisovala povinnost absolvování jednoročního noviciátu. V Cluny byl tento předpis dodržován pravděpodobně až do doby opata Odila (992/94 - 1049). Právě zde došlo, díky nárůstu počtu uchazečů o noviciát, expanzi klášterního impéria i vnitřním potřebám opatství k určitým modifikacím původního systému. Kandidáti byli rozděleni do několika skupin s délkou noviciátu od plného roku až k absolutnímu odpuštění. Zároveň opat měl možnost talentovaným novicům, po posouzení jejich zkušenosti a úrovně znalostí, prominout zbývající dobu noviciátu a začlenit je tak přímo do chodu komunity. HUNT, Noreen. *Cluny under Saint Hugh, 1049 - 1109*. s. 92 - 96.

⁹⁸ WOLLASCH, Joachim. *Cluny - „Licht der Welt“*. s. 141.

⁹⁹ HUNT, Noreen. *Cluny under Saint Hugh, 1049 - 1109*. s. 95. Pro popis Hugových charakterových vlastností a „kouzla osobnosti“ viz tamtéž, s. 147.

¹⁰⁰ Viz pozn. 85.

¹⁰¹ V potaz, při posuzování Odových motivů, také přichází možný vliv Bruna z Kolína a jeho pro-monastické názory a postoje, se kterými se jistě Odo během svých studií setkal a jež ho mohly ovlivnit. Ovšem Odo sám, ani

Na otázku, proč si budoucí papež vybral právě nástup do clunyjského opatství a ne do některého z mnoha jemu podřízených převorství, či do kláštera úplně jiné observance, opět neexistuje jednoduchá a jednoznačná odpověď. Není pochyb o tom, že věhlas kongregace a zejména jejího mateřského kláštera se rozprostíral po celém Západě, kde zasahoval lidi ve všech vrstvách společnosti, a že speciálně ve vrstvě vzdělaných kleriků bylo opatství proslulým reformním centrem.¹⁰² Již od dob opata Oda zastávalo Cluny v monastické Evropě klíčovou a nezastupitelnou pozici,¹⁰³ a stalo se tak „duchovním Everestem v krajině, v níž se nacházelo mnoho jiných štítů“.¹⁰⁴ Bylo jedním z hlavních center hnutí řeholní obnovy rozšířené zejména po Francii, ale i Španělsku, Anglii, a sporadicky i Itálii a Německu,¹⁰⁵ a zároveň působilo jako důležitý opěrný bod gregoriánského papežství.¹⁰⁶ Je silně pravděpodobné, že Odo se, ještě v dobách svého dětství, dostal do velmi přímého styku s fungováním clunyjského systému díky jednomu z převorství kongregace ležícímu v městečku Binson.¹⁰⁷ Binson se nachází asi 2 km na jih do Châtillonu, bylo zajisté součástí domény rodiny de Lagery a někdy bývá uváděno i jako hlavní sídlo rodu.¹⁰⁸ Zde mohl okusit základní rysy fungování clunyjské observance s jejím téměř nekonečným liturgickým koloběhem sloužícím k uspokojení velmi niterných potřeb středověkých křesťanů.¹⁰⁹ Právě díky působení binsonských mnichů bylo zřejmě Odovi clunyjské zřízení velmi blízké.

nikdo o něm referující, nám žádný záznam o tomto možném vlivu nezanechal a tak stojíme pouze na půdě spekulací a dohadů.

¹⁰² Již za dob sv. Oda, druhého opata, vzrostl věhlas Cluny a jeho představených natolik, že nám Jan ze Salerna, Odův životopisec a žák, referuje: „*Factus est notus regibus, episcopis familiarissimus, magnatibus charus. Quaque enim monasteria in eorum finibus, constructa erant, juri patris nostri ea tradebant, ut nostro more corrigeret et ordinaret.*“ Vita sancti Odonis abbatis cluniacensis secundi, in: *PL* 133, sl. 73B - 73C. Další výjimečností kongregace bylo, že clunyjské opatství „oproti mnoha jiným klášterům, jejichž vliv postupem času stoupal a zase upadal, dokázalo přetrvat a působit jako vlivné reformní centrum po téměř celá dvě století až do nástupu cisterciáků“ *The New Cambridge medieval history*. sv. 3, s. 179.

¹⁰³ *The New Cambridge medieval history*. sv. 3, s. 183. O významu opatství také svědčí záznamy současníků jako například část zakládací listiny Roberta II. pro klášter Fécamp z roku 1006, kde se o Cluny hovoří jako o: „nejslavnějším klášteru, odkud zdroj svaté monastické víry byl veden v mnoha proudech do mnoha míst široko a daleko“, nebo kritické zhodnocení biskupa Adalberta z Laonu, které ovšem dobře svědčí o vlivu burgundského opatství na veřejný život. *The New Cambridge medieval history*. sv. 3, s. 184.

¹⁰⁴ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*. s. 101.

¹⁰⁵ Více viz COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 82 - 108, 191 - 253. srov. HUNT, Noreen. *Cluny under Saint Hugh, 1049 - 1109*. s. 125 - 131.

¹⁰⁶ Působení Cluny jako významné podpory gregoriánského papežství i „vzoru“ požadované a toužené *libertas ecclesiae* je nejvíce patrné od doby cesty Petra Damianiho jako papežského legáta roku 1063, vyslaného Alexandrem II. k urovnání sporných otázek, zejména jedné z etap sporu mezi Cluny a biskupem z Mâconu. COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 47 - 51.

¹⁰⁷ HUNT, Noreen. *Cluny under Saint Hugh, 1049 - 1109*. s. 146. pro srov. BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil I - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit*. s. 25.

¹⁰⁸ BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil I - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit*. s. 29.

¹⁰⁹ Více viz s. 33 - 35. Styl, s jakým byly v Cluny prováděny rituály péče o památku zemřelých bratrů i jednotlivých donátorů se stal dokonce tak slavným, že v 1. polovině 11. století docházelo ke vzniku příběhů a legend popisujících tyto tajemné, a pro středověké lidi, veledůležité aktivity kongregace. *The Cambridge medieval history*. sv. 3, s. 183.

Vezmeme-li v potaz tuto „famiárnost“, možnou známost opata Huga¹¹⁰ a věhlas a proslulost Cluny,¹¹¹ možná zde máme několik z určujících motivů Odovy volby. Přesné důvody tohoto přesunu ovšem, i přes veškerou naši snahu, jsou stále obestřeny mnoha nejasnostmi a nezodpovězenými otázkami, a proto nám zůstávají stále záhadou.

O Odově dalším pobytu v opatství jako mnicha nevíme z pramenů zcela nic. Další „popsanou“ skutečností se pro nás stává až jeho působení v úřadu převora¹¹² jistě mezi lety 1076 až 1080.¹¹³ Odo v Cluny působil jako tzv. *Prior major*, často také označován jako *prior claustralis*, *grand prior* a v češtině nejčastěji jako velkopřevor.¹¹⁴ Termín převor se objevuje již v ustanoveních benediktinské řehole.¹¹⁵ Benedikt sám ale nebyl příliš nakloněn ideji převora jako opatova přímého zástupce,¹¹⁶ a preferoval tedy, pro správu kláštera, spíše úřady

¹¹⁰ Viz s. 28.

¹¹¹ Cluny bylo kromě známého reformního centra i významným střediskem vzdělanosti s dobře vybavenou knihovnou (dochován seznam více než 60 knih starověkých a raněstředověkých autorů) a možností duchovního studia například v dobách mezi jednotlivými liturgickými obřady nebo v noční službě. Cluny tak mohlo lákat i muže, kteří již absolvovali mimoklášterní vzdělání a dosáhli určitých stupňů vzdělanosti. HUNT, Noreen. *Cluny under Saint Hugh, 1049 - 1109*. s. 117 - 120.

¹¹² Odovo působení v úřadu převora je zdokumentováno i v pracích středověkých historiků Orderica Vitalise: „... *Hugo Cluniacensis abbas Odonem praefati monasterii priorem, qui Remensis Ecclesiae canonicus fuerat, ...*“ Ordericus Vitalis, *Ecclesiasticae Historie*, in: PL 188, sl. 346B - 346 C. Williama z Malmesbury: „...*is natione Gallus, primum Remensis archidiaconus, inde prior Cluniacensis ...*“ Willelmus Malmesburiensis, *Gesta Regum Anglorum, Liber Tertius*, in: PL 179, sl. 1246D a Guiberta z Nogentu: „*Is Cluniaci factus ex clerico monachus, post abbatem gloriosae memoriae, qui adjuvit Hugonem non multo post rexit officium prioratus.*“ Guibertus De Novigento, *Historia Quae Dicitur Gesta Dei Per Francos, Liber Secundus*, in: PL 156, sl. 695D.

¹¹³ Žádný dnes dostupný pramen přímo nezmiňuje počáteční rok Odova převorství. Theodor Ruinart říká pouze, že: „... *anno circiter 1076, jam priorem Cluniaci exstitisse.*“ RUINART, Theodorico. Beati Urbani II papae vita, sl. 17D. Jedna z prvních listin zmiňující Oda, ale již zastávajícího úřad převora je datována již k roku 1070, a ačkoliv se nám tento údaj může zdát pravděpodobný pro působení Oda jako clunyjského převora, je datace pouze přibližná a tak se na ní nelze stoprocentně spolehnout. „... *priorum duorum Cluniacensium domni Warmundi et domni Odonis ...*“ 3934, in: *Recueil des Chartres de l'abbaye de Cluny* 4, s. 549. Druhý zmíněný převor Warmund působil pravděpodobně paralelně s Odem v úřadu klauzurního převora a do dějin Cluny se opět zapsal na konci 70. let, kdy zasahoval, jako arcibiskup z Vienne a papežský legát, do sporu mezi burgundským opatstvím a biskupem z Mâconu (viz s. 32 - 33). Prvním jistým vodítkem při datování Odova převorství je pro nás listina spadající až do roku 1076. Ta opět zmiňuje Oda jako převora, ale bez jakékoliv specifikace doby nástupu. „... *in cimiterio Cluniacensi, presente Oddone priore, ...*“ 3503, in: *Recueil des Chartres de l'abbaye de Cluny* 4, s. 618. Někteří autoři (např. MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. s. 121.) uvádí jako dobu nástupu budoucího Urbana II. do úřadu převora rok 1074. K tomuto datu se sice vztahuje, listina č. 3473, in: *Recueil des Chartres de l'abbaye de Cluny* 4, s. 582. (datováno „après 1074“) ovšem její datování je stejně nejisté jako u listiny 3934 z roku 1070. Pravděpodobně tedy pouze je, že Odo započal své působení v úřadu clunyjského velkopřevora někdy mezi lety 1070 - 1074 a jistě tedy je, že roku 1076 již v úřadu plně působil.

¹¹⁴ WOLLASCH, Joachim. *Cluny - „Licht der Welt“*. s. 185.

¹¹⁵ *Regula Benedicti* : Řehole Benediktova. kap. LXV, s. 152 - 157.

¹¹⁶ „*Saepius quidem contigit, ut per ordinationem praepositi scandala gravia in monasteriis orinatur, dum sint aliqui maligno spiritu superviae inflati et aestimantes se secundos esse abbates, adsumentes sibi tyrannidem, scandala nutriunt et dissensiones in congregationes faciunt.... Hinc suscitantur invidiae, rixae, detractioes, emulationes, dissensiones, exordinationes, ut, dum contraria sibi invicem abbas praepositusque sentiunt, et ipsorum necesse est sub hanc dissensionem animas periclitari et hi, qui sub ipsis sunt, dum adulantur partibus, eunt in perditione. Cuius periculi malum illos respicit in capite, qui talius inordinationis se fecerunt auctores.*“ De praeposito monasterii, in: *Regula Benedicti* : Řehole Benediktova. kap. LXV s. 154.

děkanů.¹¹⁷ Specifickou funkci tomuto úřadu tak dala právě až clunyjská monastická reforma.¹¹⁸ Clunyjský velkopřevor byl jmenován opatem „po poradě se staršími kongregace“¹¹⁹ a pouze jím mohl být opět odvolán.¹²⁰ Po absolvování speciálního požehnání¹²¹ se tak Odo stal hlavním zástupcem opata ve všech otázkách spirituálních i temporálních¹²² a výrazně mu asistoval při správě kláštera. Z podstaty svého úřadu neměl velkopřevor žádné speciální pravomoci, a tak se jeho postavení, stejně jako povinnosti, odvozovalo přímo od nařízení opata, kterému podléhal.¹²³ Logicky tak odpovědnost i autorita velkopřevora vzrůstaly při opatově nepřítomnosti, ale na druhou stranu jeho moc nad klášterem byla vždy limitována a nikdy se svým rozsahem a významem nemohla vyrovnat opatskému úřadu.¹²⁴ Specifičnost clunyjského zřízení a existence clunyjské klášterní kongregace dále znamenala, že velkopřevor zastával zároveň funkci „státního sekretáře clunyjské klášterní říše.“¹²⁵

¹¹⁷ „Et si potest fieri, per decanos ordinetur, ut ante disposuimus, omnis utilitas monasterii, prout abbas disposuerit, ut, dum pluribus committitur, unus non superbiat.“ De praeposito monasterii, in: *Regula Benedicti : Řehole Benediktova*. kap. LXV, s. 154. pro srov. viz HUNT, Noreen. *Cluny under Saint Hugh, 1049 - 1109*. s. 31.

¹¹⁸ *New Catholic encyclopedia*. sv. 11, s. 716. Během let došlo v clunyjském opatství, s nárůstem velikosti kláštera i kongregace, k vzniku a rozvoji několika paralelních úřadů převorství. Kromě velkopřevora působil v opatství i tzv. *prior claustralis* (klauzurní převor). Jeho hlavním úkolem bylo dohlížet na dodržování předepsaných pravidel řehole a disciplínu mnichů uvnitř kláštera. Tato pozice tak odpovídala úřadu děkana, jak ho původně zamýšlel Benedikt z Nurie. HUNT, Noreen. *Cluny under Saint Hugh, 1049 - 1109*. s. 56.

¹¹⁹ „...cum consilio senioribus congregationi; ...“ Udalricus Cluniacensis Monachus. *Antiquiores Consuetudines Cluniacensis Monasterii*, in: *PL* 149, sl. 737C.

¹²⁰ De praeposito monasterii, in: *Regula Benedicti : Řehole Benediktova*. kap. LXV, s. 154 - 157. srov. viz HUNT, Noreen. *Cluny under Saint Hugh, 1049 - 1109*. s. 53.

¹²¹ „Quem elegerit ... excusat se ad munus hujusmodi non idoneum esse.“ Udalricus Cluniacensis Monachus. *Antiquiores Consuetudines Cluniacensis Monasterii*, in: *PL* 149, sl. 737D.

¹²² „post D. Abbatem de omnibus rebus et causis, quae ad monasterium pertinent et spiritualibus et temporalibus se intromittit.“ Udalricus Cluniacensis Monachus. *Antiquiores Consuetudines Cluniacensis Monasterii*, in: *PL* 149, sl. 738B.

¹²³ Výkonná moc převora byla delegována opatem a měla rozsah přesně podle jeho přání a potřeb. Zároveň ovšem nesměla přesahovat konstituci clunyjské klášterní kongregace. *New Catholic encyclopedia*. sv. 11, s. 716 - 717. V praxi byly velkopřevorovy pravomoci i povinnosti převážně praktického administrativního rázu. Všichni klášterní „úředníci“ byli zodpovědní právě jemu a nic, včetně například tvorby klášterního jídelníčku na následující týden, se nesmělo dít bez jeho souhlasu. Hlavní náplní jeho činnosti pak byl dohled nad financemi a obchodními transakcemi kongregace, předsedání klášternímu soudu, nebo provádění vizitací jednotlivých děkanství (děkanství bylo základním prvkem územní správy clunyjských pozemků) a ostatních clunyjských statků. HUNT, Noreen. *Cluny under Saint Hugh, 1049 - 1109*. s. 53 - 54.

¹²⁴ Velkopřevor následoval v klášterní hierarchii, ve všech otázkách, ihned po opatovi. V době jeho mimoklášterních cest tak přebíral veškerou odpovědnost za chod kongregace a měl například právo sedávat na opatově čestném místě v refektáři. Na druhou stranu jeho moc nebyla neomezená. Velkopřevor například nikdy nesměl přijmout kohokoliv do konfarnosti nebo zastupovat opata při obřadech v klášterním kostele. HUNT, Noreen. *Cluny under Saint Hugh, 1049 - 1109*. s. 53.

¹²⁵ BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit*. s. 49.

Téměř na konci svého působení v úřadu se Odo stihl zapojit do jednoho z nejtěžších soubojů mezi Cluny a biskupem z Mâconu.¹²⁶ Burgundský klášter spadl pod pravomoc mâconského biskupa od svého založení až do 2. poloviny 20. let 11. století, kdy papež Jan XIX. svým privilegiem kompletně dovršil exempci opatství z jakékoliv biskupské moci.¹²⁷ Tento akt ovšem znamenal přímý omezující zásah do práv mâconského biskupa v jeho vlastní diecézi i postupnou redukci jeho moci a příjmů.¹²⁸ Zároveň zvětšující se rozsah clunyjské klášterní kongregace na území mâconského diecéze, na kterou se samozřejmě vztahovala privilegia mateřského kláštera, měl za následek další negativní reakce diecézního biskupa a jeho boj proti clunyjské svobodě a exempci. Konflikt probíhal, s malými přestávkami, prakticky po celé 11. století, ovšem na přelomu let 1079 a 1080 nabral, díky specifickým okolnostem, mnohem nebezpečnější a dramatičtější ráz.¹²⁹ Celý spor začal poměrně nenápadně osobní stížností mâconského biskupa Landerica v Římě na chování clunyjských mnichů porušujících jeho práva vůči katedrále svatého Vincenta v Mâconu.¹³⁰ Pokračoval dramaticky třemi po sobě jdoucími misemi papežských legátů,¹³¹ z nichž druhý, viennský arcibiskup Warmund, byl dokonce napaden a zostuzen stržením pontifikálních odznaků přívrženci biskupa z Mâconu¹³² a skončil přímým zásahem Řehoře VII. skrze kardinála-legáta Petra z Albana.¹³³ Pro nás je tento souboj obzvláště významný, díky aktivní participaci clunyjského velkopřevora Oda, a zejména proto, že v jeho průběhu došlo k

¹²⁶ O Odově působení v úřadu clunyjského velkopřevora ještě ve 2. polovině roku 1079 a jeho aktivní účasti ve výše zmíněném sporu svědčí *Charta* papežského legáta kardinála Petra z Albana, pověřeného prošetřením jádra sporu mezi burgundským klášterem a nedalekým biskupstvím, z února 1080. *Charta Petri Albanensis Episcopi & Cardinalis Romani Immunitate Cluniaci*, in: *Bibliotheca cluniacensis*. sl. 511 - 514. s opravami textu viz 3549, in: *Recueil des Chartres de l'abbaye de Cluny* 4, s. 677.

¹²⁷ Více viz s. 11. Klášter sice stále zůstal závislý na biskupských zásazích do svého chodu, např. při svěcení mnichů na kněze, ovšem komunita si mohla sama zvolit osobu (např. bývalého clunyjského mnicha, který se stal biskupem, nebo bývalého biskupa, který se stal mnichem v Cluny), která bude nutné úkony provádět. Papežská privilegia tak učinila klášter kompletně nezávislý na lokální autoritě biskupa z Mâconu, což vedlo k pozdějším velkým sporům.

¹²⁸ HUNT, Noreen. *Cluny under Saint Hugh, 1049 - 1109*. s. 45.

¹²⁹ Souboj biskupa z Mâconu s klášterem v Cluny nabral v této době mnohem dramatičtější formy zejména díky dvěma faktorům. Nejprve biskup a jeho přívrženci využili dočasného rozladění ve vztazích Řehoře VII. a opata Huga, jež vzniklo jako důsledek přijetí vévody Huga Burgundského do clunyjské mnišské komunity. COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 52. A zadruhé Landeric de Berzé, jež nastoupil na mâconský biskupský stolec roku 1074 a během jež episkopátu celý spor probíhal, byl pravděpodobně jedním z Řehořových chráněnců a zároveň byl pravděpodobně samotným papežem i jmenován. Právě proto zřejmě papež zpočátku dopřál biskupské straně více sluchu a nechal tak celý spor probíhat dále a rozvinout se do mnohem větších rozměrů, než kdyby ihned zasáhl ve prospěch opatství svatého Petra. HUNT, Noreen. *Cluny under Saint Hugh, 1049 - 1109*. s. 45. srov. viz COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 52.

¹³⁰ COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 52.

¹³¹ Jde o mise stálého francouzského legáta Huga z Die, viennského arcibiskupa Warmunda a nakonec kardinála Petra z Albana. COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 53 - 57.

¹³² Warmund, arcibiskup z Vienne, byl bývalým mnichem v Cluny, kde zároveň po krátkou dobu působil jako klauzurní převor po boku Oda de Lagery v počátku jeho funkčního období v úřadu velkopřevora. Více viz pozn. 113.

¹³³ Viz *Charta Petri Albanensis Episcopi & Cardinalis Romani Immunitate Cluniaci*, in: *Bibliotheca cluniacensis*. sl. 511 - 514.

pravděpodobně prvnímu kontaktu budoucího Urbana II. s papežskou kurií i osobou Řehoře VII.¹³⁴

Odo se v Cluny ocitl v jednom z nejvýznamnějších center rozvíjející se církevní reformy 11. století. Přítomnost v prostředí jako bylo clunyjské opatství pod vedením opata Huga a zároveň úzká spolupráce s ním, do které se Odo ve 2. polovině 70. let 11. století dostal, musely jistě na člověka velmi zapůsobit a zanechat v něm hluboké stopy.

Pro pochopení vlivu Cluny a hlavních cílů představitelů církevní reformy musíme proniknout skrze „nános“ vrcholně a pozdně středověkých teorií význačných teologických autorů jako byli například Petr Abelard, Hugo od svatého Viktora nebo Tomáš Akvinský, a zaměřit se na dobu Karolinské renesance, kdy křesťanští vzdělanci jako Alcuin z Yorku, Theodulf z Orleansu, Hincmar z Remeše nebo Jan Scotus Eriugena obnovovali, opětovně formulovali i sami vytvářeli teorie o veřejném pokání, hříchu, trestu a možnosti odpuštění,¹³⁵ které měly v částečně modifikované podobě zásadní vliv na myšlení křesťanů 11. století. Jedním z „efektů“ rozšiřování karolinských teorií se stal nárůst zbožnosti, touhy po spasení, a zároveň tak větší respekt křesťanů vůči monastickým řádům.¹³⁶ Na klášterní život bylo totiž pohlíženo jako na nejvyšší možnou formou temporální pozemské existence a jedinou cestou jak se vyhnout špatnostem okolního hříšného světa a zároveň pozitivně přispět ke spasení své duše.¹³⁷ V pozdně karolinské a po-karolinské době tedy dochází, pod vlivem předcházejícího vývoje, k zakládání mnoha klášterů, včetně Cluny, které se o sto padesát až dvě stě let později stanou centry obrodného hnutí a budou hrát významnou roli v šíření reformních myšlenek.¹³⁸

¹³⁴ Velkopřevor Odo byl pravděpodobně na podzim 1079, po útoku na arcibiskupa Warmunda, pověřen opatem Hugem k doručení osobní stížnosti Cluny na chování biskupa z Mâconu a jeho přívrženců do Říma přímo Řehoři VII. Svědectví o této události nám zanechal kardinál Petr z Albana ve své zprávě o cestě do Cluny a prošetření sporu, jež absolvoval v reakci na clunyjskou žádost. „*Hugo, Cluniacensis abbas, propter infestationes quae inferebantur ab episcopis Lugdunensi et Matisicensi, Gebuino videlicet Landrico. fuo principali loco et Cellis et adiacetiis, misit domnum Oddonem*“ (v *Bibliotheca cluniacensis* stojí *Hugonem*, ovšem podle Bruela v *Recueil des Chartres de l'abbaye de Cluny* 4, s. 677 se zdá, že jde o chybu přepisu a původně a správně byla verze se jménem *Oddonem*) *Priorem ipsius Cluniaci ad limina beatorum Petri et Pauli, et ad viscera paternae pietatis domni mei supradicti beatissimi Gregorii papae, ...*“ Charta Petri Albanensis Episcopi & Cardinalis Romani Immunitate Cluniaci, in: *Bibliotheca cluniacensis*. sl. 511 - 512.

¹³⁵ *The New Cambridge medieval history*. sv. 2, s. 759. Karolinští reformátoři se opětovně pokoušeli uvést do praxe veřejné pokání, běžné ve starověku, a to zejména pro odčinění závažných hříchů jako byly například cizoložství, incest nebo vražda. Celkové proces pokání v této době měl tři základní fáze, po jejichž absolvování byl hříšník kompletně omilostněn a zbaven všech možných, i posmrtných následků, spáchaných hříchů. Viz COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 123.

¹³⁶ Vliv a atraktivita clunyjského monasticismu zasahovala ve své době i nejvyšší vrstvy francouzské společnosti. Důkazem nám může být např. přítomnost Huga, vévody burgundského (bliže viz pozn. 129) nebo hraběte z Mâconu v Cluny, nebo snaha opata Huga přesvědčit k odchodu do kláštera i francouzského krále Filipa (bliže viz pozn. 144) HUNT, Noreen. *Cluny under Saint Hugh, 1049 - 1109*. s. 132.

¹³⁷ COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 125.

¹³⁸ V zakládání klášterů můžeme vidět důsledek působení myšlenek karolinských vzdělců usilujících o uvedení do praxe systém veřejného pokání jak bylo zmíněno výše (viz pozn. 135). Právě „reformní úpravy“ karolinské

Jak píše Herbert Cowdrey: „Veškeré spirituální touhy a potřeby křesťana 11. století by se daly shrnout do fráze „*remissio (absolutio, indulgentia) peccatorum*“, která v této době neměla, co do počtu výskytů, obdoby a pro lidi nabývala přímo kardinálního významu.“¹³⁹ Ovzduší prodchnuté nutností odčinit své pozemské hříchy zde, a zejména v posmrtném životě, nutilo naprosto všechny křesťany vyhledávat přízeň klášterů a udržet si ji až do soudného dne, kdy by se zbožní mniši, „ti jež jsou Bohu nejbližší“, měli zasloužit o odpuštění jejich poklesků a dopomoci jim tak k věčnému životu v blaženosti Ráje.¹⁴⁰ Právě clunyjské opatství, a v tom pravděpodobně také tkví jeden z kořenů jeho zázračného vzestupu a obliby této formy klášterního života, dokázalo nejlépe odpovědět na požadavky své doby, stejně jako o 100 let později cisterciáci nebo ve 13. století mendikantské řády. 11. století poskytovalo pouze omezené množství způsobů, jak se mohl hříšník, trýzněn vidinou Posledního soudu, přičinit o minimalizaci následků svého hříšného jednání.¹⁴¹ Paradoxně vývoj a modifikace karolinských teorií v 10. a 11. století¹⁴² navíc v hříšnicích ještě dále posilovaly vědomí nutnosti propojení s klášteřem skrze konfaternitu, přičinění se o zlepšení jeho postavení i majetku, nebo přímého aktivního začlenění do konventu.¹⁴³ Nejvýznamnější, z tohoto úhlu pohledu, se zdá být působení Cluny jako „*asylum poenitentium*“, útočiště kajících.¹⁴⁴

doby způsobily, že klerici i světští páni začali při vykonávání veřejného pokání hledat prostředníka v církvi, potažmo ve spřízněných či rodových klášteřích.

¹³⁹ COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 121.

¹⁴⁰ COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 127.

¹⁴¹ V 11. století existovalo několik možných způsobů pokání, které se dají rozdělit prakticky do tří skupin, které jsou ovšem velmi vzájemně provázány. Nejdříve mohl křesťan obtížen břemenem svého hříchu přistoupit k vnitřnímu zpytování svědomí a modlitbě, která měla ulevit jeho duši. Poté se nabízely více veřejné způsoby jako dávání almužen potřebným nebo právě donace klášterům i jiným církevním organizacím, resp. přímo vstup do jednoho z mnoha středověkých opatství. Nakonec mohl ještě hříšník podniknout poutnickou cestu k hrobům svatých, do jiných svatých míst, jako například do Říma, Jeruzaléma, Compostely nebo Cluny (blíže ke Cluny jako centru svatopetrských poutí *The New Cambridge medieval history*. sv. 3, s. 178.) a nebo se zúčastnit vojenských výprav proti nevěřícím (poprvé se objevuje fenomén boje proti nevěřícím jako pro křesťana záslužná činnost za pontifikátu Alexandra II., viz s. 19.). Je jasné vidět úzkou provázanost jednotlivých možností pokání a také dominanci monasticismu v celém systému. Více viz COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 125 - 127.

¹⁴² Na konci 10. a zejména během 11. století dochází k dalšímu razantnímu rozvoji a přetváření původních karolinských představ o hříchu, pokání i odpuštění. Poprvé dochází k odlišení viny a trestu za spáchaný hřích a samotné přijetí zpět do církevního společenství již není automaticky považováno za odčinění všech předtím spáchaných hříchů a zejména jejich následků. Křesťan tak de facto ztratil možnost kompletního odčinění svých hříchů pouze pozemským pokáním završeným přijetím zpět od církve, a zůstal tak zatížen trestem, který stále čekal na posmrtné odčinění. COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 124.

¹⁴³ Dobrým zdrojem uvádějícím vnitřní motivy i pohnutky středověkých křesťanů jsou donátorské listiny vydávané při zakládání klášterů. Podrobný rozbor motivů v nich obsažených viz COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 129 - 130.

¹⁴⁴ Termín „*asylum poenitentium*“ aktivně používali pravděpodobně i sami clunyjské opaty. Nám se dochval zejména v listu sv. Huga adresovaném francouzskému králi Filipu I. : „*Ecce principes apostolorum, iudices imperatorum et regum, et orbis, beatus Petrus et Paulus, parati sunt recipere vos in domum suam hanc, quam Patres nostri asylum poenitentium nominaverunt. Et nos parati sumus vos ut regem habere, ut regem tractare, ut regi servire, et pro vobis regi regum devotius supplicare, ut vos propter se ex rege monachum, ex monacho in regem per se restituat; non jam in brevissimo atque pauperculo terrae angulo, tempore modico dominantem, sed in amplissima ac felicissima coeli latitudine secum fine regnantem.*“ Epistola VIII. ad Philippum regem, in: *PL* 159, sl. 931A - 932A

Clunyjské opatství i mniši viděli v této funkci primární účel klášterní existence a tak k tomuto cíli byla podřizována velká část klášterního života i jeho zdrojů, včetně transformace liturgie, tématické výzdoby klášterních budov i stavby klášterního kostela.¹⁴⁵ Cluny zároveň drželo primát v stylu jakým šířilo své myšlenky o nutnosti a výhodnosti pokání skrze mnišské komunity, zejména skrze vlastní modlitby ke knížatům apoštolů Petrovi a Pavlovi,¹⁴⁶ které měly zajistit přízeň obou světců v den Posledního soudu. Toto renomé opatství tak vzbuzovalo po celé Evropě obrovský respekt a zajišťovalo klášteru obrovský vliv a vliv ve všech složkách středověké společnosti.

Další rovinou reformního působení, nyní již clunyjské klášterní říše, byla snaha „vzdělat“ a morálně pozvednout jak laickou společnost, tak i církevní hodnostáře, a vykořenit tak prohřešky proti řádu křesťanského života, jako byly vraždy, incest, války a plnění nebo útisk chudých.¹⁴⁷ Během tohoto boje se ovšem církevní představitelé nesnažili pouze omezit až následky páchaných zločinů a hříchů, ale spíše bojovat proti jejich příčinám, a tak samotnému nemorálnímu a hříšnému jednání předcházet. Klášter se tak aktivně zapojil, jako jeden z největších šířitelů, do vývoje hnutí tzv. Božích mírů¹⁴⁸ a dále se také částečně angažoval v reformním boji proti simonii.¹⁴⁹

Třetím prvkem, pro další vývoj Oda de Lagery možná nejdůležitějším, bylo zapojení kláštera do církevní reformy 11. století, a zejména pak přímá i nepřímá „spolupráce“ s gregoriánským papežstvím. Jedním ze základních prvků vztahu Cluny s Římem byla oboustranně výhodná kooperace těchto vedoucích sil církevního reformního hnutí 11. století. Burgundské opatství poskytovalo gregoriánským papežům nesmírně důležitou podporu mohutného klášterního impéria, jeho lidského, materiálního i intelektuálního potenciálu, v boji papežů za „*libertas ecclesiae*“. Na druhou stranu clunyjský klášter vděčil již od 10. století papežům velmi mnoho za ochranu, které se mu během více než dvou set let dostávalo, a bez níž by se jen těžko mohl dostat do tak významné pozice ve vedení křesťanské

¹⁴⁵ COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 129.

¹⁴⁶ Clunyjský klášter vystupoval v 10. i 11. století, pod přímou patronací sv. Petra, jako monastické centrum, zprostředkující skrze mnišskou službu pomoc apoštolů-patronů při odčiňování hříchů o Soudném dni. Paradoxně sv. Petr byl zároveň i patronem Říma a zejména římského biskupa, na kterého tak byla, jako vikáře sv. Petra, přenesena „moc svazovat a rozsvazovat“. Úspěch clunyjského klášterního hnutí, jeho rozmach i bohatství ale způsobily, že opatství uchováající ostatky sv. Petra bylo stavěno jako svatopetrské poutní místo, na roveň Římu, nebo například že třetí clunyjský kostel byl díky zájmu poutníků plánován větší než bazilika sv. Petra v Římě. V otázce svatopetrské patronace tak mezi Cluny a Římem mohly vznikat určité nesrovnalosti až konfliktní situace, neboť úcta ke Cluny jako poutnímu místu mohla být často silnější než k Římu. COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 142 - 143.

¹⁴⁷ Obraz ideálního světského velmože tak, jak jej pojímala katolická církev na konci raného středověku, nám zanechal dokonce jeden z clunyjských opatů, opat Odo, ve svém životopise Geralda z Aurillacu. Blíže viz Odo Cluniacensis Abbas, *De Vita Sancti Geraldi Aureliacensis Comitum Libri Quatuor*, in: *PL* 133, sl. 639 - 710 C.

¹⁴⁸ *The New Cambridge medieval history*. sv. 3, s. 184. Více k vývoji hnutí Božích mírů viz MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. s. 20 - 21, 29, 143 - 145, 337 - 338.

¹⁴⁹ COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 135.

společnosti.¹⁵⁰ *Libertas*, tak jak ji gregoriánští papežové pojímali, znamenala snahu o oproštění metropolitů (arcibiskupů, biskupů), lokálních farností i klášterů od závislosti na světské moci a jejich plně podřízení službě Bohu pod neomezenou autoritou Apoštolského stolce.¹⁵¹ Clunyjský klášter se tak zde dostává do výjimečného postavení, neboť pro papežství byl doslova ztělesněním „svobody církve“,¹⁵² privilegii zajištěný, naprosto oproštěný od negativního dosahu pozemské světské, ale i biskupské moci, žijící pod ochranou Říma a zodpovídající se pouze autoritě svých patronů, apoštolů svatého Petra a Pavla.¹⁵³

Z předcházející části jasně vyplývá, že Cluny se těšilo ve středověké Evropě 10. a 11. století naprosto výjimečnému postavení. Ideologický vliv burgundského kláštera byl zejména ve Francii, odkud Odo de Lagery pocházel, naprosto nepřehlédnutelný a zasahoval všechny složky tehdejší křesťanské společnosti. Výše zmíněné prvky reformního působení opatství tak jistě hluboce zapůsobily na vývoj osobnosti Oda de Lagery během jeho zdejšího působení, neboť byl na několik let přímo vystaven jejich působení a zároveň se po téměř deset let mohl, z pozice velkopřevora, přímo i nepřímo podílet na jejich formování.

2.2 SLUŽBA ŘEHOŘI VII.

Do prvního přímého kontaktu s Římem a osobou Řehoře VII. se Odo de Lagery dostal pravděpodobně na podzim roku 1079, kdy vyřizoval poselství clunyjského opata Huga týkající se sporu s biskupem z Mâconu.¹⁵⁴ Zda-li se Odo po vyřízení záležitosti vrátil zpět do Cluny, nebo již rovnou zůstal přítomen u papežské kurie není z pramenů ani literatury jisté. Dochoval se nám pouze záznam žádosti papeže Hugovi z Cluny, v níž je opat žádán o vyslání převora Oda de Lagery, jenž měl nastoupit na místo kardinála-biskupa z Ostie, a dalších mnichů na pomoc gregoriánské straně.¹⁵⁵ Nástup na tento velmi významný biskupský stolec,

¹⁵⁰ Blíže k vývoji clunyjské imunity viz str. 9 - 10. pro. srov. viz HUNT, Noreen. *Cluny under Saint Hugh, 1049 - 1109*. s. 39 - 46.

¹⁵¹ COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 135 - 136.

¹⁵² COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. s. 136.

¹⁵³ „Clunyjská imunita“ byl tak čistě a jasně definována předcházejícím vývojem, že ve 2. polovině 11. století dokázala sloužit jako zdroj inspirace. Často se tak v listinách pro „reformní“ kláštery objevuje termín „jako v Cluny“. HUNT, Noreen. *Cluny under Saint Hugh, 1049 - 1109*. s. 46.

¹⁵⁴ Viz str. 32 - 33.

¹⁵⁵ „*Poscenti papae venerandus Hugo Cluniacensis abbas Odonem praefati monasterii priorem, dui Remensis Ecclesiae canonicus fuerat, cum aliis idoneis coenobitis Romam transmisit; quos papa velut a Deo sibi missos adjuutores ovanter suscepit. Odonem nempe praecipuum sibi consiliarium elegit, et Ostiensi Ecclesiae pontificem constituit; ...*“ Ordericus Vitalis, *Ecclesiasticae Historie*, in: *PL* 188, sl. 346B - 346 C.

není bohužel opět nikde zachycen a tak první písemný záznam o Odově působení ve službách Řehoře VII. nalézáme až na Velikonoce 1082.¹⁵⁶

Po svém jmenování ostijským biskupem se tak Odo ocitl, již potřetí ve svém dosavadním životě, na jedné z důležitých pozic v soudobé církvi. Velmi přesně charakterizoval kariérní postup Oda de Lagery z hlediska postupu v rámci církevní hierarchie německý historik Alfons Becker: „V Remeši byl pravou rukou arcibiskupa, v Cluny zástupce „opata opatů“, v Ostii se stal jedním z nejdůvěrnějších spolupracovníků Řehoře VII., ...“.¹⁵⁷ Právě v této době tak dochází ke styku budoucího papeže s nejvyšší kuriální politikou i k formování mezinárodně politických názorů a stanovisek, které později měly určovat vývoj jeho pontifikátu.¹⁵⁸

Poslední synoda Řehoře VII. uspořádaná koncem roku 1084 znamenala další zlom ve vývoji církevní kariéry Oda de Lagery. Právě zde byl Odo, spolu s Petrem z Albana jako legátem pro Francii, jmenován papežským legátem pro říši.¹⁵⁹ Jen stěží si lze za daných okolností představit obtížnější úkol, než ten, který se před novým legátem nacházel. Gregoriánské papežství bylo donuceno k ústupu „na celé frontě“. Severní i střední Itálie se nacházely v moci císaře¹⁶⁰ a Jindřichovy „úspěchy“ způsobily i upevnění jeho pozic v říši, zejména mezi říšským episkopátem.¹⁶¹ Papežství tak mohlo počítat pouze s podporou omezeného jihoněmeckého územím pod vládou bavorského vévody Welfa, poté se zeměmi Zähringenů ve Švábsku, oblastí vlivu opatství v Hirsau a metropolí v Salzburku.¹⁶²

Prvním významným zásahem nového říšského legáta byla jeho intervence do volby nového kostnického biskupa. Díky Odově asistenci byl zvolen Gebhard, hirsauský mnich a bratr zähringenského vévody,¹⁶³ který se téměř okamžitě stal významným zastáncem reformního papežství v jižním Německu. Ovšem asi nejvýznamnější událostí působení papežského legáta se stala synoda v Quedlinburgu, jež jednala za jeho předsednictví na

¹⁵⁶ BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit.* s. 53.

¹⁵⁷ BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit.* s. 55.

¹⁵⁸ Aktivní participaci nového ostijského biskupa na provádění papežské politiky ihned po jeho nástupu do funkce dosvědčuje např. jeho účast na jednáních s Jindřichem IV. v Albanu roku 1082. Viz Petrus Diaconus, *Chronica monasterii Casinensis III*, in: *MGH* (SS, 34), s. 430 - 433.

¹⁵⁹ „Hanc sententiam legati sedis apostolicae, videlicet Petrus Albanensis episcopus in Francia, Oddo Ostiensis episcopus in terra Teutonicorum usquequaque divulgavit.“ Bernoldi *Chronicon*: 1054 - 1100, in: *MGH* (SS rer. Germ. N. S., 14), s. 445.

¹⁶⁰ Jedinou významnější oblastí, která stále vzdorovala moci Jindřicha IV. byly državy hraběnky Matyldy Toskánské, jejíž vojska bojovala s císařem téměř nepřetržitě až do jeho porážky roku 1092.

¹⁶¹ BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit.* s. 63.

¹⁶² BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit.* s. 64.

¹⁶³ Bernoldi *Chronicon*: 1054 - 1100, in: *MGH* (SS rer. Germ. N. S., 14), s. 445 - 446.

konci dubna 1085.¹⁶⁴ Pravděpodobně nedlouho po konci quedlinburského koncilu zastihla papežského legáta zpráva o smrti Řehoře VII., který zemřel koncem května 1085 v Salernu. A tak se, ačkoliv poněkud pomalu a oklikou,¹⁶⁵ vydal Odo de Lagery na zpáteční cestu do Itálie, kde se měl, jako ostijský biskup, tedy hlavní představitel kardinálského kolegia, zúčastnit volby nového papeže.

¹⁶⁴ Popis Quedlinburské synody viz Bernoldi Chronicon: 1054 - 1100, in: *MGH* (SS rer. Germ. N. S., 14), s. 448 - 452. Hlavním tématem této synody se stala, kromě mnoha jiných, zejména otázka církevního schizmatu, respektive platnosti schizmatické ordinace duchovních. Kostnický biskup Bernold nám o této jednání zapsal: „*In eadem synodo ordinatio Wecilonis Mogotini invasoris et Sigefridi Augustensis et Norperti Curiensis, immo omnes ordinationes et consecrationes excommunicatorum penitus irritae iudicate sunt, iuxta decreta sanctorum patrum Innocentii, Leonis primi, Pelagii, atque eius successoris Gregorii primi.*“ Bernoldi Chronicon: 1054 - 1100, in: *MGH* (SS rer. Germ. N. S., 14), s. 450.

¹⁶⁵ Odo nejel do Itálie přímo z jižního Německa, ale cestoval přes francouzská území, kde strávil téměř rok a do Říma se vrátil spolu s Hugem z Lyonu až koncem května nebo začátkem června 1086. BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil I - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit.* s. 75 - 77.

3. KAPITOLA - URBAN II.

Novým pontifikem byl až koncem května 1086 zvolen montecassinský opat Desiderius, který přijal jméno Viktor III.¹⁶⁶ Desiderius byl zajisté velmi zbožným a proreformně zaměřeným člověkem, avšak velmi postrádal bojovnost a diplomaticnost, kterou si tehdejší stav papežství a doba vyžadovaly.¹⁶⁷ K přijetí nejvyššího církevního úřadu byl prakticky donucen, a ačkoliv jeho působení jako montecassinského opata je považováno za poměrně úspěšné,¹⁶⁸ na stolci svatého Petra byl jednou z nejslabších osobností tohoto období.¹⁶⁹

K následující volbě nového papeže došlo, po Viktorově smrti, opět až s několikaměsíčním odstupem. Volební shromáždění, čítající pravděpodobně mezi třiceti až čtyřiceti členy včetně kardinálů, různých biskupů, opatů, jiných zástupců kléru i laiků,¹⁷⁰ se sešlo na počátku března 1088 v Terracině,¹⁷¹ městečku vzdáleném asi 100 km na jih od Říma na samém okraji tehdejšího církevního státu. Třebaže se nehlasovalo přímo ve Věčném městě, byly všechny podmínky volebního dekretu In nomine Domini vydaného Mikulášem II. roku 1059 splněny, a tak mohl být 12. března prohlášen novým papežem ostijský biskup Odo.¹⁷² Volební akt probíhal podle slov Petra Diacona asi takto: „... kardinálové biskupové z Porta, Tuscula a Albana, kteří vedli toto shromáždění, povstali a vyšli na kazatelnu. Když nastalo ticho, všichni tři společně prohlásili, že se jim zalíbilo zvolit římským papežem (pontifikem) biskupa Oda. Když se podle zvyku ptali, zda je takové přání také přáním všech ostatních, každý volal "Ano!" s mimořádnou jednomyslností, řka, že si zaslouží být papežem světové

¹⁶⁶ Více k osobě Viktora III. viz *New Catholic encyclopedia*. sv. 14, s. 478 - 480.

¹⁶⁷ Zřejmě jediným významným okamžikem Viktorova pontifikátu byla synoda v Beneventu uspořádaná v létě roku 1087. Zde se papež vydal ve stopách svých předchůdců, a zejména Řehoře VII., exkomunikoval vzdoropapeže Klementa III. a obnovil výnosy proti laické investituře i exkomunikaci císaře Jindřicha IV. *New Catholic encyclopedia*. sv. 14, s. 479.

¹⁶⁸ *New Catholic encyclopedia*. sv. 14, s. 479.

¹⁶⁹ RENDINA, Claudio. *Příběhy papežů: Dějiny a tajemství*. s. 295. pro srov. *The Cambridge medieval history*. sv. 5, s. 86 - 87.

¹⁷⁰ Volbě byli přítomni všichni kardinálové biskupové a podle Urbanova vlastního svědectví ještě dalších 16 biskupů a 4 opatů. Viz list 5349 in: JAFFÉ, Philipp. *Regesta Pontificum: Editionem secundam*. srov. BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit*. s. 92 - 93. Petr Diaconus oproti tomu hovoří o přibližně 40 biskupech a opatech: „... *episcopi atque abbatis ex diversis partibus numero quadraginta*“ Petrus Diaconus, *Chronica monasterii Casinensis IV*, in: *MGH (SS, 34)*, s. 467. Z laických přívrženců gregoriánských papežů byli volbě přítomni zřejmě poslové z Francie i Německa a posel hraběnky Matyldy Toskánské. „*Legatorum ... ultramontanorum et Matilde comitis*...“ Petrus Diaconus, *Chronica monasterii Casinensis IV*, in: *MGH (SS, 34)*, s. 468.

¹⁷¹ „... *octavo scilicet idus Martii, congregati sunt apud Terracinam Campaniae civitatem*...“ Petrus Diaconus, *Chronica monasterii Casinensis IV*, in: *MGH (SS, 34)*, s. 467. Pro srov. „...“, *se die 12 Martii Terracinae electum pontificem esse*.“ 5348 in: JAFFÉ, Philipp. *Regesta Pontificum: Editionem secundam*.

¹⁷² BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit*. s. 94.

Apoštolské stolice. Tehdy biskup z Albana prohlásil, že si papež zvolil jméno Urban (... , že se mu líbilo nazývat se Urbanem). ¹⁷³ Tak poprvé vstoupil do dějin papež Urban II. ¹⁷⁴

Ještě v den svého zvolení a vysvěcení napsal nový pontifik svůj první papežský dopis adresovaný přívržencům v říši, kde veřejně oznámil své zvolení do nejvyššího úřadu latinské církve a veřejně deklaroval úmysl pokračovat v intencích nastolených Řehořem VII. : „*Věřte mi tak, jak jste věřili našemu nejpožehnanějšímu otci papeži Řehořovi. V touze zcela následovat jeho kroky vše co zavrhoval, já zavrhuji, co odsuzoval i já odsuzuji, to co miloval já naprosto přijímám, co považoval za správné a katolické já potvrzuji a schvaluji, smýšlím stejně jako smýšlel on a ve všem s ním souhlasím.*“ ¹⁷⁵ Touto větou nám papež oznamuje své úmysly obnovit, po příliš „neaktivním“ pontifikátu Viktora III., bojovnost gregoriánské strany známou z dob 70. a 80. let 11. století. Ovšem mezi osobnostmi Řehoře VII. a Urbana II. a jejich charakterovými dispozicemi byl v některých otázkách diametrální rozdíl. Řehoř VII. bývá posuzován poměrně jednotně jako samostatně jednající muž, naprosto nehledící na názory ostatních a neuznávající jakékoliv meze svých pravomocí, možností i povinností. ¹⁷⁶ Z těchto vlastností patrně pramenila silná povýšenost, až hrubost typická pro Řehořovo jednání i neochota ke kompromisům, které zejména na konci jeho pontifikátu způsobily

¹⁷³ „... *exurgentes tres cardinales episcopi , qui caput eiusdem concilii erant, Portuensis scilicet, Tusculanensis et Albanensis, ambonem ascenderunt factoque silencio uno simul ore pronuntiant Ottonem episcopum placere sibi in Romanum pontificem eligendum. Cumque utrum omnibus idem quoque placeret, sicus est consuetudo, requirerent, repente mirabili ac summa concordia omnes magna voce hoc sibi placere dignumque illum universi conclamant apostolice/sedis papam existere. Tunc Albanensi episcopo pronunciant Urbanum illum placere vocari...*“ Petrus Diaconus, *Chronica monasterii Casinensis* IV, in: *MGH* (SS, 34), s. 468.

¹⁷⁴ Proč si Odo de Lagery vybral právě jméno Urban není dodnes jasné. Alfons Becker nastiňuje možnost souvislosti volby s datem úmrtí Řehoře VII., 25. května tedy na svátek svatého Urbana I., a z toho vyvozuje snahu navázat na jeho pontifikát. BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit.* s. 96. Urban sám se k svému jmenovci vyjádřil pouze jednou v dopise adresovaném kanovníkům z bavorského Rottenbuchu: „*Omnipotenci autem Domino, cujus melior est misericordia super victimas, gatas agimus, quia vos estis qui SS. Patrum vitam probabilem renovatis, et apostolicae instituta disciplinae, ... Hanc martyr et pontifex Urbanus instituit, hanc Augustinus suis regulis ordinavit. ...*“ LVIII. Confirmation erectionis canonicae S. Mariae in Rettenbach ..., in: *PL* 151, sl. 338 B - 338 D. Z tohoto úryvku vyplývá, že Urban (I.) Mučedník byl v 11. století pravděpodobně uznáván jako jeden z hlavních autorů, nebo přímo zakladatel, pravidel života kanovníků. Vezmeme-li v potaz velmi blízký vztah Urbana II. ke kanovnícké reformě (viz s. 22, 49 - 52) pak se nám může tato volba jména zdát o mnoho jasnější. Pro srov. FUHRMANN, Horst. *Papst Urban II. und der Stand der Regularkanoniker.* München : Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1984. s. 4 - 5.

¹⁷⁵ „*De me porro ita in omnibus confidite, et credite sicut se beatissimo Patre nostro papa Gregorio, cujus ex toto sequi vestigia cupiens, omnia quae respuit respuo, quae damnavit damno, quae dilexit prorsus amplector, quae vero rata et catholica duxerit confirmo et approbo, et ad postremum in utramque partem qualiter ipse sensit in omnibus omnino sentio atque consentio.*“ List 5348 in: JAFFÉ, Philipp. *Regesta Pontificum: Editionem secundam.* pro srovnání viz Somerville, R.: *Mercy and justice in early months of Urban II's pontificate.* s. 141.

¹⁷⁶ Řehoř věřil, že do úřadu byl vybrán samotnými apoštoly Petrem a Pavlem, kteří poté skrze něj promlouvali i jednali. Od nich pak odvozoval svou autoritu a „poslušnost příkazů apoštolské stolice se pro něho stala testem cti a dokonce i katolické pravověrnosti.“ Papež sám si, veden mocí sv. Petra, vůbec nepřipouštěl možnost jiné cesty a jakýkoliv náznak opozice tak okamžitě vyvolával jeho hněv a tresty. MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250.* s. 109 - 110.

papeži mnoho těžkostí.¹⁷⁷ Naopak Urban II. byl osobností jiného ražení. V době svého zvolení to byl zajisté impozantní muž.¹⁷⁸ Jeho šlechtický původ zaručoval vznešené vystupování i dokonalou schopnost pohybu ve vysoké společnosti. Urbanův vztah k církvi, a zejména otázkám gregoriánské reformy, se zformoval během vzdělávání v Remeši¹⁷⁹ a působení v jednom z nejvýznamnějších center tehdejšího náboženského, kulturního i politického života, v opatství v Cluny. Zdá se, že již od útlého věku byl Odo de Lagery nadán darem velmi přesvědčivého, až podmanivého řečnictví a diplomatického jednání.¹⁸⁰ Jestliže snad postrádal zápal Řehoře VII., což je sporné, jistě to plně vyvážil stejnou zatvzrzelostí,¹⁸¹ a zejména pak uměním jednat s lidmi a dokonale využívat příhodných okamžiků k dosažení svých cílů.¹⁸²

V otázce církevní reformy 11. století stojí dnes Urban II. bohužel téměř kompletně ve stínu svého předchůdce Řehoře VII. Jediným místem, kde se tomuto stereotypu vymyká, je otázka křížových výprav. Urbanovi současníci, tedy lidé žijící na počátku 12. století, viděli spíše v Urbanovi, než v Řehořovi, velkou osobnost soudobého reformního hnutí.¹⁸³ Rozsah papežových reformních aktivit byl obrovský¹⁸⁴ a je silně pravděpodobné, že bez Urbanova

¹⁷⁷ Řehořův nesmiřitelný postup například způsobil vzpouru většiny kardinálského sboru a jejich odchod ke Klementovi III. roku 1084. Viz s. 23 - 24. Pro srov. MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. s. 111.

¹⁷⁸ Oba vůdčí představitelé církevní reformy 2. poloviny 11. století se vzájemně lišili nejen charakterovými vlastnostmi ale i vizáží. Řehoř VII. byl zřejmě malý a nevýrazný postavou, nevábného vzhledu a charakterizoval ho i celkem slabý hlas. *The Cambridge medieval history*. sv. 5, s. 53. Oproti tomu Urban II. byl vysoký pohledný muž, velmi učený a zejména výmluvný. *The Cambridge medieval history*. sv. 5, s. 87.

¹⁷⁹ Otázka vzdělání je dalším rozlišujícím bodem mezi oběma papeži. Urban II. byl na svou dobu vysoce vzdělaný člověk, zejména v oblasti kanonického práva, který by se mohl měřit s nejlepšími kapacitami své doby. Naproti tomu Řehoř sám uznával, že jeho vzdělání bylo zcela nedostačující a pouze omezeného rozsahu, čímž silně během svého pontifikátu trpěl. *The Cambridge medieval history*. sv. 5, s. 53.

¹⁸⁰ Dokladem Urbanových zejména diplomatických schopností nám může být jeho pravidelná účast na jednáních jak během působení jako arcijáhna v Remeši, tak i velkopřevora v Cluny. Také později během svého pontifikátu dával Urban vždy přednost jednáním a přesvědčování před otevřeným použitím síly, které tak často prosazoval Řehoř. *The Cambridge medieval history*. sv. 5, s. 89. Vrcholem řečnického umění je pak bezpochyby koncil v Clermontu, uspořádaný roku 1095, proslavený právě Urbanovým proslavem vyzývajícím ke křížové výpravě. Pro ilustraci viz PAYNE, Robert. *The Crusades: A History*. s. 32 - 34. nebo READ, Piers P. *Templáři: Vzestup a pád mýty opředeného řádu*. s. 73 - 76. Obě tyto „vlastnosti“ určily, že Urban II. je považován za mnohem více diplomatickou osobnost schopnou přizpůsobit rétoriku kurie a církevního práva daným okolnostem ve kterých se musel během svého pontifikátu pohybovat. Pro srov. READ, Piers P. *Templáři: Vzestup a pád mýty opředeného řádu*. s. 70., případně MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. s. 121 - 122.

¹⁸¹ Například v boji proti Jindřichu IV. a Klementu III.

¹⁸² Kladem Urbanovy osobnosti, kterým silně převyšoval Řehoře VII., byla zejména ochota naslouchat a konzultovat svůj postup s nejbližšími spolupracovníky a kardinály-biskupy. MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. s. 122.

¹⁸³ Somerville, R.: The french councils of pope Urban II. : Some basic considerations. *Annuaire Historiae Conciliorum*. 1970, č. 2. s. 56.

¹⁸⁴ Jednou z hlavních otázek Urbanova pontifikátu byl boj s císařskou opozicí a vzdoropapežem Klementem III., který se táhne celým jeho pontifikátem až do papežovy smrti. Dalším bodem bylo celkové posilování postavení a autority gregoriánské papežství v evropských královstvích (např. Španělsko, Anglie, jihonormanská království nebo Dánsko) i jednotlivých regionech (např. Lombardie). Samozřejmě Urban se velmi aktivně angažoval v

působení by drtivá většina reforem ustanovených či započatých Řehořem VII. naprosto vymizela, nebo by alespoň nedosáhla takového rozsahu a vlivu.¹⁸⁵ Ovšem asi nejvýznačnějším rysem Urbanovy pontifikátu, v němž navazoval na působení papeže Lva IX., se staly církevní koncily, z počátku regionální, a od roku 1095 generální, s rozsahem působnosti zasahujícím celou latinskou církev.

3.1 CÍRKEVNÍ KONCILY

Řím, sídlení město a tradiční centrum papežské moci, byl v době nástupu Urbana II. plně v rukou vzdoropapeže Klementa III. podporovaného Jindřichem IV.¹⁸⁶ Nový papež se zpočátku pokusil pomocí svých přívrženců¹⁸⁷ dostat město pod kontrolu, ovšem dosáhl pouze obsazení ostrovu uprostřed Tibery, kde si zřídil dočasnou rezidenci.¹⁸⁸ Výjimečný okamžik nastal pro papeže a gregoriánskou stranu na počátku července 1089, kdy se jim podařilo, s využitím lokálního protiklementovského povstání, na krátký čas vyhnat vzdoropapeže z města, obsadit svatopetrskou baziliku a Urban II. zde tak poprvé, téměř pět měsíců po svém zvolení, mohl sloužit pontifikální mši.¹⁸⁹ Nedlouho poté musel ovšem díky pouličním bojům i stálé absenci kontroly nad důležitými opěrnými body, jako byli Lateránská bazilika nebo Andělský hrad, Věčné město opět opustit a uchýlit se do jihoitalského exilu pod ochranu normanských vévodů a jejich vojsk. Zde byl také uspořádán první z řady velmi významných „putovních“ církevních koncilů, tak typických pro pontifikát Urbana II.¹⁹⁰

otázkách právě probíhající církevní reformy (konciliární dekryty proti laické investituře, simonii, nikolaismu, atd. nebo v ustanovení podporující kanovníckou reformu). Zároveň nesmíme opomenout ani záležitost, která Urbana II. asi nejvíce proslavila, a tedy křížové výpravy.

¹⁸⁵ Pope Blessed Urban II: Saints.SQPN.com [online]. 2009 [cit. 2009-04-16]. Dostupný z WWW: <<http://saints.sqpn.com/pope-blessed-urban-ii/>>.

¹⁸⁶ Město se do moci císařské strany dostalo po ústupu normanských vojsk spolu s Řehořem VII. roku 1084 a od té doby v ní setrvalo po téměř 10 let až do roku 1093, kdy po několika porážkách zůstal Jindřich IV. izolován v severní Itálii a Urban dokonale využil nabízené příležitosti a pomocí svých přívrženců obsadil tradiční papežské sídlo. BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit*. s. 103.

¹⁸⁷ Ačkoliv většina města byla již od poloviny 80. let kontrolována císařskou stranou, tak zde stále v izolovaných oblastech žili přívrženci gregoriánského papežství. Šlo o skupinu, kam jako členové patřili zejména prefekt Benedikt (přítomný na Urbanově terracínské volbě) a poté šlechtická rodina Pierleone (členové této rodiny poskytli Urbanovi mnohokrát ochranu a přístřeší během jeho pobytu v Římě a v jejich domě také papež zemřel). BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit*. s. 99. Mezi přívržence gregoriánských papežů je nutné samozřejmě započítat také jihoitalské Normany. Ti byli ovšem momentálně vyřazeni z mezinárodního dění, neboť se jejich země právě nacházela ve stavu občanské války mezi nástupci zemřelého Roberta Guiscarda.

¹⁸⁸ BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit*. s. 99.

¹⁸⁹ BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit*. s. 101.

¹⁹⁰ V praxi putovního pontifikátu navazoval Urban II. přímo na pontifikát Lva IX. z poloviny 11. století. Blíže viz str. 16 - 17. Někteří autoři uvádějí možnost existence ještě jednoho koncilu před synodou Melfi roku 1089.

Synoda v Melfi, uspořádaná v průběhu září 1089, bývá oceňována jako jeden ze zásadních okamžiků raných let pontifikátu Urbana II.¹⁹¹ Zdá se, že koncilu se účastnilo přibližně 70 biskupů, 20 opatů a nespočet nižších kleriků.¹⁹² Jednání bylo také přítomno několik laických velmožů, včetně např. normanského vévody Rogera Borsy, a existuje i možnost zastoupení byzantských duchovních.¹⁹³ Alfons Becker v této souvislosti hovoří, zejména vzhledem k dochovanému dopisu metropolitě Basila z Regio Calabria konstantinopolskému patriarchovi Mikuláši III. Gramatikovi, o možnosti nalezení „modu vivendi“ mezi latinskou a byzantskou církevní hierarchií v jižní Itálii.¹⁹⁴ Ovšem Beckerova teze je zpochybnitelná, díky nejednoznačnosti výše zmíněného pramene, který díky nedostatku přesných informací neumožňuje dostatečně jasné objasnění této otázky.¹⁹⁵ Ačkoliv koncil v Melfi byl jistě významný pro navázání a počáteční utváření vztahu Urbana II. s Konstantinopolí, zásadní odkaz pro západní církev spočíval spíše ve zde přijaté reformní legislativě.¹⁹⁶ V průběhu konciliárních jednání byly přijímány jednotlivé dekrety bojující např. proti simonii,¹⁹⁷ laické investituře,¹⁹⁸ upravující církevní disciplínu¹⁹⁹ nebo zpřesňující podmínky a průběh pokání.²⁰⁰

Tuto tezi ovšem vyvrátil ve své studii Stephan Kuttner. KUTTNER, Stephan. Urban II and the doctrine of interpretation: a turning point?. s. 53 - 85.

¹⁹¹ Alfons Becker vidí v Melfi jeden ze zásadních okamžiků pro formování pohledu a vztahu ke Konstantinopoli. BECKER, Alfons. *Papst Urban II (1088-1099) : Teil 2 , Der Papst, die griechische Christenheit und der Kreuzzug*. Stuttgart : Anton Hiersemann, 1988. Schriften der Monumenta Germaniae historica; Bd. 19. s. 80.

¹⁹² „ ..., congregata est apud Melphiam Apulie urbem eius iussu sinodus episcoporum LXX, abbatum XII.“ The Canons of Melfi, in: SOMERVILLE, Robert. *Pope Urban II, the Collectio Britannica, and the Council of Melfi (1089)*. Oxford : Claredon Press, 1996. s. 150.

¹⁹³ Dokladem přítomnosti byzantské delegace, nebo alespoň z Byzance jmenovaných jihoitalských metropolitů, může být dopis metropolitě Basila konstantinopolskému patriarchovi Mikuláši III. Gramatikovi. SOMERVILLE, Robert. *Pope Urban II, the Collectio Britannica, and the Council of Melfi (1089)*. s. 111.

¹⁹⁴ BECKER, Alfons. *Papst Urban II (1088-1099) : Teil 2 , Der Papst, die griechische Christenheit und der Kreuzzug*. s. 82 - 85.

¹⁹⁵ SOMERVILLE, Robert. *Pope Urban II, the Collectio Britannica, and the Council of Melfi (1089)*. s. 112.

¹⁹⁶ Význam dekretů z Melfi nám může dokládat jejich přítomnost v kanonické tradici latinské církve a zejména pak jejich zakomponování do Gratianova dekretu. Pro srov. SOMERVILLE, Robert. *Pope Urban II, the Collectio Britannica, and the Council of Melfi (1089)*. s. 112.

¹⁹⁷ Viz kánon 1a: „ Sanctorum patrum sententiis consona sentientes, ex Dei et apostolorum eius parte precipimus ne quis ulterius vel dato vel promisso pretio vel servitio ea intentione impenso vel precibus episcopalem nitatur assequi dignitatem, nec ulkus eam pretaxato tenore indulgeat. Hoc idem et de omni ecclesiastica dignitate vel officio apostolice potestatis auctoritate prefigimus. Alias et dator et akceptor propii ordinis dignitate priventur.“ The Canons of Melfi, in: SOMERVILLE, Robert. *Pope Urban II, the Collectio Britannica, and the Council of Melfi (1089)*. s. 150.

¹⁹⁸ Speciálně kánon č. 8: „Illud summopere et apostolice auctoritatis privilegio prohibentes et providentes interdiciamus ut nullus in clericali ordine constitutus, nullus monachus, episcopatus aut abbatie aut cuiuslibet ecclesiastice dignitatis investituram de mani laici suscipere audeat. Quod qui presumpserit depositione multetur.“ The Canons of Melfi, in: SOMERVILLE, Robert. *Pope Urban II, the Collectio Britannica, and the Council of Melfi (1089)*. s. 152. K laické investituře se nepřímě vyjadřoval i následující kánon č. 9 pojednávající zejména o duchovních stále přítomných na dvorech laických pánů a vládců a jednajících tak v rozporu s ustanoveními kanonického práva. Pro srov. SOMERVILLE, Robert. *Pope Urban II, the Collectio Britannica, and the Council of Melfi (1089)*. s. 165.

¹⁹⁹ Různé problémy a sporné body církevní disciplíny mají asi největší zastoupení v konciliárních dekretch. Manželství kněží a celibát jsou řešeny v kánonech č. 2: „ ... precipimus ut a subdiaconatus tempore nulli liceat

Kromě koncilu v Melfi uspořádal Urban II. během svého jihoitalského exilu ještě další dvě reformní papežské synody, a to v Beneventu roku 1091 a Troie o dva roky později. Ani jeden z těchto koncilů nebyl, jako např. Melfi, charakteristický zásadními legislativními změnami, ale došlo zde k poměrně zásadním úpravám procedurálního charakteru. Nejvýraznějším přerodem na jihoitalských koncilech Urbana II. byla totální přeměna schvalování závěrečných konciliárních dekretů. V dobách Řehoře VII. a jeho předchůdců tvořil konciliární dekrety celý koncil, skrze práci přítomných významných biskupů a papež je poté schvaloval.²⁰¹ U Urbana II. vidíme ale přeměnu tohoto procesu tak, že papež je ten, kdo nyní dekrety sám formuluje a koncilu zůstává již pouze funkce aklamace.²⁰² Zdá se tedy, že postupem času docházelo k posilování papežské pozice vůči koncilu a tím k transformaci koncilu v „nástroj pro publikování reformního programu“.²⁰³

Zásadní okamžik pro vývoj pontifikátu Urbana II. nastal roku 1092. Císař Jindřich IV. utrpěl, po poměrně úspěšném dvouletém tažení v severní Itálii, zdrcující vojenskou porážku u hradu Canossa, který se tak již podruhé během 20 let stal svědkem Jindřichova pokoření. Tentokrát ale znamenala „Canossa“ pro císaře naprostou katastrofu. Téměř okamžitě se proti Jindřichově autoritě vzbouřila severoitalská města Milán, Piacenza, Lodi a Cremona, která vytvořila propapežsky orientovanou Lombardskou ligu. Zároveň bavorský vévoda Welf IV.,

carnale commercium exercere.“, č. 3: „*Nemo pretere ad sacrum ordinem permittatur accedere nisi aut virgo aut probate sit castitatis, et qui usque ad subdiaconatum unicam et virginem uxorem habuerit.*“ a č. 12: „*Porro eos, qui a subdiaconatu uxoribus vacare voluerint, ab omni sacro ordine removemus, officioque atque beneficio ecclesie carere decernimus. Quod si ab episcopo commoniti non se correxerint, principibus licentiam indulgemus ut eorum feminas mancipent servituti. Si vero episcopi consenserint eorum pravitatibus, ipsi officii interdictione multentur.*“ Jak zacházet se syny kleriků je řešeno v č. 14: „*Presbiterorum filios a sacris altaris ministeriis removendos decernimus, nisi aut in cenobiis aut in canonicis religiose probati fuerint conversari.*“ Že během jednání nebyla žádná otázka ponechána mimo svědčí např. kánon č.13 řešící vhodné oblečení duchovních. The Canons of Melfi, in: SOMERVILLE, Robert. *Pope Urban II, the Collectio Britannica, and the Council of Melfi (1089)*. s. 150 - 153.

²⁰⁰ K otázce pokání se vyjadřoval kánon č. 16: „*Sane quia inter cetera unum est quod sanctam maxime perturbat ecclesiam, false videlicet penitentie, confratres nostros episcopos et presbiteros admonemus ne falsis penitentiis laicorum animas decipi et in infernum pertrahi patiantur. Falsam autem penitentiam esse constat cum spretis pluribus de uno solo penitentia agitur, aut cum sic agitur de uno ut non discedatur de alio. Unde scriptum est,*²⁰⁰ *'Qui totam legem observaverit, offendit autem in uno, factus est omnium reus', scilicet quantum ad vitam eternam. Sicut enim si peccatis esset omnibus involutus ita si in uno tantum maneat eterne vite ianuam non intrabit. Falsa etiam fit penitentia cum penitens ab officio, vel curiali vel negotiali, non recedit, quod sine peccatis agi ulla ratione non prevalet, aut si odium in corde gestetur, aut si non offenso cuilibet satis fiat, aut si non offendenti offensus indulgeat, aut si arma contra quis iustitiam gerat.*“ The Canons of Melfi, in: SOMERVILLE, Robert. *Pope Urban II, the Collectio Britannica, and the Council of Melfi (1089)*. s. 153.

²⁰¹ ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 – 1198: Continuity and Innovation*. s. 125.

²⁰² Jasný příklad této proměny tvoří kánon č.2 beneventských dekretů: „*Acclamatum est ab universis: fiat, fiat.*“ II. Concilium Beneventanum, in: MANSI, Joannes D. *Sacrorum conciliorum*. sv. 20, sl. 739. Obdobná formulace se poté objevuje i v dekretch koncilu v Troie, kde v části předcházející 1. kánonu stojí: „*..., tandem consentientibus omnibus,*“ Concilium Trojanum, in: MANSI, Joannes D. *Sacrorum conciliorum*. sv. 20., sl. 789. a v kánonu č. 2: „*Responsum est ab omnibus: fiat, fiat.*“ II. Concilium Trojanum, in: MANSI, Joannes D. *Sacrorum conciliorum*. sv. 20., sl. 790.

²⁰³ ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 – 1198: Continuity and Innovation*. s. 127.

tradiční Jindřichův nepřítel, okamžitě uzavřel alpské přechody a císař tak zůstal izolován na malém území severní Itálie, kde musel nedobrovolně strávit přibližně čtyři roky. Jindřichova porážka, která mu tak uzavřela cestu do Říma a znemožnila podmanit si reformní papežství, zároveň znamenala možnost návratu Věčného města a dalších rozsáhlých oblastí v Itálii pod svrchovanost svatopetrského stolce a umožnila Urbanovi přejít do „protiofenzivy“.

Urban II. se do Říma mohl z jihoitalských normanských dominií vrátit až na podzim r. 1093,²⁰⁴ protože oblast byla do té doby stále silně pod vlivem přívrženců Klementa III.²⁰⁵ Ve městě strávil papež necelý rok a poté se spolu s kurií vydal na cestu do severní Itálie, kde bylo nutné zjednat po dlouho trvajících bojích mezi císařem a přívrženci papežství pořádek a obnovit vazby k Římu. Vyvrcholením této cesty se stal první opravdu generální koncil Urbana II. uspořádaný ve městě Piacenza v březnu 1095.²⁰⁶ Zde došlo poprvé „v celo-křesťanském měřítku“ k vyhlášení reformních dekretů obdobně jako na třech předcházejících jihoitalských reformních koncilech. Ovšem výjimečnost této synody, díky které vešla do dějin, spočívala v přítomnosti a jednáních zvláštní delegace. Jednalo se o vyslance byzantského císaře Alexia I., který skrze tuto misi požádal papeže o vyslání pomocných armád západních rytířů na pomoc v bojích se Seldžuckými Turky, kteří se během několika předcházejících desetiletí stali velkou hrozbou pro východní císařství.²⁰⁷ Císař Alexius tak zde navazoval na „sbližovací“ tendence započaté Urbanem II. již v době pořádání koncilu v Melfi²⁰⁸ a u papeže Urbana II. dopadl tento plán pravděpodobně na „úrodnou půdu“. Částí papežského programu reformy církve byla totiž snaha o prosazení tzv. božích mírů a zároveň touha přesvědčit svárlivé a nepokojné západní rytíře k použití jejich entusiasmu a elánu v bojích proti nevěřícím v blízkých i vzdálených zemích ve jménu svaté věci.²⁰⁹

Po synodě v Piacenze se Urban zdržel ještě několik měsíců na severu Itálie, aby zde dořešil neodkladné problémy zdejších diecézí a spory mezi metropolitou a teprve poté se

²⁰⁴ BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit*. s. 97.

²⁰⁵ Situace byla pro Urbana v Římě i po jeho návratu stále velmi špatná. Urban byl dokonce donucen „živořit“, závislý na charitě svých přívrženců. Teprve krátce před velikonočními roku 1094 se mu podařilo přesvědčit proklementovskému orientovanému správce Lateránu, aby baziliku opustil. Stálo ho to sice velké množství finančních prostředků, avšak nyní, po šesti letech od svého zvolení v Terracine dosedl konečně na papežský trůn. Více k otázce převzetí Říma Urbanem II. viz BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099): Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn, Der Papst und lateinische Christenheit*. s. 103 - 113.

²⁰⁶ Dekrety koncilu v Piacenze viz MANSI, Joannes D. *Sacrorum conciliorum*. sv. 20., sl. 801 - 810.

²⁰⁷ Alexius se pravděpodobně snažil využít momentálního úpadku seldžucké moci, kterou by několik dobře zorganizovaných vojenských kampaní mohlo navždy zlomit. Sám ovšem neměl na operaci takového rozsahu ani finanční, ani lidské zdroje a tak byl nucen se obrátit s žádostí o pomoc na Západ.

²⁰⁸ Viz str. 43. Pro srov. SOMERVILLE, Robert. *Pope Urban II, the Collectio Britannica, and the Council of Melfi (1089)*. s. 109 - 112.

²⁰⁹ Viz např. ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 - 1198: Continuity and Innovation*. s. 325 - 329.

papežská delegace vydala během léta 1095 přes Alpy směrem k městu Clermontu v provincii Auvergne.²¹⁰ Úmysl uspořádat další koncil, tentokrát s působností zejména pro francouzská území, a jeho důležitost nám dokládá list odeslaný remešskému arcibiskupovi, ovšem je pravděpodobné, že podobný list obdrželi i další francouzští a zřejmě i španělští a němečtí metropolité, vyzívající aby na nadcházející koncil s sebou přivedl nejlepší muže své diecéze k vyslyšení speciální papežské žádosti.²¹¹ Tento dopis, respektive žádost o příchod „nejlepších mužů dané diecéze“, nám tak dokládá, že papež měl v úmyslu vystoupit s svoláním křížové výpravy právě na Clermontském koncilu již více než tři měsíce před jeho svoláním.

Do Auvergne cestoval Urban zejména přes Provence, kde se pravděpodobně setkal s Raimondem ze Saint-Gilles, budoucím světským vůdcem první křížové výpravy, a poté přes Cluny, bývalý mateřský klášter, kde vysvětil hlavní oltář nové Hugovy baziliky.²¹² Clunyjský pobyt mohl být zároveň využit k rozhovorům s přítomnými poutníky cestujícími do Jeruzaléma i Compostely, aby zjistil obtíže a problémy, které je na jejich cestách provázejí. Do Clermontu pak dorazil papež pravděpodobně několik dní před zahájením synody, a to zřejmě 15. nebo 16. listopadu. Přesné datum není jisté, protože podrobný itinerář papežovy cesty se nedochoval.²¹³ Samotné zahájení koncilu je naopak oproti Urbanově příjezdu poměrně jisté. Výše zmíněný papežský list adresovaný biskupovi z Arrasu oznamoval, že synodální jednání začnou v oktávu svatého Martina,²¹⁴ z čehož vyplývá, že koncil byl ceremoniálně zahájen v neděli 18. listopadu 1095.²¹⁵ Je bezpochyby, že Clermontský koncil

²¹⁰ Zdá se, že Urban prakticky až do příchodu do Francie neměl jasno, kde přesně se bude další reformní synoda konat. Pravděpodobně se uvažovalo se o jihofrancouzském Le Puy, Vézelay nebo Clermontu v oblasti Auvergne. První dvě možnosti však papež zamítl a místem konání budoucího koncilu se tak stal Clermont. SOMERVILLE, Robert. *The French Councils of Urban II: Some basic considerations*. s. 65. Urbanovo definitivní rozhodnutí je doloženo papežským listem z 15. srpna 1095. Šlo o pozvání Lamberta, biskupa z Arrasu na nadcházející koncil odeslané z Le Puy. List č. 5570, in: JAFFÉ, Philipp. *Regesta Pontificum: Editionem secundam*. Pro srov. ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 – 1198: Continuity and Innovation*. s.287.

²¹¹ Viz list č. 5571, in: JAFFÉ, Philipp. *Regesta Pontificum: Editionem secundam*.

²¹² HUNT, Noreen. *Cluny under Saint Hugh, 1049 - 1109*. s. 146.

²¹³ SOMERVILLE, Robert. *The council of Clermont and latin christian society*. *Archivum Historiae Pontificae*, 1974, č. 12.s. 58.

²¹⁴ „..., in octavio videlicet S. Martini, apud Clarummontem, ..., synodale concilium statuisset“, CXLVI. Urbani II epistola ad Lambertum Atrebatensem episcopum, in: *PL* 151, sl. 422B. Pravděpodobně se tedy zdá, že koncil byl ceremoniálně zahájen již 18. listopadu, ovšem první jednání se uskutečnila až následujícího dne, tedy 19. 11. Pro srov. SOMERVILLE, Robert. *The council of Clermont and latin christian society*. s. 59.

²¹⁵ Dekrety clermontského koncilu se nám do dnešní doby v oficiální podobě nezachovaly a dostupné jsou pro nás pouze v jakési sekundární podobě v záznamech různých dobových autorů, které se ovšem často vzájemně vůbec neshodují. Celkově je lze rozdělit do 4 základních skupin:

1) tzv. *Liber Lamberti* - Šlo o zápis uchovávaný v katedrální knihovně v Arrasu a pořízený zdejším biskupem Lambertem, přímým účastníkem jednání koncilu (zápisy se zaměřují zejména na oddělení diecéze Arrasu od Cambrai, různá další privilegia a dopisy). Originál se do dnešní doby nedochoval a text je znám pouze ve dvou opisech ze 17. století.

2) tzv. *Codex Laurentianus* - Soupis dekretů pocházející ze 12. století uložený ve Florencii. Pravděpodobně pořízen ze zápisků přinesených z koncilu (pouze spekulativně se uvažuje, že autor znal některé z koncilních záznamů - např. *Liber Lamberti*).

se stal, jak z hlediska církevní reformy, tak zejména díky vyhlášení první křížové výpravy, nejvýznamnější událostí pontifikátu papeže Urbana II. Celkový počet účastníků koncilu je dodnes předmětem sporů. Soudobé údaje očitých svědků i záznamy „z druhé ruky“ se liší v řádu několika stovek lidí.²¹⁶ Zatímco počet arcibiskupů se celkem shoduje u většiny zdrojů na čísla dvanáct,²¹⁷ tak počty biskupů se liší od osmdesáti, které uvádí papež, až po tři sta účastníků u Lamberta z Arrasu. Vezmeme-li v potaz počty účastníků Urbanových předcházejících koncilů, tak se jako nejpravděpodobnější jeví počet osmdesáti biskupů uváděný samotným papežem.²¹⁸ Z uvedených čísel vidíme, že účast příslušníků převážně francouzského, italského a španělského vysokého kléru byla na poměrně dobré úrovni, což lze vysvětlit např. napjatými očekáváními na jednání a výsledky koncilu, popularitou papeže a reformního hnutí v jeho rodné zemi nebo hrozbami Urbana II., že „absentéři“ budou stíženi papežským hněvem a ztratí svá postavení v církevní hierarchii.²¹⁹ Záznamy o clermontském koncilu samozřejmě nehovoří pouze o účasti vyššího kléru, a tak z nich můžeme vyčíst i údaje o participaci přibližně devadesáti opatů různých klášterů, mezi nimiž nechyběli takové osobnosti jako např. Hugo z Cluny nebo Robert z Molesme, pozdější zakladatel řádu cisterciáků. Jednáním koncilu bylo samozřejmě přítomno i obrovské množství nižších kleriků

3) tzv. *Liber Censuum* nebo také *Cencius-Baluze text* - Text sepsaný kancléřem Cenciem Savellim, budoucím papežem Honorem III. Téměř totožná verze tohoto textu uložená v klášteře v Montpellier (sepsaná ve 12. století v jižní Itálii nebo severním Španělsku) byla v 17. století publikována Etiennem Baluzem.

4) tzv. *Anglo-Normanská skupina* - Tyto texty byly použity v dílech anglo-normanských historiků Williama z Malmesbury a Orderica Vitalica. V této kolekci není přítomen dekret o Křížové výpravě. Podle výzkumů (zejména práce R. Somerville) se zdá, že anglo-normanská verze měla silný vliv na Fulchera z Chartres, který přetvořil písemnou verzi na orální podání, které následně vložil do úst Urbanu II.

Více viz SOMERVILLE, Robert. *The Councils of Urban II. : Decreta Claromontensia*. Amsterdam : Hakkert, 1972. *Annuaire de l'histoire des Conciles* Supplementum 1. s. 45 - 131.

²¹⁶ Dodnes se nám o clermontském koncilu dochovaly dvě základní skupiny záznamů. Nejprve svědectví očitých svědků přímo přítomných jednání, jako např. Lamberta z Arrasu nebo samotného papeže Urbana II. Druhou skupinu pak tvoří záznamy lidí „možná“ přítomných na koncilu, jejichž přítomnost nelze nijak potvrdit, ale zároveň ani nezpochybnitelně vyvrátit. Jde o lidi jako např. Fulcher z Chartres nebo Guibert z Nogentu, v jejichž dílech se popisy synody také objevují. Somerville, R.: *The council of Clermont and latin christian society*. s. 62 - 65.

²¹⁷ Pravděpodobně se jednalo o arcibiskupy z Auch, Brugg, Bordeaux, Lyonu, Narborne, Pisy, Remeše, Reggia, Sens, Toleda, Tours a na dvanáctém místě byl buďto metropolita z Aix-en-Provence nebo arcibiskup Tarragonský. Možné taky je, že přítomni byli oba a celkový počet arcibiskupů tak dosáhl čísla 13. Somerville, R.: *The council of Clermont and latin christian society*. s. 64 - 65.

²¹⁸ Při určení pravděpodobného počtu biskupů nám mohou pomoci záznamy o předcházejících synodách Urbana II., jejichž předmluvy obsahují popisné záznamy počtů účastníků. Účast sedmdesáti biskupů v Melfi roku 1089, nebo sedmdesáti pěti účastníků na koncilu v Troie konaném roku 1093, nám dovoluje považovat za nejpravděpodobnější údaje papeže, který uvádí účast okolo osmdesáti biskupů a zároveň „vylučuje“ přehnané údaje uváděné např. Lambertem z Arrasu, který hovoří o více než třech stovkách přítomných episkopů.

²¹⁹ Nicméně i přes tato opatření se několik prelátů, zejména z francouzské královské domény, na synodu nedostavilo. Jasným důvodem se zdá být spor mezi francouzským králem Filipem a papežem o královo manželství, díky kterému král účast na koncilu svým duchovním prostě zakázal. Více o sporu Urbana II. s Filipem viz pozn. 225.

jak ze samotného hostitelského města, tak i z doprovodů jednotlivých vysokých prelátů i nespočet laiků.²²⁰

Z dnešního hlediska je hlavní význam clermontského koncilu spatřován zejména v otázce křížových výprav, které tak zastíňují veškeré další dění. Ovšem z pohledu zastánců církevní reformy, včetně papeže, šlo spíše o vrchol řady legislativních koncilů, na kterých byly vyhlášovány základní kánony upravující vnitřní církevní život i formulovány postoje k nejpalčivějším otázkám doby. V průběhu konciliárních jednání bylo řešeno přibližně okolo třiceti problémů týkajících se různých oblastí církevního života. Závěrečné dekrety,²²¹ které se nám ovšem opět v oficiální verzi nedochovaly, tak zahrnovaly obnovená ustanovení o zákazu simonie,²²² laické investitury,²²³ dotýkaly se církevní disciplíny,²²⁴ i vztahu papežství k světským velmožům, včetně francouzského krále, císaře a vzdoropapeže Klementa III.²²⁵

Církevní koncily ve středověku nebyly ovšem svolávány pouze k projednání a odsouhlasení základních ustanovení nutných pro reformu a funkčnost církevního společenství. Byly to zároveň i vhodné příležitosti k vydávání privilegií, podání žádostí o různá povolení a výjimky a zároveň nejvyšší církevní soudy předsedané samotným papežem. Jak píše Ian Robinson: „Papežské synody putovního pontifikátu Urbana II. přivedly kleriky latinského křesťanstva do přímého kontaktu s nejvyšší soudní autoritou papeže v měřítku, do té doby, neznámém.“²²⁶ V clermontských konciliárních jednáních tak můžeme sledovat poměrně velký prostor věnovaný například vztahu mezi biskupstvím v Arrasu a jeho nadřízeným

²²⁰ Jediný údaj, který charakterizuje masu laických velmožů a jejich doprovodů přítomných na koncilu zní: „počet těch, kteří chtěli vyslechnout papežovu výzvu ke křížové výpravě byl tak velký, že je žádná z budov přítomná ve městě nemohla pojmout.“ Somerville, R.: *The council of Clermont and latin christian society*. s. 78.

²²¹ I na clermontské synodě došlo k opětovnému potvrzení dekretů přijímaných Urbanem II. a jeho přívrženci na předcházejících koncilech. ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 – 1198: Continuity and Innovation*. s. 127.

²²² Kánon 7 clermontských dekretů viz *The Canons of Clermont*, in: SOMERVILLE, Robert. *The Councils of Urban II. : Decreta Claromontensia*. s. 143.

²²³ Kánony 17, 18, 19, 20 se věnují otázce laické investitury. *The Canons of Clermont*, in: SOMERVILLE, Robert. *The Councils of Urban II. : Decreta Claromontensia*. s. 145. Na clermontské synodě došlo k obnovení a rozšíření výnosů přijatých již Řehořem VII. roku 1078 tak, že k původnímu dekretu o zákazu laické investitury byly dodány ještě části o zákazu klerikům skládat hold a přísahu laikům a deklarace o nutnosti oproštění církve od všech pozemských sil. ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 – 1198: Continuity and Innovation*. s. 417 - 418.

²²⁴ Např. kánon č. 5 hovořící o zákazu klerikům nosit zbraně, kánon č. 10 předepisující celibát všem kněžím, jáhňům, podjáhňům a kanovníkům, kánony č. 13 a 14 upravující nakládání s církevními úřady a jejich beneficiemi nebo např. kánon č. 36 zakazující klerikům pít v hostincích a hospodách. *The Canons of Clermont*, in: SOMERVILLE, Robert. *The Councils of Urban II. : Decreta Claromontensia*. s. 143 - 147.

²²⁵ V Clermontu papež exkomunikoval, kvůli jeho nekanonickému manželství s Bertradou, francouzského krále Filipa spolu s jeho přívrženci. Celá kauza nemanželského vztahu měla již delšího trvání a Urban se ji pokoušel řešit již na synodě v Piacenze, odkud bylo králi zasláno ultimátum vyzývající k návratu k manželce, opuštění milenky, právě pod hrozbou budoucí exkomunikace. Zároveň byla opět obnovena exkomunikace císaře Jindřicha IV. spolu se vzdoropapežem Klementem III. Viz kánon 28, in: SOMERVILLE, Robert. *The Councils of Urban II. : Decreta Claromontensia*. s. 97 - 98.

²²⁶ ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 – 1198: Continuity and Innovation*. s. 125.

arcibiskupstvím v Cambrai,²²⁷ úpravě privilegií a dořešení různých sporů týkajících se Cluny,²²⁸ nebo potvrzování primariátů jednotlivých církevních území.²²⁹

Clermontský koncil byl, po téměř desetidenních jednáních, uzavřen 27. listopadu velmi slavnou výzvou Urbana II. ke křížové výpravě na východ, která se setkala s obrovským úspěchem jak mezi přítomnými laiky, tak i kleriky²³⁰ a oficiální ceremoniální ukončení koncilu se pak konalo následujícího dne, tedy 28. listopadu 1095.²³¹

Následující čtyři reformní koncily Urbana II., tedy synody ve francouzském Tours v březnu 1096, Nîmes v červenci stejného roku, Bari roku 1097 a nakonec v Římě roku následujícího, stojí téměř kompletně ve stínu koncilu v Clermontu, a to jak významem, tak i rozsahem a inovativností projednávané problematiky.²³² V celkovém pohledu ovšem tvoří devět Urbanových synod komplexní celek, jež pomohl tomuto papeži závěru 11. století prosadit jak nejdůležitější reformní dekrety, tak i demonstrovat novou vedoucí pozici stolce svatého Petra v západní Evropě. Důkazem významu ustanovení přijatých na těchto koncilech může být jejich téměř okamžité začlenění do různých sbírek kanonického práva, včetně Gratiánových dekretů, kde se tak staly integrální součástí právní tradice katolické církve.

3.2 KANOVNICKÁ REFORMA

Reforma 11. století, prosazovaná od doby Lva IX. působením reformních papežů, zasáhla církevní organizaci ve všech oblastech jejího života. Otázkou největšího zájmu papeže Urbana II. se stala kanovnická reforma zasahující světský klérus žijící při biskupských katedrálách.²³³

Označení „kanovník“ pochází pravděpodobně ze 6. století, kdy bylo užito pro označení duchovních (kněží, či jáhnů) žijících ve městech a sloužících v biskupském kostele při slavnostních liturgických obřadech.²³⁴ Obecný původ kanovnické služby je ovšem prvně spojován již se svatým Augustinem, respektive s lidmi žijícími v jeho biskupském domě, pro

²²⁷ Viz Somerville, R.: *The council of Clermont and latin christian society*. s. 84.

²²⁸ Viz Somerville, R.: *The council of Clermont and latin christian society*. s. 85 - 86.

²²⁹ Potvrzen např. primariát Lyonu na Rouen, Tours a Sens nebo provincie Británie svěřena pod jurisdikční svrchovanost Tours. Dále viz Somerville, R.: *The council of Clermont and latin christian society*. s. 84.

²³⁰ Pro význam Clermontu pro křížovou výpravu viz SOMERVILLE, Robert. *Papacy, councils and canon law in the 11th - 12th centuries*. Aldershot: Variorum, 1990. s. 326 - 337.

²³¹ Somerville, R.: *The council of Clermont and latin christian society*. s. 61.

²³² Jediným koncilem, který se vymykal z clermontského stínu a to zejména jednáním s byzantskou delegací byla synoda v Bari z roku 1098. Pro srov. SOMERVILLE, Robert. *Pope Urban II, the Collectio Britannica, and the Council of Melfi (1089)*. s. 110.

²³³ Viz str. 22. Pro srov. FUHRMANN, Horst. *Papst Urban II. und der Stand der Regularkanoniker*. s. 3.

²³⁴ Při dnešním stavu pramenné základny není možné přesněji určit, kdy došlo k vydělení kanovníků ze zbytku masy církevních hodnostářů. DUNFORD, David. *The Catholic Encyclopedia : Canon* [online]. 1997 [cit. 2009-04-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.newadvent.org/cathen/03252a.htm>>.

které vytvořil základní pravidla společného života, později označované jako Augustinova řehole.²³⁵ Další významné období pro vývoj kanovníckého úřadu nastalo v 8. a 9. století, tedy v době existence Karolinské říše. Chrodegang, biskup z Met, zakladatel kláštera v Gorze a významný rádce franckých králů sestavil, pravděpodobně na počátku 2. poloviny 8. století,²³⁶ ve snaze upravit život komunity kleriků žijících při jeho domovské katedrále, soustavu regulí nazvanou *Regula Canonicorum*.²³⁷ Chrodegangova pravidla byla prakticky modifikací již dobře známé a funkční Benediktinské řehole, upravené podle vzoru kanovníků u kostela svatého Jana v Lateránu a přizpůsobené podmínkám karolinského období.²³⁸ Právě tato „řehole“ poté sloužila jako základ pro karolinskou kanovníckou legislativu přijatou jako závazný vzor pro celou říši na koncilu v Cáchách v letech 816 a 817. Mezi základní pravidla, jimiž se museli klerikové žijící podle císařské regule řídit, patřily např. život ve společném refektáři a dormitáři v sídle diecézního biskupa, povinnost dodržovat mlčenlivost v určených dobách a minimálně dvakrát ročně absolvovat zpověď.²³⁹ Ovšem po rozpadu karolinské říše, spolu s poklesem císařské autority, nastal i úpadek úrovně života kanovníků. Postupně docházelo k rozdělování příjmů kapituly mezi jednotlivé členy, k opouštění společných prostor a usazování kanovníků v okolí katedrály i ženění kněží a zakládání rodin.

S nástupem proreformních papežů 2. poloviny 11. století na stolec svatého Petra začala jimi prosazovaná církevní reforma zasahovat i život kanovníků. Zároveň během 11. století nabíralo stále více na síle hnutí usilující o obnovení apoštolského stylu života, které silně ovlivňovalo právě náhled na uspořádání kanovníckých komunit.²⁴⁰ Prvním papežem, který se aktivněji angažoval v otázce úpravy života kanovníků, se stal Mikuláš II. Roku 1059 proběhla pod jeho patronací synoda v Římě, kde papežův poradce Hildebrand, budoucí Řehoř VII., silně záutočil na nedodržování císařských pravidel a vyzval kanovníky k opětovnému zapojení do komunitního života, odevzdání soukromého majetku a tím k návratu k apoštolskému ideálu chudoby.²⁴¹ Právě z této doby pochází praktické rozdělení katedrálních duchovních,

²³⁵ LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*. 162 - 163.

²³⁶ FRANZEN, August. *Malé dějiny církve*. s. 151.

²³⁷ *Regula Canonicorum*, in: *PL* 89, sl.1057 - 1096D.

²³⁸ MERSHMAN, Francis. *The Catholic Encyclopedia* : St. Chrodegang [online]. 1997 [cit. 2009-04-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.newadvent.org/cathen/03252a.htm>>.

²³⁹ Dekrety císařského koncilu viz MANSI, Joannes D. *Sacrorum conciliorum*. sv. 14. sl. 313. Ačkoliv císařské kanovnícké regule se již snažily podříditi kanovníky určitým pravidlům společného života, ještě nedošla až k ustanovení apoštolského života jako závazného vzoru a nezakazovala tak kanovníkům vlastnit soukromý majetek. MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy: The Western Church from 1050 to 1250*. s. 74. pro srov. *The Cambridge medieval history*. sv. 5, s. 13.

²⁴⁰ MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy: The Western Church from 1050 to 1250*. s. 75.

²⁴¹ Dekrety koncilu viz *MGH* (Const., 1), s. 547 - 548. Reformátorům 11. století se, při pohledu na potřeby doby, jevila původní karolinská kanovnícká řehole jako již zcela nevyhovující. Proto byli nuceni najít novou, lepší soustavu pravidel, která by přesněji odpovíděla na „volání doby“. Tak došlo k znovuobjevení Řehole sv. Augustina, ve své době známe jako *Regula Tertia*. Právě přijetí této Řehole se poté stalo jedním z hlavních

ačkoliv teoreticky ho poprvé popsal právě až Urban II.,²⁴² na řeholní, neboli regulované kanovníky, tedy ty, co přijali pravidla římského koncilu kompletně, se zřekli jakéhokoli majetku a napodobovali tak život apoštolů a světské nebo jinak sekulární kanovníky.²⁴³ První zaznamenanou řeholní komunitou se stali roku 1067 kanovníci kostela svatého Denise v Remeši,²⁴⁴ kde během 60. let působil jako arcijáhen Odo de Lagery.

Na iniciativu započatou římským koncilem roku 1059 později navázali, kromě i jiných soudobých intelektuálů,²⁴⁵ např. Alexandr II. nebo Řehoř VII., jež se podílel na přijímání kanovnické legislativy již od pontifikátu Mikuláše II.²⁴⁶ Urban II. také zaujal během 90. let k provádění kanovnické reformy velmi kladný postoj a rychle se zapojil, s využitím svých bohatých zkušeností, do utváření pravidel života řeholních kanovníků. Velmi zvláštní privilegované postavení ovšem zastává v papežových listinách kanovnická komunita v Rottenbuchu u Weilheimu, městečka ležícího asi 50 km jihozápadně od Mnichova.²⁴⁷ Zdejší komunita hrála již od 2. poloviny 70. let, jako významný jihoněmecký opěrný bod papežství, nezastupitelnou roli v císařsko-papežském boji o vůdčí postavení v západním křesťanstvu.²⁴⁸ Právě v privilegiích pro zdejší kanovníky Urban přesně definoval, jak si Řím a gregoriánští papežové představovali existenci a funkci zreformované komunity regulovaných kanovníků.²⁴⁹

rozlišujících prvků mezi řeholními a ostatními kanovníky. LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství*. 162 - 163.

²⁴² „Duo enim ab Ecclesiae sanctae primordiis vitae ejus filiis sunt instituta; una, qua infirmorum debilitas retinetur, altera qua fortiorum vita beata perficitur; una remanens in Segor parvula, altera ad montis altiora conscendens; una lacrymis et eleemosynis quotidiana peccata redimens, altera quotidiana instantia merita aeterna conquiens; alteram tenentes, inferiorem terrenis bonis utuntur, alteram sequentes, superiorem bona terrena despiciunt ac relinquunt. Haec autem quae a terrenis divino favore divertitur in duas unius pene ejusdemque praepositi dividitur portiones, canonicorum scilicet atque monachorum. Harum secunda per divinum misericordiam jam frequentia facta etiam in saeculo universo elucet; prima vero de calescente fervore fidelium jam pene omnino defluxit.“ LVIII. Confirmatio erectionis canonicae S. Mariae in Rettenbach ..., in: *PL* 151, sl. 338B - 338D. Z tohoto úryvku je jasně patrné, že Urban II. není sice přímo autorem termínů označujících obě skupiny kanovníků, ale teoreticky rozpracoval vzájemný rozdíl mezi nimi a zejména dobový pohled papežské kurie na kanovnickou problematiku.

²⁴³ Paradoxně díky rozdílům v pojetí „apoštolského života“ mezi 9. a 11. stoletím byli v době Urbana II. za sekulární kanovníky považováni i ti, co žili podle cášských regulí, avšak nepřijali za své výsledky římského koncilu z roku 1059. MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy: The Western Church from 1050 to 1250*. s. 76.

²⁴⁴ MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy: The Western Church from 1050 to 1250*. s. 76.

²⁴⁵ V otázce existence regulovaných kanovníků se angažovali v polovině 11. století např. Humbert, kardinál-biskup ze Silva Candida, nebo jeho kolega Petr Damiani, jenž přispěl napsáním pamfletu *Contra Clericos Regulares Proprietarios*. AUMANN, Jordan. *Křesťanská spiritualita v katolické církvi*. Praha : Karolinum, 2000. s. 113.

²⁴⁶ MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy: The Western Church from 1050 to 1250*. s. 75.

²⁴⁷ Kanovnická komunita v Rottenbuchu se těšila zvláštním papežským výsadám a nacházela se tak v papežových očích obdobné pozici jako klášter v Cluny (např. listina 5428 in: JAFFÉ, Philipp. *Regesta Pontificum: Editionem secundam.*, kde vzal Urban II. jihoněmeckou komunitu právě pod papežskou kontrolu).

²⁴⁸ FUHRMANN, Horst. *Papst Urban II. und der Stand der Regularkanoniker*. s. 6.

²⁴⁹ Viz pozn. 242. V dalším odstavci privilegia z roku 1092 také čteme: „Statuimus etiam ne professionis vestre quispiam, postquam Dei vice super caput sibi hominem imposuerit, alicujus levitatis instinktu vel districtioris religionis obdentu, ex eodem claustru audeat sine praepositi totiusque congregationis permissione discedere; discedentem vero nullus abbatum vel episcoporum et nullus monachorum sine communium litterarum cautione

Je tedy zřejmé, že pontifikát Urbana II. byl velmi významným obdobím ve vývoji kanovnického hnutí, které znamenalo zejména ukotvení institutu regulovaných kanovníků v tehdejší společnosti. Právě díky Urbanově neutuchajícímu zájmu, energii i vlastní invenci došlo k položení pevných základů, na které o několik desetiletí později navazovala všechna významná kanovnická hnutí 12. století, jako byli například Svatoviktorští kanovníci, Kanovníci svatého Hrobu v Jeruzalémě a nebo asi největší a nejvýznamnější kanovnický řád, Premonstráti.

3.3 REFORMA PAPEŽSKÉ SPRÁVY

Další z církevních reforem, se kterou je jméno Urbana II. velmi často spojováno, je transformace papežské správy, respektive zformování základů papežské kurie.²⁵⁰

V době nástupu Urbana II. na papežský trůn roku 1088 se nacházela papežská správa doslova v troskách. Většina původních úředníků Řehoře VII. přešla, během krize roku 1084, do služeb Klementa III., jenž krátce nato obsadil i papežské správní centrum, Lateránský palác.²⁵¹ V 10. a částečně i 11. století spočívalo těžiště papežské správy právě na instituci „svatého lateránského paláce“ (*sacrum palatium Lateranense*), kde jako nejvýznamnější osoby figurují „palácoví soudci“ (*iudices palatini*).²⁵² Římské správní orgány sloužily původně pouze pro potřeby samotného města, respektive pěti papežských bazilik, a staraly se také o řádný chod římské církevní provincie.²⁵³ S probíhající gregoriánskou reformou docházelo ke stále většímu zatěžování stávajících správních orgánů novou agendou úzce související s rostoucím vlivem papežství v západní Evropě. Paradoxně ale až do konce pontifikátu Řehoře VII., kdy se papežská správa totálně zhroutila, nedošlo ve struktuře těchto úřadů k žádným zásadním změnám a princip fungování tak zůstával stejný jako za doby

suscipiat, ...“ LVIII. Confirmatio erectionis canonicae S. Mariae in Rettenbach ..., in: *PL* 151, sl. 339A. Zde vidíme jasnou snahu o oddělení regulovaných kanovníků od ostatních složek církve (mnichů, sekulárních kanovníků i normálních duchovních) a zároveň i zamezení migrace lidí mezi těmito skupinami (a to ať z důvodu přílišné přísnosti observance, tak i přílišné laxnosti).

²⁵⁰ Např. JORDAN, Karl. Die Entstehung der römischen Kurie: Ein Versuch. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Kanonistische Abteilung*. 1939, N. 28., ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 – 1198: Continuity and Innovation*. Cambridge: Cambridge university press, 1993, MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy: The Western Church from 1050 to 1250*. Oxford: Clarendon press, 1989, nebo GOSSMAN, Francis J. *Pope Urban II. And canon law*. Washington D.C.: The Catholic University of America, 1960.

²⁵¹ Viz str. 21.

²⁵² ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 – 1198: Continuity and Innovation*. s. 16. Celkově šlo o sedm úředníků zodpovědných za vedení papežských financí, poskytování almužen nebo za chod „korespondenční kanceláře“. MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy: The Western Church from 1050 to 1250*. s. 165. Jejich funkce byla administrativního i soudního rázu a již od temného století byly osoby působící v tomto úřadu silně spojeny s místní římskou šlechtou, z jejichž řad se rekrutovaly, což silně stěžovalo papežskou nezávislost. ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 – 1198: Continuity and Innovation*. s. 16.

²⁵³ *The New Cambridge medieval history*. sv. 4, s. 17 - 18.

působení tuskulských a crescentinských papežů.²⁵⁴ Asi nejvýraznějšími organizačně správními zásahy papežů působících do nástupu Urbana II. se tak stalo zvýšení vlivu úřadu papežského kancléře,²⁵⁵ postupná integrace kardinálů do správního systému, i když prozatím pouze v omezení míře,²⁵⁶ a zavedení pravidelných římských synod formulujících základní církevně politickou linii reformních papežů.²⁵⁷ Výše nastíněný vývoj zajisté znamenal mnoho pro nadcházející budoucnost papežské správy, ale za počátek zásadních změn musíme pokládat až rok 1084, respektive 1088, spíše než právě počátek gregoriánské reformy koncem 40. let 11. století.

Po svém nástupu byl Urban II. postaven před otázku jak znovu zorganizovat nefunkční správní systém papežského úřadu, nezbytně nutný pro další provádění církevních reforem. Specifický vývoj během posledních let pontifikátu Řehoře VII. způsobil nezvratné změny v organizaci papežského úřadu, což mělo za následek nemožnost návratu ke stavu před rokem 1084. Zda-li by byl tento návrat žádoucí, i kdyby to okolnosti umožňovaly, zůstává dále otázkou.²⁵⁸ Urban tak zformoval pro Řím naprosto nový správní úřad, papežskou (římskou) kurii.²⁵⁹ Termín „římská kurie“ (*curia Romana*) byl poprvé použit již roku 1089 v dopisech Urbana II., kde sloužil právě k označení správního aparátu apoštolského stolce.²⁶⁰ Kurie Urbana II. jako instituce měla tři základní správní oddělení. První z nich, komora (*camera*),

²⁵⁴ ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 – 1198: Continuity and Innovation*. s. 16.

²⁵⁵ Počátky úřadu papežského kancléře se datují již do prvního desetiletí 11. století, kdy se během pontifikátu Jana XVIII. stává „*cancellarius sacri palatii Lateranensis*“ trvalým členem papežské kanceláře. Zásadní rozvoj však tento úřad zaznamenal až v průběhu gregoriánské reformy, kdy postupně docházelo, jak díky přízni papežů, tak i významným osobnostem zastávajícím tento úřad (například Humbert, kardinál-biskup ze Silva Candida), k nárůstu pravomocí i kompetencí kancléře a změnám ve fungování jím vedené papežské kanceláře. *The New Cambridge medieval history*. sv. 4, s. 18.

²⁵⁶ Ve snaze oprostit své úřady od vlivu římské šlechty začali reformní papežové mnohem více zapojovat do fungování správního systému kardinály. Téměř vždy šlo o velmi pečlivě vybírané osoby, často s dlouhou církevní kariérou, které zároveň pocházely z mimořímských oblastí, a tak neohrožila jejich kooperace s lokální nobilitou. ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 – 1198: Continuity and Innovation*. s. 17. Do pontifikátu Urbana II. bylo ovšem přímé zapojení kardinálů do správního systému, díky jeho naprosté strnulosti a nereformovanosti, pouze sporadické, a kardinálové tak byli využíváni zejména jako legáti a poradní orgán apoštolského stolce. MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy: The Western Church from 1050 to 1250*. s. 166. Více o přímém zapojení kardinálů do papežské správy viz str. 54.

²⁵⁷ MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy: The Western Church from 1050 to 1250*. s. 166.

²⁵⁸ Díky absenci původního správního personálu papežské kanceláře celý systém během Řehořova exilu de facto nefungoval a tak byl Urban II. nucen vše vybudovat na nových základech. Původní vedoucí papežské administrativy, palácovní soudci, tak ztratili veškeré své administrativní pravomoci, byli nahrazeni členy kardinálského kolegia a dále jim zůstaly již pouze určité ceremoniální povinnosti vztahující se ke kostelu sv. Jana v Latránu. JORDAN, Karl. *Die Entstehung der römischen Kurie*. s. 106 - 107. Samozřejmě tento systém vyhovoval mnohem více cílům papežů, protože tak došlo k vyčlenění papežské správy z vlivu římské šlechty.

²⁵⁹ Při bližším pohledu nová římská kurie silně připomínala podobné správní orgány severoevropských království fungující například ve Francii, Anglii nebo Německu. Zároveň zejména v otázce finanční správy jsou silně patrné vlivy opatství v Cluny, kde Urban II. působil po téměř jednu dekádu jako velkopřevor klášterní kongregace. ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 – 1198: Continuity and Innovation*. s. 17.

²⁶⁰ Např. dopis č. 5403, nebo 5421 in: JAFFÉ, Philipp. *Regesta Pontificum: Editionem secundam*. Termín římská kurie byl většinou používán v širším slova smyslu, kde kromě správního aparátu zahrnoval i „papežskou domácnost“, tedy zejména personál sloužící pontifikovi k obsluze. Nahrazoval tedy plně původní „*sacrum palatium Lateranense*“.

zajišťovala finanční správu papežství.²⁶¹ Kancléřství (*cancellaria*) zprostředkovávalo spojení Říma s okolním světem²⁶² a nakonec papežská kaple (*capella papalis*) pak prováděla, místo nyní zaneprázdněných kardinálů, nutné liturgické úkony vyplývající z papežského úřadu.²⁶³ Dále pak kurie zajišťovala papežův „domácí personál“.²⁶⁴ Urbanovi II. se tak během několika málo let podařilo zformovat pevné základy funkčního správního systému apoštolského stolce, který, ačkoliv plně rozvinul veškerý svůj potenciál až ve 12. a 13. století, kdy se papežství ocitlo na vrcholu své moci, jistě dopomohl papežům k úspěchu jimi prosazovaného reformního programu.

Urbanova správní reforma, která silně změnila dosavadní fungování papežské stolice, měla velký dopad na změnu tradiční funkce kardinálského sboru. Původně měl kardinálský úřad ze své podstaty čistě liturgický a charitativní charakter,²⁶⁵ ovšem v nově se formujícím systému správy získali kardinálové naprosto novou funkci. Gregoriánské papežství, a poté zejména Urbanovy úpravy,²⁶⁶ diametrálně přetvořily kardinály v nejvýznamnější představitele církevní správy, hlavní poradce papežů, svatopetrské legáty používané při řešení velmi delikátních zahraničních problémů²⁶⁷ a jak píše Petr Damiani: „spirituální senátory univerzální církve“.²⁶⁸

S otázkou reformy církevní správy také úzce souvisí pokračující centralizace papežské moci, zejména v otázce diecézí a jejich držby, na kterou Urban II. navázal.²⁶⁹ Do konce jeho

²⁶¹ Nová úprava správy papežských financí byla pro Řím originálním Urbanovým dílem a zároveň nese nejsilnější rysy přímého vlivu clunyjského zřízení. Prvním papežským pokladníkem se stal Petr Gloc, clunyjský mnich, kterého vyslal do Říma opat Hugo na papežovu žádost o pomoc. HUNT, Noreen. *Cluny under Saint Hugh, 1049 - 1109*. s. 60. Celkově zůstal úřad ve spojení s clunyjským klášterem, skrze osoby pokladníků, až do roku 1123, kdy byl do poprvé jmenován papežem Kalixtem II. finanční správce římské provenience. Více viz ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 – 1198: Continuity and Innovation*. s. 251 - 254.

²⁶² Kancléřství fungovalo během celého 11. století jako papežská korespondenční kancelář a přímo za Urbanova pontifikátu zaznamenala pouze málo významných změn. Nejvýznamnější pro tento úřad bylo Urbanovo jmenování Jana z Gaety, montecassinského mnicha a budoucího Gelasia II., papežským kancléřem, jenž ve své osobě držel kontinuitu tohoto úřadu až do svého zvolení roku 1118. *The New Cambridge medieval history*. sv. 4, s. 19 - 20. pro srov. MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy: The Western Church from 1050 to 1250*. s. 168 - 169.

²⁶³ ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 – 1198: Continuity and Innovation*. s. 18.

²⁶⁴ ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 – 1198: Continuity and Innovation*. s. 18.

²⁶⁵ Hlavní činností sedmi kardinálů-biskupů a dvaceti osmi kardinálů-kněží bylo provádění liturgických úkonů v kostele sv. Jana v Latránu a dalších čtyřech římských bazilikách sv. Petra, sv. Pavla (San Paolo fuori le mura), sv. Vavřince (San Lorenzo fuori le mura) a sv. Marie (Santa Maria Maggiore). Kardinálové-jáhni se pak vztahovali k jednotlivým správním okrsům Říma, kde se starali o charitu. MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy: The Western Church from 1050 to 1250*. s. 165.

²⁶⁶ MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy: The Western Church from 1050 to 1250*. s. 167.

²⁶⁷ ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 – 1198: Continuity and Innovation*. s. 92. Legace byly pro papežství 11. století jedním z nejdůležitějších nástrojů správy latinské církve. Urban II. během svého pontifikátu využíval služeb permanentních legátů v jednotlivých evropských zemích. Takto působili například biskup Gebhard z Kostnice jako legát v Německu, Hugo z Lyonu jako francouzský legát anebo arcibiskup toledský jako legát španělský. *The Cambridge medieval history*. sv. 5, s. 88.

²⁶⁸ „... sunt universalis aecclesiae senatores,“ Nr. 97, Die Briefe des Petrus Damiani III, in: *MGH* (Epp., 4,3), s. 80.

²⁶⁹ GOSSMAN, Francis J. *Pope Urban II. And canon law*. s. 142.

pontifikátu papežství dosáhlo, za kooperace s monastickými řády,²⁷⁰ poměrně silné pozice s možností rozsáhlých zásahů do diecézní správy. Papež tak na konci 11. století měl například právo zasahovat do ustanovování biskupů tím, že z pozice soudce mohl upřednostnit jednoho z kandidátů, pokud se při volbě objevily závažné rozpory jak procedurálního, tak i osobnostního charakteru.²⁷¹ Zároveň směl např. určovat primariát jednotlivých území nad jinými,²⁷² upravovat dělení jednotlivých diecézí a církevních provincií²⁷³ nebo odjímat správní jednotky metropolitům a svěřovat je dočasně pod přímou správu Apoštolského stolce.²⁷⁴ S nárůstem papežské prestiže a moci posiloval Urban také monarchistické prvky papežského postavení a dále se zvyšující výlučnost pontifikova postavení. Během jeho pontifikátu tak byl například zaveden zvyk, že jakékoliv potvrzení stávajících či úplné vydání nových privilegií muselo být provedeno pouze osobně nebo skrze vyslance či posla, přítomného přímo před papežským trůnem.²⁷⁵

Lze polemizovat, zda-li Urbanovy správní reformy a úpravy byly nejzásadnějšími počiny jeho pontifikátu. Já osobně si myslím, že tyto zásahy, a zejména pak vytvoření papežské kurie, byly důležitými kroky ve vývoji církevní reformy a silně přispěly ke zvýšení samostatnosti a významu papežství v pozdější době.

²⁷⁰ Pro význam klášterů a jejich podpor v boji papežství proti moci biskupů viz např. COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform*. Oxford : Claredon Press, 1970.

²⁷¹ Papež směl například potvrdit v úřadu biskupa, jehož volba nebyla podle všech kanonických pravidel. Viz listiny č. 5354 - 5356 in: JAFFÉ, Philipp. *Regesta Pontificum: Editionem secundam*. Zároveň patřila k papežovým právům i možnost upřednostnit jednoho z možných kandidátů na daný biskupský stolec, pokud se při volbě v diecézi vyskytly závažné spory mezi jednotlivými stranami. Viz např. Urbanův list č. 5794 in: JAFFÉ, Philipp. *Regesta Pontificum: Editionem secundam*. Pro srov. GOSSMAN, Francis J. *Pope Urban II. And canon law*. s. 142 - 143.

²⁷² Viz např. listina z října 1088 adresovaná arcibiskupovi z Toleda. V. *Primatus Ecclesiae Toletanae in Hispaniis restituitur*, in: *PL* 151, sl. 288A - 289A. Pro srov. SOMERVILLE, Robert. *Pope Urban II, the Collectio Britannica, and the Council of Melfi (1089)*. s. 166.

²⁷³ Viz listiny 5357, 5358, nebo např. 5362 in: JAFFÉ, Philipp. *Regesta Pontificum: Editionem secundam*.

²⁷⁴ Viz např. list 5446 in: JAFFÉ, Philipp. *Regesta Pontificum: Editionem secundam*.

²⁷⁵ GOSSMAN, Francis J. *Pope Urban II. And canon law*. s. 144.

Z Á V Ě R

Papež Urban II. zemřel v Římě 29.července 1099 a dnes je pohřben po boku dalších pontifiků v kryptě pod kostelem svatého Petra. Za důkaz uznání činů Urbana II. v rámci církevního společenství můžeme považovat jeho blahořečení, následující nedlouho po papežově smrti i následné svatořečení roku 1881.

Shrnutí a zhodnocení významu pontifikátu Urbana II. pro církevní reformu není v žádném ohledu jednoduché. Mojí hlavní snahou bylo prozkoumat a popsat vlivy remešské katedrální školy a kláštera v Cluny na vývoj osobnosti Oda de Lagery a poté vyzdvihnout základní aspekty pontifikátu papeže Urbana II. s důrazem na jejich historický význam. Nakonec bylo nutné zodpovědět otázku, zdali je oprávněné, že Urban II. dnes stojí při pohledu na téma církevní reformy téměř kompletně ve stínu svého předchůdce Řehoře VII.

Je jasně patrné, že Odo během svého pobytu v Remeši a Cluny, poté Německu a nakonec v papežském úřadu velmi aktivně působil ve prospěch probíhající církevní reformy a zanechal tak v historii výraznou stopu zejména ve třech oblastech. První byly Urbanovy církevní koncily, které během jeho pontifikátu zaznamenaly zásadní úpravy procedurálního charakteru, rozšířily prosazování gregoriánských myšlenek v celoevropském měřítku s vrcholem na Clermontském koncilu a jejich reformní legislativa se ihned po přijetí a začlenění do různých sbírek kanonického práva, včetně např. Gratiánova dekretu, stala integrální součástí katolické tradice. Druhou oblastí byl Urbanův přínos k probíhající kanovnícké reformě, kde právě on, možná i díky předcházejícím zkušenostem, dokázal jako první teoreticky zformulovat dobový pohled papežské kurie na problematiku rozvoje kanovníckého hnutí a svými zásahy položit základy pro pozdější mohutný rozvoj kanovníků ve 12. století jako byli Premonstráti nebo svatoviktorští kanovníci. Třetím hlavním bodem Urbanova zájmu a jeho přínosu pak byla transformace papežské správy. Po nástupu do úřadu našel papež správu doslova v troskách a proto byl donucen vybudovat naprosto novou instituci - římskou kurii, která i přes mnohé změny přetrvala dodnes. V návaznosti na tuto reorganizaci zároveň došlo i k větší integraci kardinálů do správního systému, kde se postupně stali jak napsal Petr Damani: „spirituálními senátory univerzální církve“.

Význam Urbanova pontifikátu pak ještě dále vyzdvihuje často se objevující tvrzení, že bez jeho dlouhodobého intenzivního prosazování gregoriánských požadavků, by většina úspěchů dosažených Řehořem VII. vymizela. Dokonce sami Urbanovi současníci a přímí pokračovatelé viděli právě v něm, spíše než v Řehořovi VII. hlavní osobnost církevní reformy

11. a 12. století. Dle mého názoru je oprávněné nahlížet na pontifikát Urbana II. jako na jedno z nejvýznamnějších období středověkých církevních dějin a naopak vyzdvihování významu Řehoře VII. na úkor jeho nástupce považuji za „nešťastné“ a neoprávněné.

Nejvíce prostoru pro další výzkum vidím ve studiu vývoje osobnosti Oda de Lagery mezi lety 1035 - 1088, tedy před jeho nástupem na stolec svatého Petra. Zároveň velmi zajímavou by se mohla ukázat i komparace osobností a pontifikátů Řehoře VII. a Urbana II. Základním problémem u obou témat je absence dostatečné pramenné základy na kterou pak navazuje i celkový nedostatek primární i sekundární literatury, a to jak zahraniční, tak zejména jazykově české provenience.

Základní přínos mé práce spočívá, dle mého názoru, v elementárním popsání daného tématu, které je v českém prostředí do dnešní doby naprosto nedostatečné. Pro mě samotného pak poslouží jako „odrazový můstek“ při dalším výzkumu života Urbana II. i dalších příbuzných témat.

POUŽITÉ PRAMENY, LITERATURA A ZDROJE

P r a m e n y

DUCHESNE, Louis M. O. *Le liber pontificalis*. Paris : Ernest Thorin, 1886-1892.

JAFFÉ, Phillipp. *Regesta Pontificum Romanorum ab condita ecclesia ad annum post*

Christum natum 1198: Editionem secundam. ed. WATTENBACH, G., et al. Lipsiae :
1888 - 1895.

MANSI, Joannes D. *Sacrorum conciliorum : nova amplissima collectio*. 1759 - 1927, 53 vol.

MARRIER, Martin, DUCHESNE, André. *Bibliotheca Cluniacensis*. Matiscone : Fratrum
Protat, 1915.

MIGNE, Jacques-Paul. *Patrologia Latina*. Paris : 1844 - 1855, 221 vol.

Monumenta Germaniae Historica. Hannoverae : Impensis Bibliopolii Hahniani,

Libelli de lite imperatorum et pontificum (Ldl), t. 1, 1891.

Scriptores, Scriptores (SS), t. 34, 1980.

Scriptores rerum Germanicarum, Nova series (SS rer. Germ. N. S.), t. 14, 2003.

Recueil des chartes de l'abbaye de Cluny, ed. BERNARD, Auguste, BRUEL, Alexandre.

Paris : 1876-1903, 6 vol.

Regula Benedicti : Řehole Benediktova. Praha : Benediktinské arciepatství sv. Vojtěcha a sv.

Markéty, 1998.

L i t e r a t u r a

AUMANN, Jordan. *Křesťanská spiritualita v katolické církvi*. Praha : Karolinum, 2000.

BECKER, Alfons. *Papst Urban II. (1088 - 1099) : Teil 1 - Herkunft und kirchliche Laufbahn,*

Der Papst und lateinische Christenheit. Stuttgart : Anton Hiersemann, 1964. Schriften der
Monumenta Germaniae historica; Bd. 19.

BECKER, Alfons. *Papst Urban II (1088-1099) : Teil 2 , Der papst, die griechische*

Christenheit und der Kreuzzug. Stuttgart : Anton Hiersemann, 1988. Schriften der
Monumenta Germaniae historica; Bd. 19.

BIBLE: Český ekumenický překlad . BIČ Miloš, SOUČEK Josef B., MÁNEK Jindřich. 16.

vyd. Praha : Česká biblická společnost, 2008.

BLUMENTHAL, Uta-Renate. *Gregor VII. : Papst zwischen Canossa und Kirchenreform*.

Darmstadt : Primus Verlag, 2001.

BROOKE, Christopher. *Evropa středověku v letech 962-1154* . Praha : Vyšehrad, 2006.

- Butler's Lives of the saints.* ed. THURSTON, Herbert, ATTWATER, Donald. Westminster, Maryland : Christian classics, 1956. sv. 1 (January, February, March), s. 38 - 39.
- CONSTABLE, Giles. Saint Bruno of Cologne and solitude. In DUTTON, Marsha . *Truth as gift.* Michigan : Cistercian publishing, 2004. s. 27-41.
- COWDREY, Herbert E. J. *The Cluniacs and the Gregorian reform.* Oxford : Claredon Press, 1970.
- COWDREY, Herbert E. J. Pope Urban II.'s Preaching to the first crusade. *History.* 1970, č. 55.
- DENZLER, Georg. *Dějiny celibátu.* Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000.
- DRŠKA, Václav, PICKOVÁ, Dana. *Dějiny středověké Evropy.* Praha : Nakladatelství Aleš Skřivan ml., 2004.
- ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení III.* Praha : Oikoymenh, 1997.
- FRANK, Karl S. *Dějiny křesťanského mnišství.* Praha : Benediktinské arcipopatství sv. Vojtěcha a sv. Markéty, 2003.
- FRANZEN, August. *Malé dějiny církve.* Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006.
- FUHRMANN, Horst. *Papst Urban II. und der Stand der Regularkanoniker.* München : Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1984.
- GOSSMAN, Francis J. *Pope Urban II. And canon law.* Washington D.C. : The Catholic University of America, 1960.
- HRDINA, Antonín. *Texty ke studiu kanonického práva.* Plzeň: Vydavatelství Západočeské univerzity, 1998.
- HUNT, Noreen. *Chuny under Saint Hugh, 1049 - 1109.* Chatham, Kent : W.& J. Mackay & Co. Ltd., 1967.
- JORDAN, Karl. Die Entstehung der römischen Kurie: Ein Versuch. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte: Kanonistische Abteilung.* 1939, N. 28.
- KUTTNER, Stephan. Urban II and the doctrine of interpretation: a turning point?. in: *Studia Gratiana.* 1972, no. 15, s. 53 - 85.
- LAWRENCE, Hugh. *Dějiny středověkého mnišství.* Praha, Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, Vyšehrad, 2001.
- MAXWELL-STUART, P. G. *Papežové: Život a vláda od sv.Petra k Janu Pavlu II.* Praha : Svoboda, 1998.
- MORRIS, Colin. *The Papal Monarchy: The Western Church from 1050 to 1250.* Oxford : Clarendon press, 1989.

- New Catholic encyclopedia*. ed. CARSON, Thomas, CERRITO, Joann. 2nd edition. Detroit, Washington : Thomson/Gale, Catholic University of America, 2003. 15 sv.
- PAYNE, Robert. *The Crusades: A History*. London: Robert Hale, 1994.
- READ, Piers P. *Templáři: Vzestup a pád mýty opředeného řádu*. Praha: BB art, 2001.
- RENDINA, Claudio. *Příběhy papežů: Dějiny a tajemství*. Praha : VOLVOX GLOBATOR, 2005.
- ROBINSON, Ian. *The papacy 1073 – 1198: Continuity and Innovation*. Cambridge : Cambridge university press, 1993.
- SOMERVILLE, Robert. *Papacy, councils and canon law in the 11th - 12th centuries*. Aldershot: Variorum, 1990.
- SOMERVILLE, Robert. *Pope Urban II, the Collectio Britannica, and the Council of Melfi (1089)* . Oxford : Claredon Press, 1996.
- SOMERVILLE, Robert. The French Councils of Urbain II: Some basic considerations. *Annuaire Historiae Conciliorum*. 1970, č. 2. s. 56-65.
- SOMERVILLE, Robert. The council of Clermont and latin christian society. *Archivum Historiae Pontificae*, 1974, č. 12. s. 55-90.
- SOMERVILLE, Robert. *The Councils of Urban II. : Decreta Claromontensia*. Amsterdam : Hakkert, 1972. *Annuaire historiae Conciliorum Supplementum* 1.
- SOMERVILLE, Robert. Urban II's privilege from April 16, 1097 for Hugh of Cluny and his brothers. In ASCHERI, Mario. *"Ins Wasser geworfen und Ozeane durchquert": Festschrift für Knut Wolfgang Nörr*. Köln : Böhlau, 2003. s. 967 - 977.
- SOUTHERN, Richard W. *The making of the Middle Ages*. New Haven : Yale University Press, 1953.
- STEMBERGER, Günter. *2000 let křesťanství*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství. 1999.
- STEWART, Columba. *Modlitba a komunita. Benediktinská tradice*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2004.
- SUCHÁNEK, Drahomír. Církevní politika říšského císaře Jindřicha II. (1002 - 1024). In DOBOSZ, Józef, KUJAWIŃSKI, Jakub, MATLA-KOZŁOWSKA, Marzena. *Pierwsze polsko-czeskie forum mlodych mediewistów*. Poznań : Instytut Historii UAM, 2007. s. 67- 80.

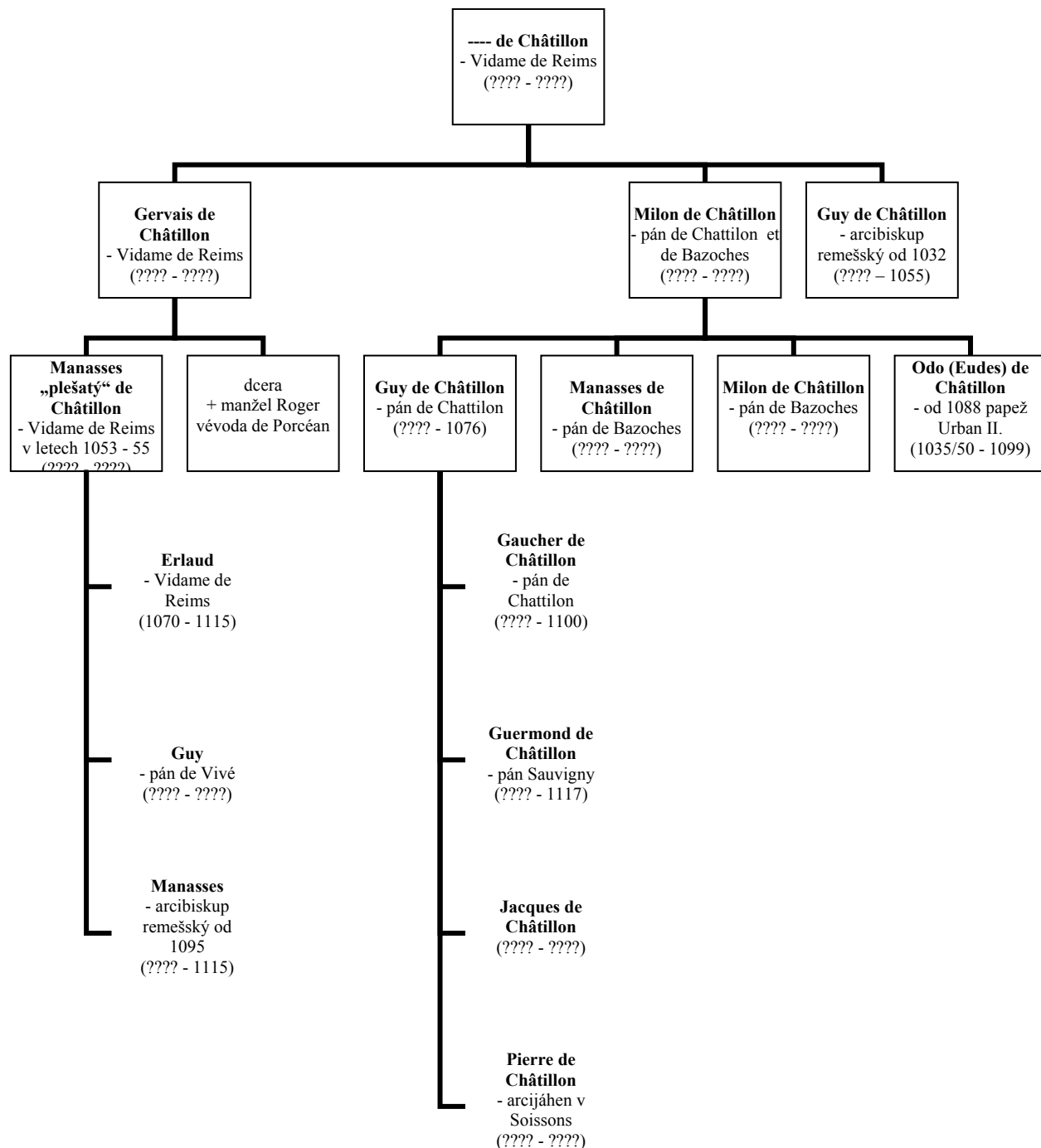
- SUCHÁNEK, Drahomír, DRŠKA, Václav. Autoritativní jednání středověkých vládců : Příspěvek k problému legitimacy výkonu vlády. In BUDIL, Ivo, ZÍKOVÁ, Tereza. *Totalitarismus 3 : Totalita, autorita a moc v proměnách času a prostoru*. Praha : Dryada, 2007. s. 20-31.
- The Cambridge medieval history*. ed. GWATKIN, Henry M. et. al.. Cambridge : Cambridge University Press, 1964 - 1967. 8 sv.
- The Encyclopaedia Britannica*. 11th edition. New York : Encyclopaedia Britannica Inc., 1911. 29 sv.
- The New Cambridge medieval history*. Cambridge : Cambridge University Press, 1995 - 2005. 7 sv.
- WEBB, Diana. *Pilgrims and Pilgrimage in the Medieval West*. London, New York : I. B. Tauris Publishers, 1999.
- WILLIAMS, John R. The cathedral school of Rheims in the eleventh century. *SPECULUM : A journal of medieval studies*. 1954, vol. XXIX, no. 4, s. 661-677.
- WOLLASCH, Joachim. *Cluny - „Licht der Welt“. Aufstieg und Niedergang der klösterlichen Gemeinschaft*. Zürich : Artemis & Winkler, 1996.

Zdroje

- Foundation for Medieval Genealogy. CHAMPAGNE NOBILITY* [online]. 2000 [cit. 2008-11-18]. Dostupný z WWW: <http://fmg.ac/Projects/MedLands/CHAMPAGNE%20NOBILITY.htm#_Toc193102508>.
- The Catholic Encyclopedia* [online]. 1997 [cit. 2009-04-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.newadvent.org/cathen/>>.
- Heraldica* [online]. 1995 [cit. 2008-11-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.heraldica.org/topics/france/vidame.htm>>.

PŘÍLOHY

Rodokmen rodiny de Lagery, pánů Châtillon-sur-Marne²⁷⁶

- titul VIDAME vznikl jako francouzská zkomolenina latinského titulu „vice-dominus“ (místopán) - definice²⁷⁷ říká, že šlo o sekulárního „úředníka“ ustanoveného biskupem dané diecéze, který prováděl aktivity neslučující se posláním duchovního (šlo zejména o aktivity spojené s násilím, výkon spravedlnosti, ...); titul byl ve středověku zpravidla rezervován pro nižší šlechtice, kteří se tímto zavazovali chránit diecézi, město, opatství, ke kterému se titul vztahoval

²⁷⁶ Foundation for Medieval Genealogy. CHAMPAGNE NOBILITY [online]. 2000 , v 1.3 Updated 13. March 2008 [cit. 2009-1-18]. Dostupný z WWW: <http://fmg.ac/Projects/MedLands/CHAMPAGNE%20NOBILITY.htm#_Toc193102508>.

²⁷⁷ Heraldica [online]. 1995 [cit. 2008-11-21]. Dostupný z WWW: <<http://www.heraldica.org/topics/france/vidame.htm>>.